

Szépirodalom

László Noémi: Monológ	5
Kötter Tamás: Piaci viszonyok	8
Varga László Edgár: Virágvasárnap	16
Márton Evelin: Milica vedre	23
Zsidó Ferenc: Kasza, ha nem vág	30
Lévai Aliz Mária versei	42
Simon Adri versei	45
Korsós Gergő versei	47
Keszthelyi György versei	49
Sebestyén Mihály: Az ablakból nézvést	53
Hegedűs Imre János: A béke grófja	59
Bartusz-Dobosi László: Három szék	69
Kelemen Endre Dénes: Beavatás	74
Kiss Edit: Csilla	80

Petőfi 200

Magyar Zoltán: Mondák Petőfi haláláról	85
Borcsa János: A kérdező Petőfi	96

Literata Hungarica

„Marad hát az <i>Utunk</i> bebarangolása” (Korpa Tamás beszélgetése Demeter Zsuzsa irodalomtörténésszel, szerkesztővel)	102
--	-----

Ujjlenyomat

Oláh Sándor: Az alávetettség dimenziói. Toldi Miklós sorseseménye	111
---	-----

Ködoszlás

Puskás-Kolozsvári Frederic: Marót és a szavárd magyarok	126
---	-----

Szemle

Simó Márton: Kettő az egyben – a kisvárosi lokál-kozmopolita	143
Böjthe Pál: Zarándoklás egy életmű körül (Demeter Zsuzsa: <i>Bálint Tibor</i>)	154
Bajna György: Tartozás lerovása, ajánlással (Szávai Géza újabb könyveiről)	158
Balló Ignác Norbert: „...nincs hová meneküljön az ember önmaga elől” (Márton Evelin: <i>Farkashab</i>)	164
Demeter Zsuzsa: Sziget van odabent (Márton Evelin: <i>Solea Minor</i>)	167
Fekete J. József: Tolnai Ottó trilógiája	171

Előfizetők névsora	179
------------------------------	-----

E lapszámunkat Réthi Botond festményeivel illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 84,00 lej
Külföldieknek: egy évre 90,00 lej (6600 Ft / 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó – Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

László Noémi

MONOLÓG

Dublin

A villamossínek
térben időben süllyedtek
térből időből tépték ki
olvasztották be őket

és járnak most is keresztül-kasul
a városon légtestű villamoskocsik
kísértő utasokkal

vaskos
fondorlatos
szövegek szellemeivel
a Liffey partján végig

kocsmáról kocsmára
lapszerkesztőségtől
füves tereken át
nyomdáig
temetőig

sínek
helyett
kék
sárga
zöld
piros
ajtókra bámulok
a víz felől beúszó
szürkeségben

májusi nyár
ez tombol itt
hogy kisütött a nap

járdán
buszon
folyón átívelő hídon
merész lányok
nők
asszonyok
állnak
harisnya nélkül

itt ez a nyár
nem várt verőfény
naptári tavaszban
váratlan jókedv
inni sem kell
érte

sütkérezik Joyce hűvöshöz szokott
óceánszemű városnépe
míg én gypajúszvetterben is
didergek

bárhogyan süt a nap
vacogok
fázom
beszélni nem tudok

ha kinyitom a szám
villamos robog át
a képzelt házon

kék
sárga
zöld

piros kocsik
süketítőn csikorgó kerekek

kívül-belül
elsüllyedt
feltépett
meggörbült
sokfelé ágaskodó
sínek

életünk
letagadott
vakvágányai

állunk felszámolt megállók helyén
fogsorra gyógyult heg a szánk

nem mondani
semmit kimondani
a megfelelő pillanat hiába csönget
percről percre ránk

mély csöndön keresztül-kasul
ívelő szellemkép
hullámvasút

hiába tettet életet
az életképtelen
bárhogy
igyekszik
kisiklik
aknára
fut

Kötter Tamás

PIACI VISZONYOK

„Hölgyeim és uraim, a vezető szerep, legalábbis ma még, az Amerikai Egyesült Államoké, és a dollár a világpénz, de sokak úgy vélekednek, hogy a zöldhasúnak meg vannak számlálva a napjai. Mielőtt megpróbálnánk válaszolni arra a kérdésre, hogy ezután mi lesz, vajon – ahogy sokan jósolják – átveszi-e a szerepét a kínai renminbi, vagy más vélemények szerint többvalutás rendszer alakul majd ki, mélyebbre kell ásnunk a tartalékvaluták történetében.” Mátrai kirobbanó formában volt, az előadásmódja, mint mindig, laza, élvezetes, de logikusan felépített, tényekre, adatokra, számításokra alapozott, ugyanakkor könnyen követhető volt; arra is ügyelt, hogy ne feszítse túl a húrt, a megfelelő helyeken pihenőt engedélyezett a hallgatóságnak, ilyenkor egy-egy poénnal vagy az üzleti életből vett vicces anekdotával szórakoztatta őket. Élvezte, hogy minden szempár rá szegeződik, és a teremben lévők szinte már vallásos áhitattal, mint egy közösséget hipnotikus búvőkörében tartó szektavezér prédikációját hallgatják az előadását. Ebből a szempontból könnyű dolga volt: a jövő közgazdaszáiból, bankvezéreiből, pénzügyi tanácsadóiból és a pénz körül szorgoskodó megannyi divatos vagy éppen kevésbé ismert, de annál jobban fizető szakma reménybeli várományosaiból álló hallgatóságával összekötötte őt a pénz iránt érzett tisztelet és persze szeretet is. Ez a tisztelet és szeretet, amely Mátrai és a hozzá hasonlók életének minden pillanatát átjárta, irányította a tetteiket és értékmérőül szolgált önmagukkal szemben, de a külvilág felé is, még csak éledezett ezekben a fiatal nőkben és férfiakban, ám már nem sok idő kellett hozzá, hogy maguk is a pénz rabjává váljanak. Csak figyelniük kellett és tanulniuk, hogy mire kilépnek az életbe, legalábbis abba, amit ők „igazi” életnek tekintettek, minden erejükkel belevethessék magukat a pénz utáni könyörtelen hajzába, vagy ahogy Mátrai sokkal elegánsabban megfogalmazta: „ahogy a szív gondoskodik a vér áramlásáról, mi ugyanezt tesszük a pénzzel, különféle tranzakciók útján pumpáljuk a gazdaság csatornáiba, és gondoskodunk róla, hogy ez az áramlás egy pillanatra se álljon le”. És Mátraitól volt mit tanulniuk, hiszen sikeres volt az

élet minden területén: szerető feleség, két gyerek, töretlen üzleti sikerek, amelyek egyre feljebb és feljebb repítették a társadalmi ranglétrán, és mindezt, mint bokréta a kalapot, megkoronázta az egyetemi oktatói státusz. Irigylésre és utánzásra méltó sikerek voltak ezek, legalábbis azoknak, akik a pénz világában képzelték el a jövőjüket.

„Vannak persze az amerikai dollár mellett más dollár névre hallgató valuták is, úgymint a kanadai, újjélandi vagy éppen az ausztrál dollár”, zárta előadását Mátrai, miután hosszasan ecsetelte az arany szerepét az archaikus társadalmak és a középkor gazdaságában, aztán a holland kereskedők megjelenését, majd rátért a nemzetközi aranystandard felemelkedésére a 19. században és a brit hegemoniára, amelyet a font a londoni pénzügyi központnak köszönhetett, az első világháború szerepére a dollár pozíciójának erősödésében, végül a Bretton Woods-i nemzetközi monetáris rendszer ismertetésén át eljutott a máig, és a mának ahhoz a pillanatnyilag még megválaszolhatatlan kérdéséig, hogy vajon megszűnik-e a dollár egyeduralma, és ha igen, a renminbi váltja-e fel vagy egy többvalutás rendszer alakul majd ki. „...de persze vannak más, technikai jellegű, ugyancsak dollár névre hallgató fizetőeszközök is”, szólalt meg, magát is, de az éppen szedelőzködő hallgatóságát is meglepve Mátrai. Talán az első sorban ülő három lány látványa – angyali arc, feszes test és dévaj jókedv, amely még komolyságuk álcárcán is átütött – zavarta meg Mátrait, de mint egy kontrollvesztett ősrégi gépzongora, amelynek lyukkártyái töredékes módon őrizték csak meg a dallamot, nyugtalan szívvel, rövid, de annál mélyebb csönd után így folytatta: „...ezeket csak bizonyos helyeken fogadják el”. Elég volt a pénz eme felkent profétájának egyetlen szava, hogy másodperceken belül lecsendesítse a zajongó híveket. Minden szempár ismét rá szegződött. „Igen, vannak bizonyos helyek...” idáig jutott, de aztán elakadt. Képtelen volt a három lányon tartani a szemét, és amint a szemhéja redőny gyanánt lecsukódott, máris ott találta magát a saját privát kis paradicsomában, azon a bizonyos helyen, amelyről a még mindig csendben figyelő, folytatásra váró hívők semmit sem sejtettek. A jól ismert, semmivel össze nem téveszthető ütemekre épülő vad lüktető zene mintegy gombnyomásra már ott is pulzált a fejében, az orrát szokatlan erővel csapta meg a meztelen testek kipárolgásából, a légkondicionálókba fecskendezett illatosítóból, az olcsótól a drágáig, a hamisítványtól az eredetiig terjedő parfümök illatából összeálló bódító

keverék. Már emelte a kezét, hogy megérintse az egyiket ezek közül az ördögi ügyességgel táncoló, angyali lények közül, amikor egy köhintés vagy talán valamelyik pad recsenése felébresztette a varázslatból, és megóvta attól, hogy az egykor szebb napokat látott Joe Bidenhez hasonlóan kezet nyújtson egy láthatatlan embernek. „Jól van”, rázta meg magát Mátrai, majd azzal mentette meg a helyzetet és egyben bocsátotta el a hallgatóit, hogy erről a titokzatos technikai dollárról majd egy másik alkalommal beszélnek.

- Tartsuk vagy eladjuk? - tette fel a kérdést Mátrainak a helyettese néhány órával később, valamivel ebéd után már a bankban, a főnöke dolgozószobájában. Mátrai kollégája az elmúlt fél órában hosszasan elemezte a dollár néhány napja tartó erősödését az euróval szemben, és ennek a már-már trenddé váló piaci eseménynek bizonyos tengeren inneni és túli részvényekre gyakorolt hatását, nem elmulasztva figyelmeztetni a főnökét - nem mintha Mátrainak szüksége lett volna rá, hiszen, ahogy mondani szokta, „fontos, hogy az ember a dolgok ütőerén tartsa a kezét” -, hogy „a trendek megfordulhatnak”, ami viszont „negatív előjelű változást eredményezhet a részvényt piacon”.

- Még átgondolom - felelte Mátrai, egyben jelezte a helyettesének, hogy a megbeszélésük véget ért.

Néhány rövid telefonbeszélgetés után, amelyek alig kötötték le az egyfolytában csak a dollár körül forgó gondolatait, mint akit mágnes vonz vagy radarsugár vezet, odament a páncélszekrényéhez. A falba mélyesztett acéltrezor fekete bársonnyal bélelt mélyén szinte világítottak a zöldszínű bankjegyek. Elég volt egy pillantás a rendezetlen halmokban álló pénzre, és máris ugyanaz a furcsa hangulat lett úrrá rajta, mint az előadáson. Bár egy belső hang figyelmeztette rá, hogy nem lenne szabad ezt tennie, ezeryi vészcsengőt szólaltatva az agyában, senki sem sietett a segítségére, hogy megállítsa. Belemarkolt a pénzkötegbe, és csak akkor nyugodott meg valamelyest, amikor az utolsó dollárig mindent kisöpört a páncélszekrény mélyéről.

- Átgondoltam - szólt bele röviddel később a telefonba, már az íróasztala mögött ülve -, tartjuk.

- Meséljen a napjáról - nyitotta meg az ülésüket a kordbársony öltönye alatt fehér inget és zöld alapon apró padlizsánlila pöttyös

selyem nyaksálat viselő pszichológus, akihez Mátrai péntek délutánonként járt.

- Szóval ezt használják - jegyezte meg szinte már tárgyilagos hangon dr. Novák, miután Mátrai felidézte az egyetemi előadóteremben elhangzottakat, és ahhoz a részéhez ért, amikor az a bizonyos „technikai jellegű fizetőeszköz” szóba került. Dr. Novák nem véletlenül volt a szenvedélybetegségek egyik elismert szaktekintélye - Mátrai nem véletlenül fordult hozzá, hogy a segítségével vessen véget a családi, tudományos és üzleti életét egyszerre veszélyeztető, péntek esti szeánszainak -, azonnal átlátott a szitán.

- Ezt eddig nem is említette - fedtte meg a páciensét a terapeuta.

- Pedig fontos részlet.

- Gondolja?

- Péntek van, igaz?! - válasz helyett ezzel a váratlan kérdéssel szabott új irányt a beszélgetésnek dr. Novák.

Igen.

És most is van magánál, igaz?

- Igen - vallotta be Mátrai, akit meglepett a pszichológus kérdése, így esélye sem volt a tagadásra, bár szíve szerint nemmel válaszolt volna.

- Mennyi?

- Parancsol?! - kérdezett vissza éles hangon Mátrai, mintegy jelezve, hogy nem tetszik neki ez a kihallgatást idéző hangnem.

- Dezső, mennyi van ebből a... ebből a technikai jellegű dollárból magánál - folytatta ugyanazon a katonás hangon dr. Novák, akit nem zökkentett ki a szerepéből Mátrai szúrós tekintete.

- House dollár - vetette közbe Mátrai dacosan. - Így hívják.

- Értem, szóval house dollár - bólintott a pszichológus. - Szóval mennyi?

- Háromezer - felelte Mátrai rövid habozás után. - Az aktuális árfolyamtól függően kicsit több vagy kevesebb, mint egymillió forintnak felel meg, mely összeget - nevetett fel -, ha figyelembe vesszük az árakat - váltott komolyabb, szinte már üzleti hangra -, akár egy este alatt is könnyedén otthagyhathunk.

- Ugye tudja, hogy ezzel nem léphet ki a rendelóm ajtaján. Péntek van, és bár még csak a terápiánk elején járunk, sok dolgunk van még, és én nem vállalom a felelősséget azért, hogy odamegy - mondta dr.

Novák, majd így folytatta: – Haza akar menni a feleségéhez és gyerekeihez? Folytatni akarja a tanítást?! Sikeres akar maradni az üzleti életben?!

A pszichológus nem engedett a szorításból, Mátrai legérzékenyebb pontjait vette célba, és a páciens teste, mintha valahol a közelben bombák robbantak volna, minden kérdés után összerándult.

„Igen. Igen. Igen”, felelte sóhajtva, lehajtott fejjel Mátrai, majd dr. Novák felszólításnak is beillő kérésére, mint amikor a hívek valamilyen szent esküvést tesznek Isten előtt, most már kijelentő módban elismételte a pszichológus kérdéseit: Haza akar menni a feleségéhez; folytatni akarja a tanítást; sikeres akar maradni az üzleti életben.

Ezután a már-már ördögűzésnek is beillő jelenet után újabb, bár igazából említésre sem méltó csönd következett, amit végül a pszichológus tört meg:

– Menjünk tovább a részletekre.

Valamivel később, miután Mátrai, akinek az arcán a riadalmat a nyugalom boldog mosolya váltotta, beavatta a feszülten figyelő, szemmel láthatóan minden idegszálával a páciense mondanivalójára koncentráló pszichológust olyan apró, ám a Touch Bár működése szempontjából mégis lényeges árnyalatokba, mint a vendégek részére összeállított, mindenféle táncokat és különféle mennyiségű és minőségű italokat tartalmazó csomagok tartalma és ára; tisztázta, hogy mi a különbség a table dance és az öltánc között; külön felhívta a figyelmét arra a fontos momentumra, hogy ezt a fajta dollárt italra nem használhatja fel, csak a lányoknak fizethet vele, az átváltás árfolyamat a bár határozza meg, „nem éppen baráti”, hívta fel erre a részletre külön a terapeuta figyelmét, és mesélt még ezer más, kizárólag a törzsvendégek által ismert, a hely működésére jellemző sajátosságról, majd válaszolt a pszichológus további, apró részletekbe is belemenő kérdéseire.

– Tudja, mit? – dőlt hátra a fotelében a pszichológus; arca olyan kifejezést öltött, mint aki nagy elhatározásra jutott. – Átveszem.

Halkan, de olyan határozottan mondta ezt ki, hogy szinte robbant a szoba csendjében.

– Parancsol?! – mondta némi csend után a meglepetéséből ocsúdó Mátrai.

Dr. Novák becsukta a noteszét, aztán a két tenyerét összetéve, mint aki imádkozni készül, újabb csend után, amelyet ezúttal, talán a hatás kedvéért, ő maga tartott fenn, azt mondta:

- Nézze, Dezső, azt hiszem, de kérem, javítson ki, ha nem így van, éppen az előbb beszéltük meg, hogy többé nem megy oda, és mivel nem megy oda, ezért nem is lesz szüksége ezekre a... hogy is mondta?...
- akadt el egy pillanatra, aztán vidáman csettintett az ujjával: - Megvan, a house dollárokra.

- Az összeset adjam oda?

- Igen.

- De hát mit akar vele...? Mint említettem, ez csak korlátozott...

- Nyugalom - szakította félbe Mátrait a pszichológus. - Vegye úgy... - néhány rövid pillanatra forgatta, izlelgette magában a szavakat, majd, mint aki alaposan meghányta-vetette magában a dolgot, most már határozottan így folytatta: - vegye úgy, hogy belépek erre a piacra.

- Nos, tényleg megbeszéltük - vallotta be Mátrai. - Ennek ellenére azt gondolom, a dollár árfolyama... hogy is mondjam önnek egyszerűen - ennél a pontnál a befektetési bankárrá visszavedlő Mátrai olyan arcot vágott, mint aki megpróbál a legegyszerűbben elmagyarázni egy bonyolult jelenséget -, nem éppen kedvező a váltásra... legalábbis a forintra történő átváltásra... persze az euró, az más - fűzte hozzá. - Igaz, azzal sem vagyunk beljebb, mert a bárban, amint már mondtam volt, nem éppen baráti az árfolyam... .

- Mennyi? - lepte meg Mátrait ezzel a váratlan, lényegre törő kérdéssel a pszichológus, akire szemmel láthatóan semmilyen hatást sem gyakorolt a bankár előbbi monológja.

- Háromszázhatvanöt - felelte Mátrai. - A bár háromszáznyolcvanért váltja - tette még hozzá sietve, miközben az ég felé emelt tekintettel jelezte, erről ő nem tehet.

Ezúttal a pszichológuson volt a sor, hogy meglepődjön. Rövid csend után hangot is adott a csalódottságának:

- Nem sok az egy kicsit? - kérdezte, majd valamivel később hozzátette: - Ennél azért jobb ajánlatra számítottam.

- Ez a legjobb ajánlatom. Ezek a piaci viszonyok - felelte a rutinos tárgyalók határozott, de mégsem bántó hangján Mátrai. Tudta, hogy meddig szabad feszíteni a húrt, és ő, legalábbis úgy hitte, ezúttal is

pontosan kitapintotta a másik fél fájdalomküszöbét, amelyen túl a tárgyalópartner már azt mondja magában: eddig és ne tovább.

De ezúttal tévedett, megcsalták az ösztönei.

- Én meg azt gondolom - dr. Novák hangja olyan volt, mint a kígyó sziszegése -, hogy legyen inkább háromszáz. Mert szerintem meg ez tükrözi a piaci viszonyokat.

- Ez nevetséges! - kiáltott fel a felháborodásában magáról megfélelmező Mátrai.

- Ugyan már, kedves Dezső, ön nincs abban a helyzetben, hogy diktálja az árakat - mondta egyszerre nyugodt, ugyanakkor gúnyos hangon dr. Novák.

- Jól csinálta! Szépen megizzasztott doki - adta meg magát néhány perc múlva Mátrai, miután dr. Novák piaci elemzésnek is beillő módon összefoglalta mindazt, amit a house dollárról, legalábbis a pszichológus szerint, kereskedelmi értelemben érdemes tudni. „Tudniillik - fejtegette a terapeuta - egy olyan egyedi termékkel állunk szemben, amelynek erősen korlátozott a piaca és a felhasználási lehetősége is. Persze - ábrándozott el egy gondolat erejéig -, ha a világ minden night clubjában elfogadnák, akkor talán más lenne a helyzet, hiszen mégiscsak konvertibilis lenne, de mivel esetünkben csak a Touch Me Bár tekinti fizetőeszköznek, így erősen behatároltak a lehetőségek akár felhasználásról, akár értékesítésről is beszélünk.” A rövid, de közgazdasági értelemben tökéletesen helytálló elemzést követően, mintegy visszatérve az üzleti tárgyalásukra, már egy informátorát beszerző titkosügynök sunyi, de egyben fenyegető hangján így folytatta Mátrai megoldozását a terapeuta: „Barátainak, ismerőseinek nem adhatja el. Ők nem tudnak a maga kis estéiről, és nyilván előbb vagy utóbb kikotyognák a titkát, ami gyorsan eljutna a felesége fülébe is. Egyetért, kedves Dezső?” „Igen”, bólintott komoran Mátrai. „Az utcán pedig mégsem árulhatja”, tette még hozzá a pszichológus, elvágva a páciense és egyben alkalmi üzletfele minden menekülőútvonalát. A kör bezárult, Mátrai, legalábbis üzleti értelemben, csapdába esett. Ilyenkor a legjobb eldobni a lapokat.

- Köszönöm - hajolt meg ültében dr. Novák. - Alkalmanként tőzsdézek.

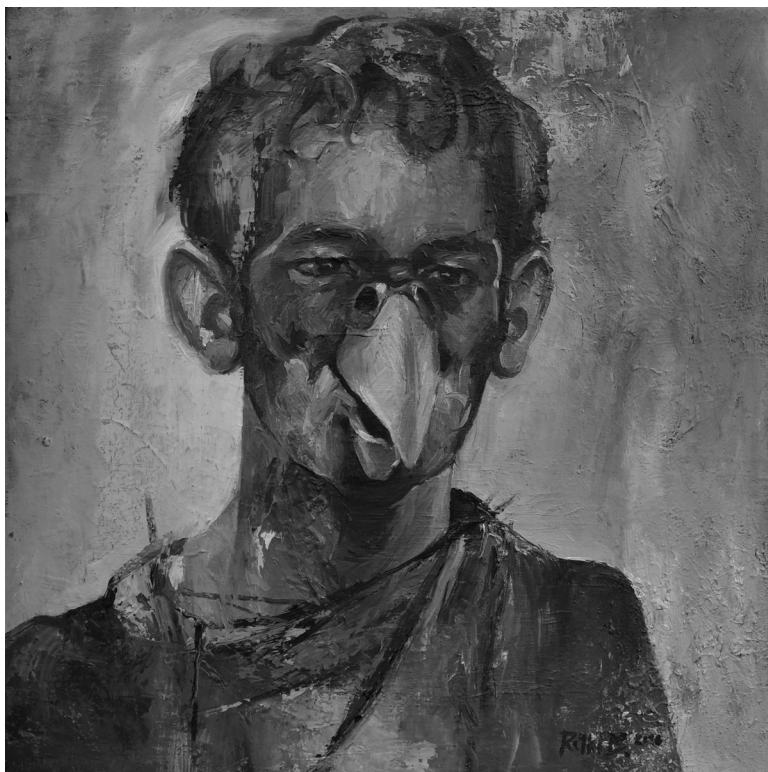
- Szóval akkor megegyeztünk?!

- Legyen - hagyta jóvá egy fejbólintással Mátrai a tranzakciót.

- Öröm volt önnel üzletelni - nyújtotta a kezét a pszichológus. - De mielőtt az üzlet feletti örömközpontunkban pezsgőt bontanánk - mosolyodott el saját szellemességén dr. Novák -, azért ne feledkezzünk meg a találkozásunk okáról és céljáról sem. Beszéljünk a gyermekkoráról..., illetve - pillantott az órájára - arról majd legközelebb fogunk beszélni, mert sajnos lejárt az időnk.

Mátrai már a rendelő ajtajában állt, amikor a pszichológus ezzel a kérdéssel állította meg: - Dezső, csak még egy fontos részletre lennék kíváncsi!

- Igen! - torpant meg Mátrai. - És mi lenne az?
- Mondja, hánykor is nyit az a bár?

Portré II.

Varga László Edgár

VIRÁGVASÁRNAP

Venus Ulrache egyik szeme zöld volt, a másik meg barna. Kiskorában ezért – no meg egyéb fura dolgok miatt is – a falu boszorkánya, Atlanta Gregorisz boszorkánynak tartotta.

Venus Ulrache nyolc hónapos korában virágvasárnap mondta ki az első szavát. Akkor még mind a két szeme barna volt, akár a vadgesztenye. Az első szava ez volt: lilium, pedig atyja, Nichita Ulrache ezredes házában addig nemigen beszélt senki liliumokról. Amint Venus először kimondta: lilium, nagy, kövér, zöld sáska mászott ki a szájából, kinyújtózta ízelt tagjait a kislány orra hegyén, majd kisvártatva szárnyra kapott, és mielőtt még elszállt volna a nyitott ablakon keresztül, nekirepült Nichita Ulrache homlokának – pikk –, majd Venus Ulrache bal szemének – platty. Attól a naptól kezdve Venus Ulrache bal szeme zöld volt, akár a kandallófénybe tartott smaragd, Nichita Ulrache ezredes homloka pedig átlátszó lett, így bárki belelátott a fejébe.

Amikor Atlanta Gregorisz, akit az elképedt ezredes hívatott magához, megtudta, mi történt, az első gondolata az volt, hogy ez a kislány még nála is nagyobb boszorka. Mielőtt azonban megszólalhatott volna, a fali tükörben megpillantotta Nichita Ulrache homlokát, onnan pedig kiolvasta, hogy az ezredes menten megöleti, ha boszorkánynak meri nevezni a kislányát.

Így aztán csak ennyit merészelt mondani:

– Leányod szépségénél csak beszéde ékessége lesz nagyobb, de jól vigyázzatok az ő porcelán kedvére. Azon a napon, amikor megharagítjátok ezt a szelíd szépséget, jaj lesz nekünk valamennyiünknek!

Atlanta Gregorisz szörnyen büszke volt magára, amiért ilyen furfangosan megmenekült a rossz válasz kelepccéjétől. Akkor még – boszorkány létére – nem is sejtette, hogy az igazat és csakis az igazat burkolta vélt hazugsága selyemkendőjébe.

Én nem sokkal Venus után születtem, talán két hónap ha van köztünk. Apám az ő atyja, a rettenetes Nichita Ultrache ezredes szolgálója volt, így aztán az egész gyerekkorunkat együtt töltöttük, a kislány meg én.

Az első számú tanúja voltam tehát, ahogy Atlanta Gregorisz kövér hazugsága napról napra soványodott igazsággá: Venus minden egyes nappal egyre szebb lett, beszéde pedig egyre inkább hasonlított egy hegyi forrás csobogásához, meg az aztékok kincseihez. Már 7 éves korában csodájára járt a környék összes papja, tollkoptatója eszes szóvirágainak, elég volt lejegyezni, amit Venus csak úgy megjegyzett, teszem azt, egy felhőről, egy virágon döngicsélő méhecskéről vagy egy fogasról, és az máris versantológiák címadó darabja lehetett.

Atyja, Nichita Ultrache ezredes, a legbüszkébb apa volt, és ezt még úgy is bárki ránézésre megmondta róla, hogy a nevezetes sáskás nap – Venus legelső szavának napja – óta reggeltől estig a szemébe húzott katonai sapkájában járt, és még éjszaka is selyemkendővel kötötte át a homlokát, nehogy minden jöttment emberfia kiolvashassa a gondolatait. Nem győzte becézni, kényeztetni a leányát, hol egy kis üveg havasi mézzel, hol gyöngyberakásos kézi tükörrel, hol meg ritka énekes madarakkal lepte meg, napjában hússzor is az ölébe kapta, ha a kislány épp a közelében lófrált, és cirógatni, babusgatni kezdte, mire Venus sokszor úgy felkacagott, hogy megrepedtek a ház ablakai.

Apám, Odelupka Fechete néha ugyan bizalmasan elmesélte nekem a sáskás esetet, de őszintén szólva a ház népéből már mindenki kezdte elfeledni az egészet. Csak Venus zöld bal szeme, meg Nichita Ultrache szemébe húzott sipkája emlékeztetett minket arra, hogy van ám az életben egypár dolog, amit sem a körzeti orvos, sem a ciugidai püspök úr nem tud megmagyarázni.

*

Aztán érkezett Venus Ultrache 12. virágvasárnapja.

A kertben játszottunk a kislánnyal, amikor váratlanul megcsípte a kezét egy méhecske. Liliom – mondta ingerülten Venus, miközben a csípés helyét simogatta, majd még kétszer, még ingerültebben tette hozzá: liliom, liliom. Mindhárom alkalommal egy-egy imádkozó sáska mászott elő a szájából, egy sötétzöld, egy mélyvörös, meg egy fekete, majd nehézkes mozdulatokkal elröpültek.

Amikor ezt Nichita Ulrache ezredes a dolgozósobájába teraszáról meglátta, azonnal magához hívatta apámat, suttogott neki valamit, mire az öregem kurtán meghajolt, és kisietett a kertkapun.

Venus Ulrache kezét a szolgálólányok egész nap sós mézzel kenegették, halántékát pávatollakkal cirógatták, és már régen nyugodt, mély álomba merült, amikor Odelupka Fechete késő este három sáskatetemmel visszatért. Nichita Ulrache ezredes egy vastag szájú üvegbe tette, lezárta egy nagy parafadugóval, és hosszasan nézegette azokat a tetemeteket.

Később atyám elmesélte, az ezredes akkor már nagyon bánta, hogy azt a legelső sáskát futni hagyta annak idején.

*

Nem tudnám megmondani, pontosan mikor történt meg a dolog, de az biztos, hogy 16 éves koromra már fülíg szerelmes voltam Venus Ulrachéba. Ezzel persze nem voltam egyedül: a legtöbb férfi első látásra belehabarodott a gyönyörű lányba, és csak a rettenetes Nichita Ulrache ezredestől való félelem tartotta vissza őket, hogy valóban megkörmölykezzék Venust. Félhetek volna éntőlem is: egyik fülétől a másikig metszettem volna át a torkát bárkinek, aki csak megpróbálja.

De engem észre sem vettek.

Mint ahogy Venus sem, vagyis hát nem *úgy*. Kicsi korunktól fogva játszópajtások, országos cimborák voltunk, de Venus itt meg is állt. Akármennyire is nőnek látszott már 16 esztendősen, nem fedezte még fel magában igazán az erőt, amellyel bírt. Néha talán már meglegyintette a ciklon előszele, egy-egy váratlan szellőkés, amely a szeme villanásában, csipője váratlanul kacér rendülésében meg is mutatkozott, de napjait még a gyerekkor ártatlan szélcsendje uralta, ugyanúgy viselkedett velem is, mint évekkor korábban. Például váratlanul hátba vágott, és „ipiapacs, te vagy a fogó” felkiáltással már rohant is harsány kacagással. Én meg – mit tehettem volna – utána vettem magam, futottam utána, mint egy öleb, csak amikor elkaptam, már hosszabban és erősebben karoltam át, mint addig. „Megvagy.”

Nichita Ulrache ezredes azonban tudta, amit tudott.

Egy napon váratlanul a vállamra tette vaskos kezét, és amikor kérdőn ráemeltem a tekintetem, csak a fejével intett: kövessem.

*

Nichita Ulrache dolgozószobájában addig még sohasem jártam. Oda csak a kivételes vendégeit invitálta be az ezredes, ha valami komoly megbeszélőnivalója akadt velük. Még apám, Odelupka Fechete is csak kétszer-háromszor ha átlépte azt a küszöböt.

Én a környéken magas fiúnak számítottam, amikor beléptem abba a szobába, valahogy mégis úgy tetszett, hogy odabenn irgalmatlanul nagyok a bútorok, mintha egy óriásnak tervezték volna őket.

Hiszen egy óriásnak is tervezték: Nichita Ulrache ezredesnek.

Amikor kibáméskodtam magam, az ezredes az íróasztala előtt álló két lantámlájú szék egyikére mutatott, üljek le. Ő maga leült velem szemben a karosszékebe az íróasztal másik oldalán. Hallgattunk. A mahagóni íróasztal a nagyobb hatás kedvéért csak úgy magától meg-megreccsent időnként. Az efféle úri bútoroknál nem ritkaság az ilyesmi. Végül, nagy sokára az ezredes levette a sapkáját, hogy megtudjam, mi jár a fejében.

Nem az volt, amire számítottam.

- Eltűntek? Ho... hogy érti azt, hogy eltűntek, ezredes?

Ki tudja azt? Egyszer csak kámforra váltak - gondolta az ezredes, és elém tette az üvegcsét, amiben addig a három nevezetes sáska tetemét tartotta. Arra gondolni sem lehetett, hogy valaki ellopta a dögöket: az üveg széles parafa dugóját belülről rágták ki.

- Alighanem itt lesznek még valahol - mondtam kis gondolkodás után.

Az ezredes bólintott. Ő is így gondolta.

*

Attól kezdve nyitott szemmel jártam a házban és a ház környékén. Venus Ulrache sáskái valamitől feltámadtak, és ki tudja, miféle bajt hozhatnak ránk. Ennek már a fele sem volt tréfa. De igazán csak akkor értettem meg a dolog súlyát, amikor a háznép sürgéséből-forgásából, készülődéséből megértettem, hogy ünnep készülődik. Már csak néhány nap volt hátra virágvasárnapig.

Atyám, Odelupka Fechete, gyakran elmesélte nekem gyermekkoromban a virágvasárnap jelentőségét. Ezen a napon vonult be az a bizonyos Jézus Krisztus nevű ember Jeruzsálembe azon az ő szamarán. Az

emberek királyként fogadták, leterítették elé az út porába a felső ruháikat, zöld pálmaágakat vágtak, és azzal integettek neki hozsánázva.

Zöld ágak – hiszen a sáskákat is ez vonzza. Lám, még a csodás dolgok sem csak úgy összevissza, a maguk kedvére történnek, mégiscsak kell lennie valami bonyolult rendnek a dolgok legmélyén.

*

Akárhogy meresztettem a szememet, akárhány bokor alá néztem is be, hiába vizsgáltam meg külön-külön a kert összes virágját, nem találtam a szökevényeket. Rossz előérzetem nőttön nőtt, és íme, elérkezett a rettegett virágvasárnap.

Bárcsak ezúttal mégse vonulna be Jézus az ünneplő tömeg közepette – mormogtam azon a reggelen, és mire meggondoltam, hogy ez tán istenkáromlás, már késő volt.

Venus Ultrache csak úgy ragyogott az ünnepi fehér ruhájában, olyan volt, amikor reggeli után kilépett a kertbe, mint egy bukásra ítélt angyal. Játszott, kacagott, önfeledt volt, mint az elkényeztetett gyermekek általában, akik nem ismerték még meg az élet nehézségeit, mert burokban nevelkedtek, féltő szeretetben.

Atlanta Gregorisz is megérezhette, hogy különleges nap virradt ránk, mert eljött az ezredes házába, és egy hatalmas virágkoszorút akasztott Venus nyakába. Nichita Ultrache – aki szokásával ellentétben már reggel óta övére csatolva hordta a pisztolyát – gyanakodva figyelte a vén boszorkány minden mozdulatát. Bár az ezredessel senkinek sem beszélünk a sáskatetemek eltűnéséről, a feszültséget érezni lehetett a levegőben. A háznép minden egyes tagja valahogy olyan volt, mint aki mérges kígyót látott bekúszni egy bokor alá, és most nem tudja, hova lépjen, hogy megmeneküljön a veszedelemtől.

Megérezték a veszedelmet, mint a lovak a közelgő farkasok szagát.

Atlanta Gregorisz koszorúja éppen a Venus bokájáig ért. A boszorkány még egy zöld ágat is tartott a kezében, azzal legyezgette a lányt, mintha magát a Messiást üdvözlőné, aki éppen bevonult Jeruzsálembe azon az ő szamarán. Sem az ezredes, sem én nem tudjuk, pontosan mikor bújt elő a koszorú virágai közül a három imádkozó sáska, és velük együtt az az egyszerű zöld jószág, Venus legelső szavának gyümölcse, de mire észbe kaptunk, már túl késő volt.

Venus Ultrache arca felderült, amikor megpillantotta a teremtményeit, szemét tágra nyitotta, és már nyílt a szája is, és máris mindenki azt hitte, hogy a rettegve csodált szó következik: lilium. Ám amint a lány eltátotta a száját, hopp, már bele is ugrott a legelső sáska, majd egy szempillantás múlva követte a három imádkozó társa is, és ahogy jöttek, úgy tűntek el üzenet és magyarázat nélkül, örökre.

*

Venus Ultrache soha többé nem szólalt meg, és nem reagált arra sem, amit mondtak neki. Élete hátralévő részében megtartotta magának azokat az ő csodáit, mi, többiek pedig szomorú belenyugvással vettük tudomásul, hogy nem vagyunk méltók rájuk. Ha egy szép tavaszi napon – teszem azt, virágvasárnap – kerekesszékében a szolgák kitolták a kertbe a napra, és egy sáska szökkent Venus kezére vagy orrára, egy pillanatra még felderült az arca, újra az érdeklődés jeleit lehetett felfedezni rajta, de kisvártatva már ki is hunyt szemében a láng, és ismét megszakadt minden kapcsolat közte és a külvilág között.

Atlanta Gregorisz – mielőtt az ezredes főbe lőtte volna – azon a végzetes virágvasárnapon valami olyasmit mondott, hogy ez a világ már régen nem tudja befogadni a csodákat, talán sosem volt rá képes igazán, jobb, ha nem keverjük össze ezt a mi világunkat egy másikkal, egy olyannal, amit nem értünk. Ezt éppen ő mondta, a boszorka, aki a mimelt csodáiból élt, amíg az ezredes golyója át nem lyukasztotta a koponyáját.

Amikor apám, Odelupka Fehete először mesélt nekem gyerekkoromban a virágvasárnapról, én megkérdeztem tőle, hogy miért örült az a tömeg Jeruzsálemben annyira annak a Jézus nevű embernek.

– Mert Jézus egy híres csodatévő volt, akitől tanulni akartak az emberek – felelte.

– És mit tanított nekik?

– Számptalan dolgot, de mind közül a legfontosabb az volt, hogy szeressék egymást.

– És mit csináltak vele? – kérdeztem én.

– Fogták és felszegezték egy nagy keresztre, kigúnyolták, és egy lándzsát döftek az oldalába – válaszolta sóhajtva atyám.

Azóta az emberek átköpnék a válluk felett, ha fekete macskát látnak, keresztet vetnek, ha kiborul a sőtartó, és ha evés közben elejtik a

kanalat, paphoz rohannak, nehogy még abban az esztendőben véget érjen a mihaszna életük. Hogy miért? Mert elszalasztották a csodákat, amikor azok felkínálták magukat nekik, és most félnek, hogy egy napon azok a csodák visszatérnek.

Visszatérnek, és ellenük fordulnak, mert a virágvasárnapot nagypéntek követte, azóta is az követi minden egyes évében, és ez már így is marad jóvátehetetlenül az idők végezetéig.

Bölcső I.

Márton Evelin
MILICA VEDRE

*„Álmaimban Fehér a maszajok régi bőrköntösében
jön felém, aztán szorosan egymás mellett haladva
lépkedünk át gyepün és mezsgyén, kősvatagon. Nem
tudom, mi jár a fejében, nem tudja, mi jár a fejemben.
Karja forró, és a néha-néha hozzám ütődő válla is.”¹*

1.

Nehezen keltem útra a Dohánytermesztők Dombjáról, a szép Mumtazzal elköltött igézetes és vészterhes napok, éjszakák után. A negyedik napot valójában az utcán, a faragott kapu előtt töltöttem, bámészkodással és révült elmélkedéssel, melyből az egyik mosóasszony ébresztett fel, akit Csetnikné küldött Mumtazhoz valamilyen üzenettel. Ő hozta ki a vedremet, vagyis a főnök dédanyjának, baba Milicának a vedrét, mert ugye a tárgyak elraktározzák magukba mindazoknak a részecskéit, akik életükben illeték, csak ezek az adatok az emlékezettel együtt elvesznek. Baba Milica még megvan, homályos folt ugyan, de mintha emlékeznék rá, szikár öregasszony, fekete kendője szélén ingerlő a csipke, ám jól tudom, nem emlékezhetem rá, már régen halott volt, mire én, meg a főnök megszülettünk.

A jó veder százötven éves. Bizonyosság erre az aljába ütött mesterjegye Pan Emer vederkészítőnek. Most új, hófehér zománctető díszeleg a tetején, csillog a napsütésben, nem lesz ennek jó vége, vakság, megsüketülés, lesántulás vagy valami egyéb kórság. Bennem a féreg, érzem én! Vesém tájékán tanyázik, de majd kihajtatom magamból, ha erőre kaphatok. A mosóasszony, no meg a veder megadta a löketet, hogy elinduljak a belső harmóniám felé, mely a gomolygó homályba vész Mumtaz szoknyái, dohánya és kendere, ölének s bőrének selymesége, véres meséi, éles nyúzókéseinek erdejében.

---

1 Helikon 2023. 02. 09. Hátsó ablak Escamillo belépője II.

2.

A mi városunkban gomolygás, köd, vihar, komisz vagy szelíd szél, jeges, sima és ónos eső, sivatagi homokkal terhes homály gyakorta van. Emellé itt minálunk alig akad lapos tér. Ilyen domb, olyan völgy, szurdok, barlang, patak, gázló és hidak. Házak, fészerek, sufnik, villák, hangár és bunker elszórva hányódnak a dombokon és magaslatokon, nyaktörő helyeken, ahová csak hátizsákban lehet felhordani az építőanyagot. Ez az itteni népnek nem akadály. Származását tekintve építőmester, kőműves és ács itt majdnem mindenki, s akárcsak a Milica vedre, átöröklődött némi tudás arról, hogyan lehet egy ilyen pocsék helyből önellátó városállamocskát építeni, és azt mindenféle csellel, csalással, ámítással a lehető legjobban elszigetelni mindattól, ami körülveszi.

Ha valamely lángoló elme kutatná, kik alapították ezt a várost, és összefüggő adatláncá fonná mindazokat, akik valaha is itt letelepedtek, könnyűszerrel megértené, mi működteti a várost, hogyan függ ez össze a domborzati formákkal, a népek szokásaival, természetükkel, viselt dolgaikkal. Én már megtettem, világos minden, a múlt kiválóan megmagyarázza a jelent, és könnyen kiszámíthatóvá tenné a jövőt, de persze ennél sokkal bonyolultabb a valóság, semmint azt egyetlen elmélet magyarázni tudná, meg hát az elméletnek csak az egyik kapuja van bezárva, az a kiindulópont, a gondolat, ahonnan kifürkészhetetlen messzeségekbe lehet futni, előttünk az örök tágasság, míg a halál el nem választ.

Ha például minden ezzel a mondattal kezdődött volt, hogy: legyen világosság!, akkor máris ott találjuk magunkat az ősrobbanás szemképrázta pillanatánál, márpedig ha ott vagyunk, akkor mi volt előbb, az ember, vagy a gondolat? A kettő egyesek szerint összefügg, mások szerint egymástól függetlenül is létezhet. Érzem, ahogy megzavarodok, és égnek fejemben lángoló tarlótüzek. A katlan aljában van egy forrás, abban hosszan mostam az arcomat, és eldöntöttem, hogy kertész maradok, hangfogó, futár, mégsem szeretnék filozófus lenni, de szívesen lennék szobor, rakhatna rám fészket galamb, rigó és varjú, költhetne rajtam a tengelic.

Ezek a rémes eszmefuttatások azóta gyötörnek, mióta Mumtaz megétett, ő tudja, hogy mivel.

3.

A város földrajzához visszatérve, a tömbháznegyed úgy tör az ég felé a legmagasabb domb gerincén, mint Csetnikné kontyában a fésű, mely fegyvere a jóasszonynak. Ember legyen a talpán, aki ezt a mi városunkat bejárja három-négy nap alatt az örök vándor lován, gyalogszerrel. Lám én sem jutottam túl messzire, mindössze egy meredélybe, és onnan kis vargabetűvel a Második Dombra hágtam fel, ahol a dohány- és komlótermesztők portái vannak. Eredetileg az égig érő tömbháznegyedbe indultam, hogy a főnöknek vágott virágot vigyek a kósza tavasz első napján, mely után pár napos szeszélyes nyár ereszkedett reánk, és én nem értem ki a boltba, és most úgy érzem, nem is érkezhetek meg többé. Ördög bújt belém, ha nem más, s nem tudom, ki akarom-e üzni? Hát ezért vánszorgok ilyen lassan a meredély felé, ahonnan magamat keresve kell lekászálódjak a setétlő katlanba, hogy a szűk sikátoron visszajussak arra a helyre, melyet ki tudja, hogy miért Agák terének neveznek, és ahonnan negyednapja elindultam volt.

Az Agák tere kopár placc, közepére zsúfolódott a piac, bódék és standok, sátrak, házikók tömkelege. A piac mögött a Szamárhágó nevű cserjés-fás nyaktörő domb magasodik, ott a főnök családi villája és néhány kunyhó, melyekben laknak, melyekben nem. A kétszintes épület úgy rejtezkedik a bozótos kertben, mint őserdőben a vadászkasztély. Szerencsés ötlet volt annak idején lakást cserélni a főnökkel, de immár nem a legjobb, meg is mondom ma neki, hogy erről döntenünk kell, különben is, lehet, hogy kicsit elmegyek világgá.

4.

Hamarosan nyakunkon az őszi, a hosszú esők napjai, meg a fagyoké, amelyek korcsolyapályává változtatják a várost. Az esőért nem rajongok, és a komor setétségért sem, mely ránk fog nehezedni hamarosan, de korcsolyázni nagyon szeretek, s a fagyos dombokra felmászni macskakörmös s báránybundával bélelt csizmacsban, melyet már senki sem tud készíteni, csak az én dédapám tudott még, Duka, a csizmacsos. A főnök hetekre el szokott tűnni, ha beáll a fagy. Lehet, jobb lesz neki, hogyha a megszokott bázisáról kel útra.

Bajan falatozójában rendeltem egy nagy ózlábgombát, két füstölt pisztrángot adtam érte cserébe. Íme, így táplál engem a szép Mumtaz,

aki baba Milica vedrét nem üresen küldte vissza, hanem új, zománczott fődővel, ezüstcsattal, s a veder aljában egy jókora növendék harcsával, érette kaptam a pisztrángokat. Baján nekiveselkedett a gomba szakszerű kisütésének, és közben kikérdezett, hogy merre jártam, mióta nem látott. A Mumtazzal való ügyemre csak hümmögött valami érthetlent, az indította be a beszélőkéjét, amikor elmondtam, hogy az üzenet, amit oda szállítottam, egy baromság volt, miszerint Arkagyij fölött édes a szeder. De siessen kicsit a gombával, mert három napja nem ettem, jöllehet az az igazság, hogy Mumtaz étekkel is édesített engem, füstölt húsos szalonnákkal, mézzel, borral, hideg pálinkával, szamóccával, leplét borította reám, illatos haját és ölet a szememre bocsátotta, de én mégis majd meghalok az éhségtől.

5.

Képzeld, Jovánka elfutott, már negyedik napja semmi hír felőle, úgy hallottam a főnök teljesen begerjedt, mozgósítja az agarakat. No de, ki mondta magának, hogy Arkagyij halott? S hogy el lenne ásva messzi mocsarakban? Ugyan már, bolondokat beszélt, aki mondta! Hisz megvan ő, ott, ahol lennie kell. Teszi a dolgát, naponta rádiójelentést kapunk tőle, melyeket az ellenkém minden esetben igazolt, semmi fegyelmi problémánk nem volt vele az elmúlt években. Mumtaz veszedelmesen bolond, nekem elhiheti. Nem magára hajt, ne szédüljön bele, vagy még mindig igézet alatt áll? – hadarta Baján.

Várjon, Baján! – mondtam neki. Előbb egyem meg ezt az őzlábgombát. Három napja nem ettem, bánom is én most ezt a sok kavarcát, amiről beszél.

Míg a számat törölgettem, azon tűnődtem, hogy lám a régiék mégiscsak kapizsgáltak valamit szerelem és éhség kapcsolatáról, mert íme, a bódulatból a gyomrom ébresztett. Hát így állunk. Jovánka meglépett, Mumtaz állítólag törbe csalt engem, összeért köröttem valami háló, és én belegabalyodtam, mint szerelemtől szédült tengelic. Baján figyelmeztetett, hogy Mumtaz ide vagy oda, vigyázzak magamra, mert csúnya idők jönnek, percek alatt szakad le az ég, és fut ki lábunk alól a talaj, és fővünk le csontjainkról, vagy fagytól töredezzük szét, és lesz belőlünk újra csillagpor, hamu. Öleléssel búcsúztatott, ahogy mindig, éreztem, ahogyan dobog a szíve a mellkasa közepén, és hogy a szaga olyasféle, mint a száradó füveké.

Aztán Csetniknét, a kofát kerestem fel a virágpiac 4-es számú bódéjában, hogy szóra bírjam Mumtaz felől, de persze nem mondott semmit, csak kacagott, és abból a nevetésből kellett volna nekem kihámozni, hogy mi is az üzenet. Idegesítőnek találtam Csetniknét, legszívesebben megköpdöstem volna, hogy nehogya balszerencsét hozzon rám, ha már meg nem tette. Mintha érezte volna, hogy emészt az iránta való gyanakvás, kupica pálinkával kínált, és a bódé mögött rágyújtottunk. Csetnikné Prilukit szívott, és láttam, hogy a láda tetején, a párnán ott van a Nocsju kartonborítás példánya. Tetszik? – böktem a könyv felé, de Csetnikné csak legyintett, mintha azt mondaná, mit számít, hogy szeretünk-e egy könyvet vagy sem, mit számít az ma, és számíthatott-e valaha is.

6.

Akárcsak a szép Mumtaz kertje felé mentemben, most a Joházik ulica felé is átázott a nadrágom. Ez az ulica egy egészen keskeny kecskecsapás, a vagonstúdióm itt felejtett útépitő barakk, minden kényelemmel ellátva, de erről már én magam gondoskodtam. Bolond egy idő van ma, mikor fúj a szél, s a nyakamat tekergeti, mikor a nap süt, vagy felhő szór jeget és esőt! Bokámról vádlimra kúszik a hidegség, fel a combomra, derekamra, ha nem vigyázok, a nyakam tövéig esz majd a nedvesség, és az igazán nem hiányzik. Mióta Mumtaz bársonyszoknyája alá kerültem, megváltozott bennem sok minden, mintha a bőröm is. Volt már ilyen, egyszer egy hosszúra nyúlt szilveszter után bolyongtam elveszetten a ködben, alig-alig értem haza.

A varázslat, ami most van rajtam, másabb, mint az a ködös volt. Akkor az Özvegy kavarta fel a sejtjeim működését, miatta lett a köd vaskos paradunha, melyben süketen és vakon botladoztam, és az volt az érzésem, hogy az a valaki, akit énemnek gondoltam, pár lépéssel mögöttem bukdácsol. Most nincs köd, és lassacskán mintha vissza is bírnék bújni a régi bőrömbé, amelyben egyszerű bolt társ-tulajdonos és hangfogó voltam, csakhogy már nem sok értelmét látom a visszabújasánk. Minek? Valójában nem vagyok elégedetlen ezzel a fickóval, és a véres kezű Mumtaz magába bolondított ugyan, de segített felébredni a punnyadásból, melyben szinte tökéletesnek gondoltam magam.

7.

A Joházik ulica aljában nagy ferfetét találtam. Kétségbeesett és részeg férfiak ordítottak és esdekeltek kétségbeesett és részeg nőknek a függönyözetlen szoba-konyhákban. Nem is csoda, hiszen az egymásra pakolt betonkockából forró és nedves gőz áradt. Az öt emelet minden ablaka pattanásig ki volt tárva, mert pusztító hőség és fülledtség lepté meg erre az éjszakára a városnak ezt a részét. Más negyedekben is szélsőséges ma az időjárás, erről Csetnikné számolt be még a piacon. A mosónő azt a hírt hozta, hogy a Dohánytermesztők Dombja felé beállt a facsaró-felhő, és a lezúduló eső elmossa a földet a dohány gyökeréről, ha el nem áll holnap éccakáig. A Szamárhágón pedig éppen ma délután, míg én Bajannál időztem, lúdtojásnyi jég hullt. A főnök kertjének sokféle sarkalatos pontján, és a házon itt-ott elhelyezett hangtechnikámnak annyi, minden odalett. Valójában emiatt szántam rá magam, hogy a piacról a Joházik ulicába induljak, és megnézzem, miféle ebet dédelget ott a főnök, mely ebet érettem való határtalan szeretetében nekem átadott, hogy társam s vezérem legyen a kóborlásban.

8.

Az ulica elején lakó népek gyermekei szokásukhoz híven üdvözölnek, jóban vagyunk, szeretem, és végtelenül sajnálom őket, amiként ők is engem, bevallásuk szerint. Szürkületkor itt gyülekeznek a széles beton-támfalon, ugyanazt a vaslépcsőt használom én is, amit ők, amikor a vagon-stúdió felé kapaszkodom. A gyerekek fülükre szorított tenyérrel nézik a nemek harcának pantomimjét, a széles és szaggatott gesztusokat. Majd a levegőbe szagolnak, hallgatóznak, megfejtik intonáció, artikuláció, sikoly, morgás és hörgés üzenetét, és kihámozzák az elődök baját az ajtócsattanástól lehulló vakolatból, szökött szellentésből, és más kipárolgásból, a szőnyilakból, melyek suhognak szüntelen. A gyerekek jövőre vonatkozó jóslatai sötétek és vakmerőek. Teljességgel hiányzik belőlük mindennemű szürkéségek megnyugtató árnyalata. Nehéz lesz tőlük elválni. Talán nem is megyek sehová, lehet, kiheverek mindent, akár a lázat, ha alhatom egyet a saját ágyamban.

9.

Ímé, Gáb! A hátamon hoztam fel a vaslépcsőkön, de ő egyedül is feljött volna, csak gondoltam megkímélem – hadarta a főnök, aki ott várakozott rám a vagonstúdióban, és megpaskolta a felindultságában reszkető csikos agár nyakát. Ő az, ő lesz a te társad – mondta a főnök, és én ismét éreztem, hogy szeret. Most ne haragudj rám, pofikám, de mennem kell. A kulcsot ugye a szokott helyen találom? – kérdezte és vidáman csillogott a szeme miközben ábrázatomat s alakomat fürkészte. Jó lesz minden, meglátod – bátorított és megveregette a vállamat, majd hagyakozott, hogy két nap múlva a boltra függeszsem ki a *Pihenni mentünk* feliratot, zárjak be mindent, készítsem elő a generátorokat, hogy áramszünet esetén tartsák a minimális hűtést, és jó éccakát! Menjek, amerre csak kedvem tartja. Baba Milica vedrét nekem adta, és hirtelen kioktatott arról is, miféle kórságok érhetik az agarat, és hogy azok ellen én mit tehetek, majd megsókolta a homlokom közepét és elviharozott.

Bölcső II.

Zsidó Ferenc
KASZA, HA NEM VÁG*

Rövidesen benépesedett a kocsmá, a gazdák végeztek az esti munkákkal, fejéssel, kúrálással, s beugrottak a mindenestit bekapni. Azon, hogy Antit is ott találják, némiképp meglepődtek, a városi ifiúr (ahogy egymás közt emlegették) nem volt gyakori vendég itt – ami nem éppen dicsőségesre sikeredett bemutatkozását ismerve érthető volt. Mert hát: aki két-három pohárka után már cigánykereket hány, s kertsasokat ölelget, az inkább ne nagyon járjon kocsmába. Mert az itálnak, ugyé, vagy ember kell...

- No, mi újság, ifjúúr? Milyen a gyermekö fekvése? – kérdezte Antit kissé csúfondárosan az egyik gazda.

- Milyen gyermeké? – rebbent fel Anti.

Az egybegyültek hangosan felröhögtek.

- Ezt csak úgy mondják, fiam! – szölt kioktatóan az előbbi kérdező, Anti pedig úgy érezte, elsüllyed a szégyentől. Azt hitte, arra gondolnak, hogy már fel is csinálta Gizust, vagy mi a fene...

- Ja, értem...

- Sok mindönt nem értesz te még, fiam!

- Hát, az meglehet... – dadogta kínosan Anti.

- Nem meglehet, hanem biztos!

- Ö-ö... Igen... igen...

- Osztán ügyeközzél! Olyan már nem tudsz lönni, mint égy rendös tanyasi embör, de égy kicsit megügyesüdhetsz még! Épp csak annyira, hogy ne légy olyan csámpás, mint most! – szölt egy másik gazda is somolyogva.

Látszott rajtuk, sportot üznek az ugratásából.

- S hát Gizus? Bévállik-é? – kérdezték aztán élcelödve.

- Bé hát!

- Akkor hát azért örvendesz úgy, mint varjú az akasztott embörnek...!

A gazdák cöccögve nevettek, az egyikük csúfondárosan megjegyezte:

- Az békap a lába közi, s neköd annyi, fiam...

---

* Részlet az *Anti* című, készülő regényből.

- Kitakar, betakar, fene tudja, mit akar... - tromfolt rá a másik.
- Azért nem éppen olyan vad fehérnép az, no! - nyögte Anti kínosan.
- Nem is arra gondoltam, hogy olyan vad vóna, hanem arra, hogy te olyan nyámnyila...

A többiek harsány röhögéssel jutalmazták a fricskát, Anti kezdte úgy érezni, újra céltáblává vált, s mivel még friss volt benne a korábbi felindultság, s ez az újabb szívatás már túl sok volt neki, kitört belőle a pulykaméreg. Dühösen felpattant az asztaltól:

- Édesanyjkkal szórakozzanak maguk, hallják-e?

A kocsma hirtelen elcsendesedett, mindenki meglepődött Anti váratlan kirohanásán. Nem is igen értették, egy ilyen kis élcelődés miatt miért kapta fel úgy a vizet. Már a viccet sem érti? Egyszerre ellenséges hangulat támadt. A síri csöndben az előbbi gazda aztán csak annyit mondott:

- Anyánkot ejsze hagyjuk ki ebből...

S azzal már állt is fel a helyéről, de igen Anti is, kicsi, sovány ember volt a gazda; ezzel csak elbánok, gondolta megkönnyebbülten, hogy a következő pillanatban akkora pofont kapjon balról (persze, ő jobbról várta az ütést), hogy nekitántorodott az asztalnak, s összevegyült a székekkel. A gazda szétterpesztett lábakkal megállt előtte, majd amikor látta, hogy Antinak nemigen akarózik felkelni, megvetően legyintett, s csak annyit mordult:

- Gondóhattam vóna, hogy vereködni se tudsz...

Azzal, mintha mi se történt volna, visszaült a helyére. A többiek bólintottak, hogy igen, ezt így kellett elintézni; töltöttek neki, koccintás, fenékgig, s a következő percben már a termésről beszéltek, s arról, hogy ha nem hull egy kicsi eső, a sarjából nem lesz semmi.

Kihasználva, hogy már nem figyelnek rá, Anti nemsokára feltápászkodott, és behúzott farokkal kisomfordált a kocsmából. Nyelte a könnyeit, szitkozódott, átkozta ezt a nyamvadt, nyomorult tanyát, s a percet, amikor úgy döntött, ide költözik. Az éjszakát a pitvarban töltötte, nem akarózott neki bemenni, Gizussal szembenézni. Sokáig nem tudott elaludni, tágra nyílt szemmel bámulta a végtelen augusztusi égboltot, és sóhajtozott. Bezzeg, nem tudott ott lenni senki a kocsmában az ő emberei közül, hogy pártját fogták volna!, morogta. (Ebbe a kategóriába sorolta az öreg Bíró Jánost és Nyíri Géza bát, akinek a minap odaadta a kaszáját, hogy verje meg, mert nem vág rendesen. De úgy látszik, ők nem járnak kocsmába, csak ezek a nagyszájúfélék).

Keze olykor ökölbe szorult, képzeletben egy vasrúddal ripityára zúzta annak a gazdának a fejét, és kéjesen nézte, ahogy kifordul az agyveleje. Aztán Gizust pofozta fel hat-hétszer, sűrű egymásutánsággal. Amikor látta, hogy ez sem lesz elég, feltápáskodott, lebotorkált a pincébe, s előkeresett egy üveg pálinkát. Milyen jó, dicsérte közben a jobbik eszét, hogy ide tettem, s nem a kamrába... Visszafeküdt, s szabályosan leszopta magát. Morcossága rövidesen elpárolgott, vihogni támadt kedve, aztán meglátott egy hullócsillagot, eszébe jutott kedvenc börtön-nótája, s teli torokból fújni kezdte: „Bevisznek a börtön ajtaján,/Kiugrom a budi ablakán,/Augusztusi hulló csillagok,/Huligán vagyok”. Érdekes módon ezúttal nem foglalkoztatta, hogy illik-e a székely tájba ez a dal. Nótáról nótára gyűjtött, előkerült a Kombiné, a kombiné, a csipkés kombiné, a Kis csónakom leng a Duna vizén, a Van nekem egy csíkos gatyám, a Raboknak öt perc a séta. A Hajmási Péter után aztán kifulladt, s egyik percről a másikra mély álomba merült. Arra ébredt, hogy a nap kackiásan a szemébe süt. Megpróbált feltápáskodni, erős szédülés és émelygés fogta el. Tekintete megakadt az üvegen: tartalmának több mint fele hiányzott. Megborzongott a látványtól, és sugárban hányni kezdett. Ettől egészen elgyengült, leült, fejét kezébe temette, szemét lehunyta. Már megint csillagokat látott, de ezúttal érdekes módon nem jutott eszébe kedvenc börtön-nótája. Félórásca teltével már elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy felkeljen, elvászorgott a kúthoz, s jó alaposan megmosakodott. Aztán bement a csűrbe, az állatok után látott. Lassacskán helyrejött. Gondolatban végigpörgette a tegnapi történeket, gyászos leszereplését, fejét csóválta, fintorgott. Aztán megakadt a tekintete a mestergerendán, rajta nagyapja monogramja s egy évszám: D. A. 1939, s hirtelen újra előntötte valami megmagyarázhatatlan jó érzés, ugyanaz, ami kihozta ide. Na, állj meg, világ!, gondolta magában, megmutatom én... Nem futamodhatok meg, már csak nagyapám miatt se! Végig tudom csinálni...

*

Nyíri Géza bácsihoz egy fél liter pálinkával a hóna alatt indult, hogy elhozza a kaszáját. Könnyen rátalált az ételszerre, pedig azt gondolta, még mindig nem tud tájékozódni a tanyavilágban, hol a legközelebbi szomszéd legjobb esetben is fél kilométerre lakik, hol szűk völgyecskék

kanyarognak, nagyhátú dombok terpeszkednek, ahol keskeny ösvények keresztezik egymást, melyeken rövidíteni lehet, ha az ember egy-egy távolabbi dűlőre igyekszik dolgozni, hol az irányt csak egy-egy tudott fa, távolból villanó fémes háztető mutatja.

Az udvaron nem hallott matatást, benyitott hát a házba. Az öreg a konyhaasztal mellett állt, pityókát hámozott. A konyhában rendetlenség, s valami kellemetlen, savanykás szag.

- Gyere bé, fiam! - dörmögte.

- Egészséget, Géza bátyám! - köszönt hangosan Anti, a Gézát jól megnyomva.

- Nocsak! - mosolyodott el az öreg.

- S hát...?

- Ne sokat nézkelődj, fiam, amióta én vagyok az asszony is a háznál...

- Aha.

Az öreg legyintett, majd rövid hallgatás után megkérdezte:

- No, hol az a pálinka, fiam?

Anti gondolta, ez egyszer ő is visszavág:

- Egyszer hol a kasza!

- Jó helyen van az, ne félj!

- Láthatnám? - erősködött tovább.

- Nézhetöd is, fiam, de főleg dolgozni szoktak vele...

Anti látta, nem sokra megy az öreggel, elővette hát az üveget. Géza bácsinak egyszerre megvidámodott a tekintete:

- Poharat kapsz a kredencben, én ezt a pityókát addig odatöszöm föni.

Anti töltött, a leckéből tanulva csupán az öregnek, de az intett a szemével, hogy csak bátran, koccintottak, ittak, aztán Anti megint töltött, megint ittak. Csak ekkor telepedtek le az asztal mellé, kissé megnyugodva. Csak ültek, csendben, a poharat markolva, hagyták, hogy a pálinka melege átjárja bensőjüket. Közben hallgatták, ahogy a tűz lassan életre kel, s a pityóka alatt a víz sustorogni kezd.

- Meleg van! - mondta nemsokára az öreg, gyöngyöző homlokát megtörölve.

- Bizony! Nem is kellene most többet igyunk - bólogatott Anti -, inkább majd este, a jó hűvösön.

- Abbiza! - hagyta helyben az öreg, majd kisvártatva: - Tölts még!

Anti összehúzott szemmel nézett az öregre, aztán hümmentett, megvonta a vállát, s kézbe vette az üveget. Ittak, hallgattak. A pityóka csöndesen sustorgott a kályhán.

- Elkelve egy asszony a háznál. Szegény Birim nyolcadik éve, hogy elmönt - sóhajtott Géza bácsi párás tekintettel. Most nyoma sem volt rajta a fickós hetykeségnek, megtört öregembernek tűnt.

- Isten nyugtassa! - mondta Anti bizonytalanul.

- Amikor eltemettük, a lányom addig erősködött, hogy béköltöztem a városba.

- Tényleg? - csodálkozott Anti.

- De nem volt abban köszönet... - folytatta az öreg. - Nem tudtam megszokni a négy fal között.

- Nem csodálom...

- Csak kornyadoztam, nem kaptam a helyem. Osztán olyan másfél év után azt mondtam Terinek, lösz, ami lösz, én hazamönyök. Ő eleget rimázkodott, hogy maradjon édösapám, az Isten megfizeti, s faggatózott, mi nem tetszik, s hogy mi lösz velem, ki főz, mos réám; de én azt mondtam, egyet se féltsön, meglöszök valahogy.

- S azóta...

- Hat esztendő már eltelt, itt vagyok. Teri vajégyször kijön... Amíg erdő, s pálinka van...

Anti újra töltött, ezúttal csak Géza bácsinak, s felállt az asztaltól. Az öreg kihörpintette a poharat, s enyhén dülöngélő léptekkel kikísérte Antit. Aztán kihozta a csúrból a kaszát:

- Itt van, kapaszkodj belé!

Anti kézbe vette a szerszámot, élével maga felé fordította, s tanulmányozni kezdte. Bár nem értett a kaszaveréshez, azt nyomban látta, hogy a munka hagy kívánnivalót maga után: néhány kalapácsnyomban kipercent az él, máshol sorjás volt.

Elmosolyodott, nyelvével csattintott, s így szólt:

- Ez igen, Géza bátyám, mestermunka! Köszönöm!

- Ne köszönd, fiam! Használat előtt meg kell fenni!

- Persze, persze! Isten tartsa meg, bátyám!

- Tégöd is, fiam! S jegyözd meg jól - szólt, miközben kezét adott -, a kaszát nem karból kell húzni, hanem egész testtel kifordulva, lendíteni. Próbáld meg így, nagyobb lösz a szaporája. S még az erődből is marad egy szikra, ha este az asszonyt meg akarnád fogdosni.

Anti összerezzent, vajon mit tud ez az öreg, vörösödött el egyszerre, aztán, hogy zavarát palástolja, elfordult, s elsietett.

A kapuzábénak támaszkodva hosszan nézett utána az öreg, s mosolygott.

*

Hatkor kelt, s kaszálni indult. Ötkor szeretett volna, mert tudta, a nagyapja így szokott, de nem sikerült. Pedig elég hűvös volt az éjszaka a pitvarban – augusztus derekára itt fönn már kopogtattak az ősz hírnökei. Gizust továbbra is kerülte, s ő sem adta jelét a közeledés óhajának; a házba csak egyszer tette be a lábát, némi ruhát, s ételmezt karisztolva. Nem tudta, meddig tarthat ez az állapot, igyekezett nem gondolni rá, elfoglalta magát a gazdaság körüli teendőkkal. A sarjuzás a legfontosabb most. Az kell a kecskéknak, a finom szálú, zsenge sarjú. Azzal lehet úri módon kitelelni őket. Mert a kecske kényes állat, nem úgy, mint a juh, a kórénak inkább csak merkel, s keservesen mekeg, sarjú kell annak és só.

Amikor az első rendbe beállt, a nap éppen kidugta szarvait a Szarvasfejtő mögül. Nagyot lendített, a kasza hersintve harapta a harmatos füvet. Antinak könnybe lábadt a szeme a gyönyörűségtől. Szapora tempóban haladt, egész testből kifordulva lendített, ahogy Nyíri bá tanította. Közben eszébe jutott nagyapja egyik mondása, és mosolyognia kellett: a kapálás ánkálás, a kaszálás sétálás, az aratás a dolog! Az első rendet könnyedén kivitte, a fordulóban patakkővel megfente a kaszát, közben még fütyörészni is kedve támadt. Elégedetten állapította meg, hogy jobban megy a munka, mint remélte. Ráfordult a második rendre, aztán a harmadikra, negyedikre, ötödikre. A hetediknél kezdte úgy érezni, kissé elállt a dereka, megállt pihenni. Tarisznyájában volt egy falás szalonna, kenyér, azt bekapta, a fonott korsóból vizet ivott rá, s aztán elheveredett. Tagjai egyszerre elnehezültek, elszundított. A meleg ébresztette, hűbazzmeg, gondolta, átaludtam a jó hűvös reggelt... Felserkent, de minden porcikája fáj, nehezező esett minden mozdulat. Húzta, húzta a kaszát, de egyre kisebb lelkesedéssel. Hátát égette a nap, egyre gyakrabban tekintgetett lefelé, a tanya irányába: hátha megszállta Gizust a szentlélek, s kihozza a delet, ahogy a kaszásnak dukál. De biza, hiába tekintgetett! Eszébe jutott, mit mesélt a nagyapja: hogy ember annál jobban nem tud

örvendeni asszonyának, mint mikor az megjelenik a föld végében a kantáros fazékkal. Már érezni lehet a jó kaszás leves, s a kapros palacsinta illatát. Nincs annál nagyobb gyönyörűség, mint mikor az első kanál gőzölgő, zsíros leves átjárja az ember gyomrát, mert hát kaszálás után olyan, de olyan éhes tud lenni az ember...

Egyre lankadtabban kaszált, a lendítések egyre erőtlenebbek, a rend egyre keskenyebb lett. Úgy érezte, válla, karja megszakad. Már nem volt elég a rend végén fenni, mindegyre fulladt bele a sarjúba a kasza. Mindegy, amíg fenek, kicsit legalább megpihenek, gondolta. Átkozta magát, amiért elaludt, a hűvösön kellett volna dolgozni, a harmatos fűvet jobban harapja a kasza...

Egy órácska múlva úgy érezte, teljesen kimerült. Talán mégse verte meg olyan jól a kaszát Nyíri Géza bácsi? Vagy vele van gond? Bizony, csak feleannyit sikerült levágni, mint tervezte, de ez most nem foglalkoztatta, csak enni és pihenni vágyott. Ledől a frissen vágott sarjúra, a reggeli nap sugarai jólesően melegítették a hátát. Most milyen lágyan tudtok simogatni, délben bezzeg már égettek szét!, pislogott a kalapja alól fölfelé. Jó tizenöt-húsz percet hevert így, míg érezte, hogy izmaiból lassan kimegy a merevség. Akkor feltápáskodott, kaszáját vállára kanyarította, bár legszívesebben bevágta volna egy bokorba. Le kellett volna ütni az élet a nyélről, ahogy szállításhoz dukál, de túl fáradt, s unott volt hozzá. Jó lesz ez így is, ejsze, nem lát meg senki, morogta maga elé, s ha meglát, az se számít; úgyis leszartam már a kalapács nyelét... Billegett hát vállán a kaszával a girbe-gurba ösvényeken, mígnem egy fordulóban megakadt az él egy fa ágában, ő nagy mérgesen nagyot rántott rajta, erre a kasza elszakadt nyakban. Hogy az a búbánatos...!, mekkora ökör vagyok!, futotta el a pulykaméreg. Hogy is mondta a nagyapja: nincs annál nagyobb szégyen, mint kaszát elszakítani – kaszálás közben. S hát szállítás közben? Az már túl van minden szégyenhatáron? Amikor gyermekkorában kaszálni tanította, mennyit mondta a nagyapja (úgy látszik, mégsem eleget): ne nyuvaszd meg azt a kaszát, fiam! Aki érti a csíziót, az nem szorítja a kasza nyelét, csak könnyedén, érzésből fogja, hogy ha az él megakad, a hátsó fogantyú fusson ki az ember kezéből. Aki érti a csíziót, nem így viszi haza a kaszát. Aki érti a csíziót... Aki érti... Aki...

Hazáig szidta magát, a kaszát, a sarjút, a kecskéket, az egész hóbelevancot.

Aztán ahogy befordult a kapun, egyszerre leszállt a lebje. Az ajtót tárva-nyitva találta, a házban rendetlenség, mintha valaki sebtében pakolászott volna:

- Az anyja! - futott ki a száján. - Ez lelépett!

- Gizus! - kiáltotta el aztán magát tétován, s még benézett a kamrába, majd a csűrbe is, de igazából tudta, fölösleges keresnie. Elment, nem búcsúzott. Így volt számára a legegyszerűbb. Nem kellett magyarázkodnia.

Anti azt se tudta, sírjon-e vagy kacagjon. Büszkeségét sértette némiképp, hogy immár azon férfiak közé tartozik, akiktől úgymond megszöknek a nők, ugyanakkor - bár ezt maga előtt se ismerte be szívesen - meg is könnyebbült. Kicsikét még hálás is volt Gizusnak. Megspóroltak egy kínos beszélgetést vagy egy patáliát.

Megvidámodva tekintett végig a ház szerény berendezésén, úgy tűnt, Gizus néhány személyes holmiján kívül semmit sem vitt magával. Csak este, lefekvéskor vette észre, hogy hiányzik a polcról az Aranytársoly című folyóirat két teljes évfolyama, ezen meglepődött, nem tudta, miért pont ezt vitte magával az asszony. A lapokat eléggé sajnálta, de összességében mégis úgy gondolta: olcsón megúszta a dolgot.

*

Gizus angolos távozásának másnapján Anti elindult, hogy vigye szét a hírt. Még mindig jobb - okoskodott magában -, ha én mondom el, úgy, ahogy akarom, mintha „magától” kapna lábra a pletyka.

Először is Nánás Gyurihoz vette az irányt. Pechére (vagy szerencsésére?) Gyurinál kisebbfajta csődület volt: méncsikót heréltek. Az ilyesmi mindig lázba hozta az embereket, kellett négy-öt markosabb legény a mén leteperéséhez, megbéklyózásához, de jöttek mások is báméskodni, a ló erejét megcsodálni. Voltak emlékezetes herélések, amelyekről aztán évekig beszéltek, amikor a ló alaposabban megizzasztotta az embereket, amikor pipa ide, béklyó oda, az istennek se lehetett földre kényszeríteni az állatot, olyan is volt, hogy két emberben is kárt tett, az egyiknek az állat, másiknak a combcsontját rúgva szét, hogy a végén csípőfogóval kelljen megfogni az orrát, míg a fájdalomtól aztán ájultan terült el; az izgalomtól remegő emberek úgy megkötözték, mintha nem is ló, hanem legalábbis hétfejű sárkány lenne, s csak utána mertek a herélésbe fogni.

Ott voltak néhányan azok közül is, akik minap a kocsmában ingerkedtek vele, de – és ezt Anti megkönnyebbülten állapította meg – az, akitől a pofont kapta (a nevét nem tudta) nem volt köztük. Azon némiképp elcsodálkozott, hogy Bíró Jánost nem látja, tudta ugyan, hogy az öreg herélést nem vállal már, de a szakértelmére, tanácsaira esetleg szükség lehetett volna. Vajon miért nem szóltak neki?, morfondírozott magában. Köszönt (talán túl halkán), de ügyet sem vetettek rá, lekötötte őket az akció: Nánás Gyuri épp akkor készült beszorítani a pipába a rosszat sejtő, idegesen horkantó mén orrát. Úgy dukált, hogy ezt a gazda csinálja. Ha valami okból nem vállalta (mert félt, mert túlságosan sajnálta az állatot), került, aki odaálljon helyette, de akkor az a gazda le volt írva. Nánás Gyuri nem afféle ember volt, aki ilyesmit megengedett volna magának. Izzadó tenyerét hozzátörölte nadrágjához, bal kézzel összefogta a kantárszáron tartott mén lágy szájrémjé-orr részét, s egy gyors mozdulattal rácsavarta a pipát. A ló rövidet nyihogott kínjában. Ez a pipának nevezett szerszám igencsak egyszerű szerkezet volt: egy körülbelül harminc centis bot végére egy hurkot formáló bőrszija volt erősítve, azt kellett rátekeríteni a ló legérzékenyebb pontjára, s aztán szorítva feszesen tartani. Az erős fájdalomtól a lovak többsége mondhatni lebénul, kezes báránnyá válik, ki lehet kapni a lába alól, ezt követően már csak fogni kell a köteleket, s oda lehet engedni a szakembert a munka kényesebb részének elvégzésére.

Így történt most is. Nánás Gyuri biztos kézzel tartotta a pipát, összebéklyózták a ló jobb mellső-hátsó lábát, ahhoz a bal elsőt, s egy hosszabb kötéllel megkötötték a bal hátsó lábát, aztán egy erős mozdulattal kikapták a lába alól a talajt. A mén nem próbált ellenkezni, meg se nyikkant. Nánás Gyuri ráült a ló nyakára, úgy tartotta szorosan a pipát. Két segéd a bal hátsó lábat felhúzta a kötéllel, hogy a mészáros tudjon hozzáférni a herékhez. Igen, mészáros, mert Bíró János nyugdíjba vonulása óta nem volt állatfelcser a környéken, az itteniek egykettőre beleuntak a városi állatorvosokkal való programegyeztetésbe, a nekik való imádkozásba, és kezükbe vették sorsukat.

Anti elfordította a fejét. Mindig irtózott az ilyen látványtól. Eszébe jutott, egyszer neki kellett volna fognia a pipát, no, nem heréléskor, hanem csak patkoláskor, ami sokkal egyszerűbb történet; a nagyapja felrakta a lónak a pipát, rácsavarta, s át akarta adni Antinak, hogy ő tudja fölemelni a ló hátsó lábát a patkoláshoz, de ő ijedtében sírni

kezdett s elfutott. Amikor aztán nagy későre előmerészkedett (a patkoláson addigra rég túl voltak, a nagyapja a szomszédot hívta segítségül), a nagyapja csak annyit kérdezett tőle, inkább szomorúan, mint haraggal: Hogy lösz így embör belőled, fiam? És Antinak fáj a kérdés.

Pár perc múlva már a pálinkánál tartottak, a feszültség egykettőre felengedett, az emberek ittak, megeredt a szavuk, már élcelődni, kacagni is volt kedvük.

- Ej, te Gyuri, már láttam, hogy nem fogod elég szorosan azt a pipát, fölrug a ló, a mézárós elvétí a vágást, s véletlenül a Gazsi heréjit veti ki...!

- No-no, arra még szükség van!

- Hadd el, no, a szomszéd szívességéből gondjaiba vöszí az asszonyt...

- Megnézném azt én!

- Még megláthatod...

Évődtek egymással, röhörésztek. Aztán Anti is a figyelem középpontjába került, azzal, hogy visszautasította a második pohár pálinkát.

- Ha te fogtad volna a pipát, most meginnád! - heccelte Nánás Gyuri.

- Hadd el, biztos esténként issza meg Gizussal, hogy...

- Vele már nehezen! - vágott közbe Anti.

- Hogyhogy? - értetlenkedtek a gazdák.

- Úgy, hogy a tegnap elzavartam a háztól!

- El-é? S métt, te? - néztek rá kétkedően.

- Mert nem akart dolgozni!

- Helyetted? - csattant a kajánkodó kérdés.

Néhányan elröhintették magukat.

- Még lekvárt sem tudott főzni! - mondta kínlódva Anti.

- Az anyja! De egyebet tudott, nem?

- Hát...

- Ejsze még túl sokat is...

- Az egyszer bizonyos, hogy olyan fehérnép volt, fasszal nem lehetett jól tartani! - mondta Nánás Gyuri, és Anti végtelenül hálás volt neki. Úgy érezte, ezzel kimentette őt. Pedig hátra volt még egy kicsi.

- S hát mielőtt útra tötted vóna, legalább kicsit megigyongetted-é, no?

- Meg hát!

- Akkor jó - bólogattak somolyogva -, az asszonynak verés jár, ha nem öszi meg a levest...

- Az, az!

- S hát égy kicsit megfuttattad-é?

- Meg én!

Az emberek összenéztek, bólogattak. Majd Zöldi Máté bá, akit Bíró János révén ismert Anti, így szólt:

- Láttam én azt a futást... - Ami azt illeti, elég csöndös futás vót az... Csomaggal, kalapban, ahogy futni szoktak, ugyé...

- Milyenkor vót ez, bátyám? - kérdezte Pálfi Gazsi firtatóan.

Vele Gál Misinél, a juhos gazdánál találkozott Anti, már akkor az volt a benyomása, pedig csak két szót váltottak, hogy ritka rosszmájú ember.

- Röggelibe, ejsze olyan fél nyóc tájba... - válaszolta kimérten az öreg.

Gazsi összehúzta a szemöldökét, s ráreccsent Antira:

- Te akkor nem kaszálni vótál, he?

Anti úgy érezte, elsüllyed szégyenében, hogy lebukott.

-Ejszen nem vágott elég jól a kasza? - firtatta tovább Gazsi, egyre inkább élvezve a helyzetet és a szerepét.

-Vágott az, Nyíri Géza bácsival verettem meg... - mondta Anti kínlódvá.

- Arról tudok, de nem arra a kaszára gondótam...

- Hanem? - kérdezett vissza kissé bárgyún Anti, akit a csoda ölt meg, honnan tudják azt is, hogy Nyíri Géza verte meg a kaszáját.

- Én a másokra... - röhintette el magát Gazsi.

A többiek hangos kacagással díjazták a kijelentést. Úgy érezték, megérdemli ezt a városi ficsúr, ha már volt képe összeszűrni a levet azzal a szajhával (persze, volt ebben egy kis irigység is).

- Ejszen nem sok hasznát vötte a kaszádnak Gizus...? - heccelődött tovább Gazsi.

Anti elpirult. Részben a szegyéntől, részben a méregtől. Hogy mit meg nem engednek maguknak ezek a góbék! Hogy mit meg nem enged ő nekik... Megpróbálta kivágni magát:

- Mi ez itt, kérem, vallatás?

- Azt nem így szoktuk csinálni! - mordult Gazsi, de Zöldi Máté bá leintette:

- Hadd el, fiam, ne bánts! Veri őt az Isten eleget...

Gazsi helybenhagyólag bölintott, kihörpintették poharaikat, kezét ráztak Nánás Gyurival, s dolguk után láttak.

Anti még maradt. Már csak azért is, hogy ne kelljen egy úton megindulni ezekkel. Irtózott attól, hogy további kérdéseket tesznek föl, s kétértelmű megjegyzéseket fűznek hozzá, mert ha valamihez, hát ahhoz nagyon értenek.

Nánás Gyuri tett-vett az udvaron, ő csak téblábolt, megpróbált nem útban lenni. Olyan elanyátlanodott állapotban volt, hogy Nánás Gyuri végül megszánhatta, mert együttérzően így szólt hozzá:

- Mocsok firma volt az a fehérség, tudom, ne félj!

Anti hálásan pillantott Nánás Gyurira:

- Egyszer az!

- Örülj, hogy megszabadultál tőle, mindégy, hogy te kergetted-é, vagy ő szökött...

- Hát...

- Máskor ügyelj, hogy mit mondasz, mert ezek megöletnek a csúfsággal!

- Persze, persze...

- Jobb, ha csöndbe maradsz, amíg jobban ki nem ismeröd magad. Ha égyáltalán meg akarod vetni itt a lábodat... Nagyapádöt sokan szerették, de haragosa is vót...

- Aha...

- Te ne tetézd...

- Én-e? Hát én csak...

- A pinát, tudom, sajnálod - folytatta Gyuri, meg se hallva Anti tétova közbevetését -, de ilyenbe még lehet részed. Különben pedig - tette hozzá vigyorogva -, eddig is úgy vót: ha elfogyott, nem vót!

Anti kényszeredetten elmosolyodott:

- E má' nagy igazság...

- No, most eriggy, láss dógod után! - fejezte be nagyot szusszanva Gyuri.

- Jó-jó... - mondta Anti némiképp összezavarodva, mégis megkönnyebbülten. Úgy érezte, képtelen eligazodni ezeken a darabos, ingerkedő embereken, s hogy nem tud olyanná válni, mint ők, akkor se, ha ez azt jelenti, nem is igazi székely.

Lévai Aliz Mária

OTTHON

nő vagyok és minden egyes nap
csonttörésig megdolgozom érte
félig ablakban élek
ahol nem én választom
mikor húzzák be a függönyt
a súly nem tűnik el
mindig úgy hordom
ahogy teknős a páncélját:
otthont adva
azon töpregek így születtem-e
vagy ez valami olyasmi
ami az idő során halmozódott fel
mint por egy elfelejtett tárgyon

RENDAHAGYÓ ALKALOM

Ma úgy élek
mintha senki nem figyelne
reggelire csokit eszem
nem mosok fogat
nagymamám legszebb
porcelán tányérjába hamuzok
melegítőbe öltözöm
nem veszek fel melltartót
és csinos vagyok
ma végre a testem
otthont ad a léleknek
smink nélkül is szép vagyok
ma ágyban maradva

magam köré gyűröm a plédet
nehogy benyúljon alá a világ

PÓKSZÓTTE EMBERSZAG

Gerinctelen állat fon hálót bőrömrre.
Bagót rág, gúnyosan mustrál,
arcomba fújja füstjét, nagyokat köpköd.
Szögesdrót-fonalai hangosan kebeleznek be.
Legyen meg a te akaratod –
pusmogja a Miatyánkot.
Gondosan megrág,
jóízűen sóhajt, miután lenyel.

Csak rossz álom – gondolja a pók
és emberszagút büfög.

KILAKOLTATÁS

Hangosan még nem mondom ki,
de tudom, nem sokáig maradsz.
Ha mennél, napokkal előtte szólj,
hogy jelenlétedben búcsúztatni kezdjelek.
Mindennap más részembe ivódtál,
ezért gondos kilakoltatást kell végeznem.
Nehogy itt maradjon utánad valami:
fél pár zokni, ujjlenyomat a hűtőn, fejfájás.
Annyira igyekszem figyelni,
fel sem tűnik, hogy még itt vagy.

SZERTARTÁS

Azt mondom, jól vagyok,
aztán este azon kapom magam,
megint más férfit szólítok
véletlenül a neveden.
Hófehér ujjaim körül
keringőző füstöd szertefoszlik,
ahogy megérinteném.

Egyszerre izzadok
és zokniban is fázik a lábam:
ilyen a más ágyába fojtott bánat.
Minden ablakot becsukok,
mert nyári hőségben is
borzongok emlékedtől.

Reggelente,
hogy kevésbé legyen büntudatom,
legalább két órát zuhanyozok,
és megfogadom, soha többé
nem tömködök idegen lefolyót
a hajszálaimmal.

Simon Adri

EGYSZER HAZAHOZ

Óvatosan közelítek, nehogy elriasszalak.
Jó távolodni, és nem nézni vissza.
Az ártéri madarak ilyenkor alszanak,
reggelre minden madár tolla tiszta.

Ha előttem felfele balra reppen,
azt jelzi: már a télből kivezet,
s mindaz, mit magam ellen elkövettem,
nem zavarja a lassú vizeket.

Fél nap, mire kifűtjük a házat,
füst száll kint, vagy az üveg maszatos,
viharfelhők közt minden este várlak.
Várom a fényt, ami majd egyszer hazához.

TÖRÖK INDULÓ

Egy klasszikus összeállításban felcsendül Mozart Török indulója,
és szinte már elfeledett emlék tör fel a mélyrétegekből. Kilencéves

vagyok,

megtudom, hogy ezt a legutóbb talán a rádióban, de mégis inkább
a zeneiskolai folyosón hallott fuvoladallamot egy Mozart nevű
zeneszerző komponálta, és az a címe, hogy Török induló.

Tanítás után a könyvtárba megyek, hogy meghallgassam, nálunk
otthon

nincs meg bakeliten, hanghordozónk a lemezjátszón kívül ekkor nincsen,
apám Aiwa deckjéig még évek telnek el. Furulyázni tanulok,
de ezt a dalt nem tanultuk furulyaórán; talán még nem tudok
elég jól furulyázni, még nem tartok ott, hogy ezt a biztosan nehéz
dallamot játsszam; majd ha már jól tudok, akkor úgylis fuvolára váltok,

és ott biztos része lesz a tananyagnak a Török induló.
 '83-ban még nincs meg a mai helyén a Somogyi könyvtár, hanem a mai Móra-múzeum helyén van egy kisebb könyvtár, akkoriban azt hívják Somogyinak. Bemegyek, és kérem a könyvtárost, hogy tegye be nekem a Mozart Török indulót. A könyvtáros meglepődik, de teljesíti a kívánságom. Az emlékképen hatalmas fejhallgatókkal ülök a félhomályos könyvtárban, hallgatom Mozartot, és valami történik velem,
 ez egy újfajta észlelés és intuíció. A dolgok más megvilágításban látszanak innentől. Nem fuvolára váltottam végül, hanem fagottra. A furulyatanár miatt. Mert neki a fagott volt a másik szakja. Ha már én nem láttam be gyerekfejjel, neki lehetett volna több esze, hogy tudja előre: a húszkilós fagott nem való negyvenkilós kislányoknak. (Anyámék ágyúnak s egyéb baljós tárgyagnak becézték szegény hangszerem.)

Rá kellett volna beszélnie, hogy fuvolára váltsak azon az áron is, hogy nem ő fog tanítani következő évtől, hisz' mondtam korábban, hogy a fuvola tetszik. Nem beszélt rá, én pedig, úgy tűnik, rosszul döntöttem, mikor tízévesen fagottni kezdtem; pár év múlva belenőttem testileg a fagotkozásba, de akkorra már végleg elegendem lett a fagottcipelésből, és hét év után otthagytam a zeneiskolát. Sosem játszottam el a Török indulót.

Éltető

Korsós Gergő
AMIKOR ELROMLOTT A GÉP

mely megkeverte rímeim, és nem jött többé
szabadságos, forradalmi mirelit,
vagy amit épp kértek,

én leültem akkor,
mint régen,
leültem és írtam.

Amikor született vagy tucatnyi belőlük,
felhívtam egy régi cimborát,
hogy vannak újak, *sajátok*,
és olvasni kezdtem.

Az egyik így indult:
„A szerelem, a szerelem
az olyan,
mint a fejbe rúgott meztelen csiga.

Csúfolhatod, elhagyhatod,
de egy esős éjszakán,
lehajtott csápokkal,
úgyis visszajön.”

A másik meg így:
„Ráncos modellek, kéz a kézben,
verik a port, ügetnek.
Arcukat nyalta szarkaláb,
most mi lesz, most mi lesz?”

A harmadik,
azt is felolvastam volna,
de közbeszólt, hogy mi a szar ez.

Csak irigy vagy, mondtam,
mert te már nem tudsz írni,
és letettem a mihasznát.

Megnyitottam jó borom,
betettem egy halk zenét,
és megtáncoltattam verseim.

*

Pár nappal később,
kétségbeesve,
széttéptem a szörnyeket.

JÁSZJÁKÓHALMA EGYETLEN SZURKOLÓJA

Ötven éve állok pontosan itt.
A bőr pörög, izzad a léc,
és a hatvanhetedik percben,
akárcsak ötven éve,
megfullad szememben egy légy.

*

A meccsnek vége, este lett,
és szól a bíró már civilben:
- Jöjjön végre, mit áll, öreg? -

Megvárom, míg elmegy,
aztán átbújok a korláton,
és arra gondolok,
hogy a jászjákóhalmai srácok elég esetlenek.

Majd elrúgom magam,
és védhetetlenül bevágódok a kapuba.

Keszthelyi György

IMA

Te vagy a fű, a fa, én a száraz ág,
a dongó, mi hasznot húz belőled,
te rétek palettája, te gyöngyvirág.
Lapos, kavicsos medred vagyok,
te folyó, ki olcsón bérbe vett,
magamon visellek, mint kitüntetést,
mint rangjelzését az elesett.

Te vagy a billentyű, a vonó, a húr,
te szerzel belőlem szimfóniát,
én szikkadt föld vagyok, te földesúr,
azt eszel, amit elültetsz bennem.
Te vagy az ég, én csak a színed,
derűd, borúd, ha permeteznem
kell, karnagy, csak be kell intened.

Te vagy a hús, én csak a seb,
belőlem csöpög a vér, én hegedek,
sót hints rám, ha meg akarsz tartani.
Te mész előttem, árnyékok vagyok,
mélyen tudóre szív az este.
A kabátnak én vetek ágat,
engem akaszt a kabát a szegre.

MÁSOK IS MONDTÁK

Apám szerint egy remek falábbal
derűsen elboldogulhatsz,
ő mondta, akit a lőszerraktár
pizskosul palira vett,

tábori konyhán étkezik azóta,
édenkertjében is van egy frontvonal.

És bizony az sem mellékes,
hogy Villon seggének tömegét
próbálta megtippelni,
egybevetni a kötél hosszával,
ó, Pontoise, be jól taksáltad
a fej és a far kilaját!

Garcia Lorca függönye mögött
erőtlen csermelyek suttognak
a kis halálról, amelyre hold ragyog.
Víg ebek vagyunk a pusztaságban,
nyakunkra forrott a lánc...
mások is mondták.

AMIKOR HALOTTAT RAJZOLSZ

Amikor halottat rajzolsz a koporsóba
rajzold meg először a fejét
aztán a két lábfejét.
A kezdő- és végpontokat.
A halott így nem lesz aránytalan,
a test pedig eldolgozható.
A halottat aztán vágd ketté
egyetlen vonallal
körülbelül a dereka táján,
mielőtt a mellkasba
és az alsó végtagokba fognál.
A halottat ne rajzold meg a koporsó előtt,
mert a levegőben nincsenek halottak,
aztán meg úgy nézne ki,
mint a Luna park mutatványos bódéjában
vörös lepel alatt lebegő asszony.

A halott nem bűvészmutatvány.
Halottat addig rajzolj,
amíg van fád, vannak szegecseid.
A halott majd jelezni fog,
kifejezi nemtetszését vagy elismerését.
Amikor a ceruza kihull a kezedből
valaki más ujjai között köt ki
és az elkezd rajzolni – mindenképp először
a ki tudja hányadik koporsót.

HÁROM HALÁL

Tanuljunk szeretni
mondta – és lefeküdtünk.
Kecsua nyelven kezdted beszélni,
Cuzcoba vittél s a szívemet
a Nap nővérenek adta.

Ne állj meg,
te hazátlan,
te hajléktalan,
folytasd az utad felém,
így szólt az Isten
és eltörte
mindkét lábamat.

Itt maradsz,
az én méhem a te házad,
parancsolt rám a földistennő
s a jobbágyai
gödröt ástak a kertben.

Keltető

Sebestyén Mihály

AZ ABLAKBÓL NÉZVÉST

Két ember sétál az utcán. Több is előfordulhatna, mondjuk ki, de tudjuk, hogy nem tőlünk függ az utcai járókelők száma, neve és neme, ragozása, valamint egyéb grammatikán kívüli állapot- és eszközhatározója.

Beszélgetnek. Jobb híján. Miről is? A legegyszerűbben arra a következtetésre jutunk, hogy erről-arról. A hogyvagyokról, de soha a hogyanokról. Bármiről, ami időszerű vagy idejét múlta. Tehát emlékekről. Valószínűsíthetjük, hogy régi barátok és számtalan közös emlék fűzi őket össze. Vagy választja el. Ugyanis, tételezzük fel, hogy ugyanannak a nőnek, lánynak, özvegynek, trafikuspárnának, bolti eladónak, főiskolai hallgatónak vagy oktatóknak csapták a szelet. Ettől a bizonyos „csapták a szelet” típusú kifejezéstől sürgősen meg kell szabadulnunk, ugyanis ez úgy hangzik, mintha az illetők, az utcán haladók és egymással szóbelileg kommunikáló egyedek valamikor a múlt század előtti időkben rónák az utcát és emlékeik következképpen még ócskábbak lennének.

Szó sincs róla. Sőt azt is cáfolnánk a dolgok illetén (milyetén?) állásánál, hogy sétálnak. Mennek, haladnak, viszonylagos gyorsasággal. Teljesen véletlenül futottak össze a hetes buszon, az adóhivatalban, a bankban, ahol mindkettőnek tekintélyes számlája van, megspórolt, örökölt pénzvagyontulajdonosai, de erről a banki titoktartás bevett szabályai szerint egyáltalán nem esik szó közöttük. Mindkettőnek jönevű pénztárcát által kibocsátott kártya lapul a tárcájában, van hűségkártyájuk és vannak hűtlenségi gondolataik. Fejben.

Megörültek egymásnak – véljük jóhiszeműen – előbb az egyik ismerte fel a másikat, aztán – ez a dolgok rendje – a felismert is viszont ismeri meg az egyiket, a fürgébbet, azt, aki most az úttest felőli oldalon halad, míg a másik a házfalak védelmében sokkal biztonságosabban érzi magát, ha erről nem is alkot tudatos érzelmi képzetet, csak valahogy gondtalanabban méri lépteivel a teret. Ugyanis van neki lépésszámlálója, amit a kedvese állított be. Nyilvánvaló, ha rátekinthetünk, azonnal rájövünk, ő nem ért ezekhez a modern eszközökhöz, csak felhasználó-

ként van jelen az elviselhetően eklektikus vagy elektronikus médiafelhőben.

A másik lépésszámlálóról még nem hallott, ezzel szemben az úttest mellett haladva érzi az elsuhanó gépkocsik szelét, sokkal könnyedebben jár, mint sok más kortársa, ugyanis rendszeresen edz, sőt reggelente leviszi a kutyát – tételezzük fel, hogy családi házban lakik, van kutyája, szereti a tévé előtt ülve, ha a kutya mellette hasal a szőnyegen és ő szórakozottan simogatja hű ebét – ,szóval a kutya mellett reggelente fut egy-két kilométert, ahogy az orvos tanácsolta. A másíknak is ugyanezt javasolta a háziiorvosa, de ő úgy érezte, nem szükséges, még elég jól tartja magát. Felesleges erőfeszítés, kissé nevetséges is, ámbátor ülőmunkát végez, mint manapság a legtöbb középosztálybeli, középpátlagos és középkáder. (Ezekből lehet választani.)

Nincs bennük semmi különleges, az emlékeik is az átlagot tükrözik, tehát vannak benne iskolai évek és diákcsínyek, egyszer az osztályfőnök segge alá két rajzszeget tettek, de a vén tróger meg sem érezte, bizonyosan páncélalsót viselt és különben is, olyan ócska trükk, amelyet a rajzszeg és a tanári szék felfedezése vagy feltalálása és összhangba rántása óta valamennyi nemzedék már több, de inkább még több sikerrel kipróbált, eljátszotta, csupán nekik nem sikerült, mert feltehetően a tanár is volt fiatal, akkor is már forgalomba kerültek a rozsdamentes, tűzzománcos, hőálló és kézműves technikával készült rajzszegek, és ők is odacsempészték saját tanáraik székére, amiből botrány kerekedett, kérdőre vonták őket, vagy kukoricára is térdepeltették a kor szokása és antipedagógiája szerint, de az osztály szolidáris maradt, senki nem köpött, és a tanár pedig, amint maga is oktató pedagógus lett, beszerzett egy tűzzománcos, páncélozott alsónadrágot, amit a tanév egész időtartama alatt hordani volt kénytelen. Sőt a felesége, aki minden bizonnyal pedáns és szekálós élettárs volt, megkövetelte, hogy férje győzze le a természetéből fakadó igénytelenséget és alapvető tunyaságot, cseréljen gyakrabban alsónadrágot, ebből következően megtakarított pénzükből időről időre vásároltak az általuk ismert, de feltétlenül megbízható kisiparostól, ma úgy mondanánk, hogy a kézműves őstermelőtől ilyen különleges alsóneműt. Ezzel természetesen nem állítjuk, hogy bankbetéte kimerült volna. Sőt ahhoz tulajdonképpen nem is kellett nyúlni, ugyanis az egyik jövedelemforrása (nem az iskolai! – jegyezzük meg jól) átlagon felüli volt, annak

ellenére, hogy minden egyéb átlagos, közepes, kiegyensúlyozott, izgalommentes és egyszínű/hangú volt. Már-már rozsdás.

Tényleg, kérdezte a másik, aki csak most, harmincöt év után tudta meg a titkot az osztályfőnökről, aki aggodalmak nélkül és bátran ereszkedett bele a rajzszegekbe. Ő arra gondolt annakidején, mert sok háborús történetet olvasott a nagyapja könyvtárából (érdekes, az írók rendszerint azt vallják, hogy a nagyapjuk/nagybátyjuk könyvtárából merítettek műveltséget, olvasottságot, sokoldalú ismeretanyagot, kultúrát, tudományt, tradíciót, információt, ötletet, mértéket és ámulatot, mintha apjuk bükkfatuskó lett volna, akit nem érdekeltek a könyvek, csak a meccs és a horgászat), hogy a tanárnak a világháborús sebesülése nyomán egy ügyes plasztikai sebész műülepert tett. (Miért? Biztos van ilyen? Nem hiszed? Kérdezd csak meg egy orvostól vagy sebésztől.... Ma már mindent tud az orvostudomány, hát még a harctéri sebészet!) Magyarátzképpen: még elég közel volt a háború befejezése és az férfiak folyton erről fröcsögtek.

De egészen biztos, nem ezt a fakír emléksort pergették ki, hiszen egy városban élnek (nem falun, az teljesen kizárt, ott nem mendegél csak úgy céltalanul az utcán két felnőtt férfi, akik közül az egyiknek ráadásul kötelezően bajusza is van, a falusi ember mindig siet a mezőre, vagy a himnuszt énekli, amiért a csendőr feljelentette a nagyapját, jól megverték, majd hazengedték, a jószágot köll megetetni, megnézni télvíz idején kedvenc kiscigancsorozatát, az aranykalászos gazdatanfolyam legújabb folytatását, amelyben a jarovizációs vetőmagok kicsáválásáról van szó, vagy a felesége elküldte a boltba sóért, petróleumért, üvegvasgató gyémántért, földtanilag hitelesített mérték utáni mintamarganiért, kockacukorért, esetleg, dehogyan esetleg, a korcsmába tart, biztos nem egy kísérleti színházba vagy vend-szorb pantomim előadásra), elég gyakran találkoznak, ha nem is járnak össze. Mindkettőnek van kártya- vagy römítársasága szombat estére. Ez olyan öreges dolog, elismerik titokban. Leginkább a közélet fórumain találkozhatnak, mint már említettük, a bankban, az irodaház előcsarnokában, a színházi szünetben, két sorral hátrébb ülnek egy ismeretlen nővel, akiről nem illik megkérdezni, ő kicsoda, a lányod, szeretőd, kollégád, elváltál, újránősültél, te hülye (nem becsülted meg a szabadságot). Igazából nincsenek is olyan jóban, nem szokta lehülyézni a másikat, az egyik is érzi, hogy valamiért van köztük egy küszöb, egy térdig érő fal, amin

nem tudna átlépni, az afféle férfiszemérem-természetű akadály. Bérletük van. Teniszklub sajnos még nincs a városban.

Az emlékekről gyorsan áttérnek *a mit szólsz ahhoz* típusú kérdésekre, amelyek nem mentesek a politikumtól, de sokkal több közük van az azonnali aktualitáshoz, a könnyebbség szinte kínálja magát, belefér a közlekedés, az egy közös ismerős halála, a pápa legfrissebb brévéje vagy a polgármesteri hivatal tegnapi közleménye, az elnök bablevese, a hangyászszünök szaporodási szokásai, T. A. legfrissebb beszólása, amely felborította a leszerelési értekezletet Genfben és Gromiko sértetten kivonult a Nemzetek Palotájából, ezzel folytatódott a hidegháború, minden eshetőségre aznap – vigaszdíj gyanánt – vásárolt magának egy kéknyelű Unger márkájú svájci, tizenkét lövetű bicskát, amit felvihet a repülőgépre is, mert diplomáciai mentességet élvez, na mit szólsz hozzá... Ezt mindketten irigylük, hiszen mindkettejükkel megesett az utóbbi időben, hogy el kellett dobnuk a bicskát, az egyik a Szent Péter-bazilika bejáratánál, de visszament és ki akarta keresni a tartályból a sajátját vagy valami hasonló jóképűt, de a svájci testőrgárda elzavarta, a másik pedig a torontói repülőtéren kellett hagyja, mikor hazafelé jött a fiától, aki már hét éve kint van az Államokban és/vagy Kanadában, és fenyőket számlál egy indián rezervátumban, vagy lebbencslevest főz a magyar vendéglők számára. Mert olyan, de olyan lebbencslevest csak ő tud főzni. Az anyjától tanulta, akit felhívott telefonon Torontóból, amikor már a nyolcadik helyen nem ismerték el a mérnöki diplomáját, és azt kérdezte kétségbeesetten, mami, ma mit ettetek ebédre, és az anyja pont lebbencslevest főzött, erre a fiú, nevezzük Patriknak vagy Kevinnek, hogy senki ne ismerjen rá Dominikra és Brájenra, hirtelen ötlettől vezérelve azt kérdezte a mesélő felségétől, mármint az egyikük női hozzátartozékától (ne tévesszük szem elől őket), hogyan főzöd anya, mire a szakemberi anya lediktálta, és ezzel elment Szilágyi úrhoz, akinek a Main streeten volt egy magyaros kifőzdéje – megismerheted a cégtáblára pingált tulipánokról –, és elmondta, hogy ő a kínálathoz lebbencslevest tudna hozzáadni, amit Szilágyi papa nagyon is értékelt, de előbb kellett egy olyan próbafőzést rendeznie, és az olyan jól sikerült, tudod, a feleségem tesz bele egy kis piritott szalonna mellé fokhagymát és egy miniuncia tárkonyos ecetet is, hogy a vendégek háromszor kértek a próbalevesből, aztán akkor a fiamat megbízták, hogy hetente készítsen

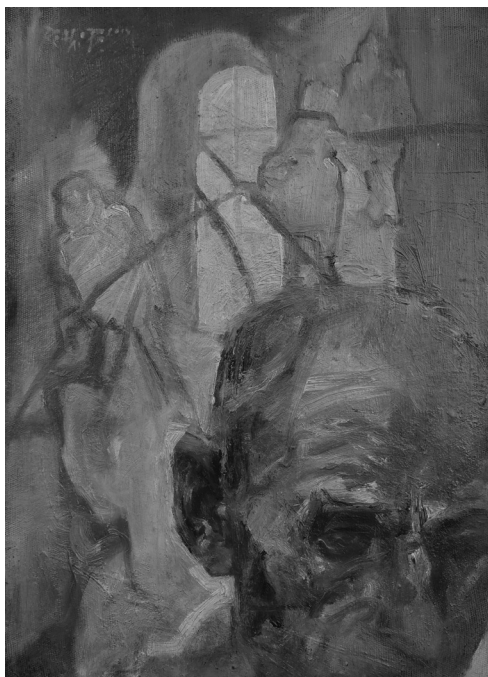
ötven adag levest, ami nem megerőltető, csak be kell szerezni a sok hozzávalót, ezért hétfőn jóhajnalban elautózik a nagykereskedőkhöz lisztért, tojásért...

Itt azonban meg kell állniuk, ugyanis az egyiknek megszólal a telefonja, a másíknak is van maroktelefonja. Kinek nincs? És valami marha hívta, aki azt mondta, hogy..., mire ő azt válaszolta, hogy nézd, kérlek, és ezzel máris egy másik univerzumba cseppent, hullott át, megfélekedezett a barátjáról, jó, az utcán vele addig egyvonalban haladó ismerőséről, aki úgy áll mellette, mint faltörő kos a juhólban, célját veszítve. Arról az emberről van szó, aki csak most, 35 év után tudta meg, hogy a tanárúknak, aki természetrajzot és kémiát tanított hetedikben és nyolcadikban, annak páncélalsója volt, ezért bátran beleülhetett a rajzszegekbe, amiket bezzeg az ő fia már nem mer megtenni, pedig lenne rá oka, alkalma a lebbencsleves-bisztrókban, már egy egész hálózatot lát el Torontótól Vancouverig és Londontól New-Bristolig, mert akkor senki sem jönne többet hazai ízekre emlékezni, sőt talán fel is jelentenék. Ha nincs az egész átverés, nincs is lebbencsleves-hálózat. Annyira valószínű, mint az oszi kopásálló fehérneműje.

Ezt azért még elmondja a másíknak, aki közben összecukta a telót és felnézett az égre, és közömbös hangon jegyezte meg: ma alighanem esni fog, amitől a másíknak az jutott eszébe, hogy ugyanezeket mondta a kisangyal Jean Effel rajzos képregényében az *Ember teremtésében*, igaz, az angyal akkor az úr haragjára gondolt, és ő nagyon szellemesnek találta 14 évesen, és azóta is sokszor beszédébe keverte ezt a nagyon művelt és választékos alighát. Úgy látszik, a másík is ismeri a szót, amin nincs miért meglepődni, hiszen egyszer éppen ő hozta be az osztályba, és az egész brancs azt nézte, még a pad alatt is keringett, úgyhogy a páncélgatyafi is észlelte, hogy az osztály nem figyelt, valami ócska viccel akarta visszahódítani a fiúkat, akik azonban a könyvet szinte egymás kezéből tépték ki, különben is ismerték a viccet, de azért nagyot röhögtek. A tanár pedig személyes sikerként könyvelte el, más osztályokban is elmondta, sikerre vágyott a szerencsétlen, de a többi osztályokban tulkok és tuskók gyagyáztak, egyáltalán nem nevettek, még a jótanulók sem, csupán ez az osztály, az övék. Soha nem mondták el neki az igazi okot, ugyanis az érettségi előtt szegény tanár meghalt, talán elütötte egy autó, hiába volt olyan mindentálló alsója, így aztán maradtak a titkokkal, és a tanár pedig az egyszери sikerrel.

Végeredményben mindenki jól járt, mondja az egyik. A másik óvatosabb vagy kegyeletesebb. Hiába, sóhajt fel, az életben semmi sem olyan, mint a filmekben, ahol végül minden jóra fordul, a tökéletesség beköszönt: találkozik két ember az utcán, a gőzfürdőben, a nyugdíjhi-vatalban, a rendőrség közlekedési osztályán, az okmányirodában vagy egy piroslámpás földalatti klubban egymás mellett isznak, véletlenül egyazon pultot támasztják, egyazon időben és térben nézik a nő mellét, és közben nem is beszélgetnek. Úgyis/úgy sem értik/értenék egymást.

Talán még az utcán sem, ahol egyvonalba érnek, majd az egyik a másiktól elvállik, átmegy a túlsó oldalra, anélkül, hogy köszönnének egymásnak. Biztosan nem tudni, ha valaha találkoztak, ismerték egymást, kortársak, egyidősök, ugyanahhoz az urológushoz fordultak azonos panaszokkal. Csak előfordulnak az utcán, és az ember bármit feltételezhet róluk.

Portré I.

Hegedűs Imre János

A BÉKE GRÓFJA

Éjfélre járt az idő, a gróf még mindig járta megszokott sétaútját, szalonból a könyvesházba, onnan a hosszú ebédlőbe, csizmája alatt meg-megreccsent a padlózat, ilyenkor finom remegés futott át a testén, mert elképzelte Márikót a széles ágyukban – soha nem aludtak külön –, ezért amikor a hálójához közeledett, hogy ne zavarja fel a feleségét, daliás járása megváltozott, térdét behajtottá, lábujjhegyen, lopakodva ment tovább.

– Pedig az én Márikóm nem alszik – villant agyában a gondolat –, ismerem őt, egy test, egy lélek vagyunk, csak azért fekszik mozdulatlanul, hogy nyugtasson engem a hosszú út előtt, reggel indulok Nagyszebenbe, a szászok fellegrárába, átvenni a főkincstárnoki kinevezést, és én tudom, neki lesz nehezebb az elválás, nem bírja elviselni a magányt.

– Dőlnek rám a falak, ha nem vagy itthon, Imrém – szokta mondani.

Pontosan az történt, amire gondolt a gróf. A felesége nem aludt, nyílt a könyvesház ajtaja, s ott állt, szál gyertyával a kezében Rhédey Mária, a tündöklő szépasszony. A vékony hálóing rátapadt a testére, kibontott, aláomló, szénfekete haja a derekáig ért, süttött belőle az érzékiség, észbolondító volt.

– Hát kegyelmed meddig akar itt föl s le járkálni? – kérdezte az asszony. – Meddig gyötri magát? Miért nem hallgat rám? Megmondtam százszor, könyörögtem imára kulcsolt kézzel, ne vágjon neki a hosszú útnak télvíz idején, megveszi az Isten hidege, kiéhezett farkascordák járnak, rossz hírek érkeznek a nyugtalankodó oláhokról, ne tegye kockára drága életét, egy napot sem tudnék kegyelmed nélkül élni.

– Tudok mindenről, lelkem Márikóm, valóban veszélyes út előtt állok, de hazám s nemzetem szolgálata mindenekelőtt áll. Ki tudja, kinek a kezébe kerülne a kincstár gondozása, ha én nem vállalom? Így is késtem, a kinevezést már az elmúlt esztendő október hónapjában megkaptam.

– És mi? Én és a gyermekek? Mi lesz velünk, ha felbolydul a világ?

- Szívem s lelkem közepében vagytok ti, édes Márikóm, erős testőrséget hagyok hátra, nem eshet senkinek baja.

- Egy, egyetlenegy testőr létezik a világon, akit én elfogadok, s az kegyelmed, édes férjuram. Menjen hát, ha mégis menni kell, de nekem nem elég, hogy integetek hajnalban kendőcskémme a fogat után, s nézem hulló könnyeimen keresztül, miképpen nyeli el kigyelmedet a hófürgeteg. Jöjjön csak közelebb. Furán néz ki így, állig begombolkozva éjnek idején. És a hosszú szárú, fényes csizma sem szalonba való. Ősmerek én egy másik Imrét is, akit csak én láthatok, a nagyvilágon egyes-egyedül csak én, három gyermeket szültem mostanig kendnek. Úgy emlékszem, amikor megrendelte őket, nem volt nyakig begombolkozva, és hársfaillatot hozott az ágyunkba.

Az asszony elfújta a gyertyát, belehelyezte egy gyertyatartóba, Imréhez lépett, és bontogatni kezdte a zsinóros kabát gombjait. Babráló ujjbegyeivel hozzáért a nyakához, ez már elég volt ahhoz, hogy a vér úgy buzogjon fel a férfiban, mint föld alól a borvíz Zabola szurdokaiban, ahol született. Átkarolta az asszony derekát, felkapta az ölébe, s vitte szaladó léptekkel a hálózba, akárcsak valamikor, a nászéjszakájuk idején.

A szeretkezés varázskörében megszűnt a külső világ, lelassult az idő, a boldogság bűvárharangja ereszkedett rájuk.

Elnyedés után indult meg a beszélgetés köztük újból. Az ágyban soha nem magázódtak.

- És azt hogy gondolod, Imrém? Jó az, ha te két Istent szolgálsz? A császártól, illetve a magyar királytól kaptad a kinevezésed, s te mégis hazád s főleg imádott székely nemzeted alázatos, de vitéz katonája akarsz lenni?

- Erdélyben a nagy államférfiak mindig össze tudták egyeztetni az uralkodóval szembeni lojalitást a népimádattal.

- Igen? Elfelejtetted, mi történt szegény Wesselényivel? Nem elég intő példa neked az ő sorsa?

- Őt elragadta a hév, kedvesem. Mint kazánban a lobogó víz, úgy zubog benne az indulat. De te ismersz engem, csendes, nyugodt természetemnek híre van a két hazában. Gyerekkoromból eredeztethető ez a béke, ez a csend és nyugalom, áldott nagyszülők neveltek, még az álmaimban megjelenő angyalok is suttogva beszéltek az ágyam körül.

- Nagyon szép a védőbeszéded, rád valóban az angyalok vigyáztak, amíg nem lettem én a védőangyalod. De azért még nem zárnak börtönbe egy főurat, mert indulatos. Hogy mondtad az imént? Lojalitás és népimádat! Jól tudod, Imrém, jobban, mint én, hogy népet szolgálni nem lehet szép szavakkal. Adni is kell neki. Például földet.

- Persze, hogy tudom. Én ne tudnám? Csakhogy nehezen egyezik bele a nemesség egy része a legégetőbb reformba, a földreformba. És az udvar görcsösen öleli magához a maradiakat.

- Imrém! Drága uram! Én csak egy egyszerű nemesasszony vagyok, de tudjad, a nők finom ösztönükkel megérik azt, amiről sokszor sejtelmük sincs a férfiaknak. Félek ettől az esztendőttől, ami éppen csak megkezdődött. Félek negyvennyolctól. Nem sok jót hoz ránk. Hányadika is van ma? Nem tudom. Össze vagyok zavarodva. Nagy-Boldogasszony hava, vagyis januárius legelején vagyunk. Te indulsz egy ismeretlen világba, s én maradok három gyermekünkkel Kolozsváron. Ugye, hallottál arról, hogy a magukra hagyott asszonyok képzelődnek? Hát nekem is megjelennek álmaimban – nem az angyalok, mint neked, gyermekkorodban –, hanem a kékszemű, ringó farú szász menyecskék. Hallomásból tudom, ritkán lépnek félre, de ha megteszik, igazó boszorkányok.

- Hogy tudsz ilyesmit elképzelni, lelkem, Márikóm? Még lázalomnak is rossz. Szent asszony voltál számomra mindig, én sem lehetek más. Fényesebb az alakod, mint az Isten trónusa, előtte csak térdet, fejet lehet hajtani. Egy Istent imádó, földi porhüvely vagyok én.

- Fogsz-e írni, Imrém, minden nap? Vagy legalább minden héten? Nagyszében és Kolozsvár között gyakran jár a postakocsi, elhozza a levelet. És én úgy válaszolok mindenikre, ahogy a májusi zöld erdő válaszol a kirándulók vidám hahójára. Tegyük fogadalmat, leveleinkkel kurtítjuk meg a köztünk lévő távolságot.

- Ígérem, Márikóm, szorgalmas íródeákok leszek, naponta fogok írni, s várom majd türelmetlenül a postakocsit, amelyik hozza a válaszodat.

Kint derengeni kezdett, világosodtak az ablakok. A piros hajnal széttárta szárnyait. A házaspár meg sem próbált aludni. Tudták, az amúgy sem sikerülne. Mária lépett le először az ágyból, fölpattintotta férjeura úti ládáját, és belepott egy hímzett kispárnát. Ezen, s csakis ezen fog aludni az én drága uram abban a távoli, havasok lábánál fekvő

városban, a szászok és a Habsburgok sásfészkében – gondolta párás, harmatos szemmel.

Hajnalban hatlovas hintó állt meg a kastély előtt. Kerekeit kiszedték, átalakították az ácsmesterek, kőrisfából faragott szántalpakon futott a jármű. Ketten ültek a bakon, a gróf két megbízható kocsisa, akik a lőszerszámok kezeléséhez és kardforgatáshoz is értettek.

És úgy történt minden, ahogy szerelmes suttogásuk közben elhangzott. Mária kihajolt az ablakon, hideg dér csapta meg az arcát, egyik kezével összehúzta hálóingét a mellén, másik kezében hímzett kendő, azzal integetett. Nézte a havas utcát, nézte, amíg el nem tűnt a szántalpas hintó.

Egyik ló fájdalmas nyerítése még eljutott hozzá.

Gazdag volt az ég áldása azon a télen. Félméteres hó hullott, betakart mindent, a mezők vastag takaró alatt aludtak, az erdőben a fák roskadoztak a zúzmarától, az ágak meghajoltak, s amikor felbukkant a nap a keleti horizont mögül, a sokmilliárd hókristály vakítóan ragyogott. Imre szemellenzőnek homlokára tette tenyere élet, úgy nézte a kétoldalt elmaradozó erdőket, mezőket, apró falvakat. Mozdulatlanság uralkodott, s hogy mégis van élet ebben a végtelennek látszó hóvilágban, jelezték a nyulak, őzek, rókák lábnymai. Szép cirádákat rajzoltak, hol keresztezték egymást a nyomok, hol párhuzamosan futottak. A szél sem nyugodhatott sokat az elmúlt napokban, hótörlesztőket épített, áramvonalas, ijesztő tarajokat, megtörtént, le kellett szálljon a bakról a két kocsis, hogy ellapátolják a havat, tudjanak tovább menni. Arra vigyáztak nagyon, ne térjenek le az úttestről, mert akkor elvesztek.

Itt, a zord, téli időben is érezte a gróf a drága feleség gondoskodását, téglákat melegítettett a cselédekkel a konyhában, azt az utolsó pillanatban küldte le, hogy ne fázzon meg a lába.

– Ő az én hátországom – gondolta boldogan. – Ha ő nem volna, egyetlen csatámat sem nyerném meg. Hátország nélkül összeomlik a front. Ráadásul tündöklő szivárvány, sokan őt tartják Erdélyország legszebb asszonyának.

Hosszú és fárasztó volt az út. Falatozni kétszer álltak meg csárdákban, de inkább a lovak miatt időztek, azoknak kellett bő abrakot adni, hogy bírják az iramot. Tudta a két kocsis, halálos veszedelem a téli hideg a megizzadt lónak, ezért istállóba vitték be őket, s lecsutakolták.

Farukat, hátukat, hasukat, lábukat, nyakukat szárazra dörzsölték, etették, itatták a hat almaderest, tőlük függött az életük.

Szederjes arccal, zsibbadt, gémberedett lábbal szállt ki a gróf a szánhintóból, amikor megérkeztek Nagyszebenbe. Szép, hegyes bajsza lekonyulva, szétzilálva, szemöldökén és kucsmáján zúzmararéteg és jégcsapok. Szolgasereg várta, tessékelték volna be az ebédlőbe a terített asztal mellé, de ő sietett a feredő házba, soha nem mutatkozott rendetlenül, híres volt pedáns külsejéről, most is élvezettel merült el a nagy kád meleg vízben, utána alsóneműt váltott, ruhát cserélt, hegyes bajszát rendbe hozta, kipederte, s csak azután fogott kezét a gubernium tagjaival.

Különös napok, hetek következtek. Szenvedéllyel vetette bele magát a munkába, hajnalban kelt, rövid szünetet csupán délben tartott, s végezte dolgát estig, gyakran éjfélig. Pedáns volt, beosztottjaival szemben szigorú és emberséges. De eközben gondolatai otthon jártak, Máriát látta lenge hálóingében, képzelete ernyőjén megjelent az asszony szép arca, kecses nyaka, dús keble, karcsú dereka. Elképzelte kedves gyermekeit, kastélyuk termeit, főleg a bibliotékát, ahol annyit virrasztott könyvei fölé hajolva.

- Vajon kibírja-e a magányt? Istenem, csak éppen össze ne omoljon! Éppen csak kétségbe ne essen! A Rhédeyek híresek testi, lelki erejükről.

Csak január 18-án tudott kiszakítani hivatali idejéből egy óras szünetet, bezárkózott alvószobájába, és a kis márványasztalon megírta első levelét:

Hermannstadt, 18. januarius, 1848.

„Lelkem, Márikóm!”

Furcsa, különös érzések árasztották el a lelkét írás közben, kalkulációk, számítások, statisztikák, táblázatok, lajstromok helyett szerelmi vallomást írt, szenvedélyeset, forrót, őszintét.

Mikor készen volt, figyelmesen elolvasta, viaszpecséttel leragasztotta, de egyetlen szót sem tudott volna leveléből megismételni. Nem gondolatokból állt össze a négy oldal, hanem túlcsonduló érzelmekből. Ha főúri rangja nem kényszeríti államigazgatási pályára, romantikus költő lehetett volna belőle.

S hamarosan jött a válasz az imádott asszonytól:

„Édes Imrém! Nélküled élek, mégis veled.”

A levelezés segítette át őket a buktatókon. Lassan-lassan kialakult életüknek ez a formája, ez a fájdalmas, új szakasz. Egy-két hónappal korábban elképzelni sem tudták volna azt, hogy külön éljenek. Távol egymástól. De az ember mindent kibír. Elmaradtak a gyakori ölelések, simogatások, nem hallhatták egymás szavát, megtapasztalták, hogy az élet, a létezés nem állóvíz, folyik szakadatlan, néha szédítő vízesésekbe zuhan, hull alá. Ez volt számukra Nagyszeben. A mélybe zuhanó vízesés. Túléljük ezt is, biztatták egymást leveleikben, semmi sem tart, míg a világ, a forgandó szerencse és az erős akarat megsemmisíti a távolságot, hamarosan együtt lesznek ők, s akkor el nem engedik többé egymás kezét.

Most ki kell békülni a sorssal, meg kell elégedni a papírral és a téntával. Jöttek, mentek a levelek, Imre nem sokat írhatott napi robotjáról, eseménytelen a hivatali élet, de Mária sorra vette a gyermekeit, már-már művészi rajzolatokat készített róluk, hajtcincseket is belecsempészett a kopertákba, a csínytevéseket sem hallgatta el, ritkán barátok, rokonok látogatták meg, azokról is beszámolt, máskor a magyar újságok híreiről szerkesztett ügyes összefoglalókat, de a levelek végéről eltűnt a nagyvilág, oda csak a forró szerelem, a sóvárgás szavai kerülhettek.

A hírek miatt vált izgatottá a levelek hangja, március idusa a szerelmes házaspár életébe is belerobbant. Mária számára idegen volt az élet ilyen méretű felbolydulása, és Imre, a nagytekintélyű államférfi kezdetben hitt, bízott abban, hogy békés eszközökkel is jobb belátásra lehet készíteni az uralkodóházat. Híres, gyakran hangoztatott jelmondata volt:

„Mit erőszakkal nem lehet elérni, az csöndben és halkán munkálva véghez vihető.”

Ha vízesést jelentett számukra Nagyszeben és a különélés, földrengés volt a forradalom. A béke grófja nem tudta különválasztani a nemzet szolgálatát az uralkodó ház iránti hódolattól, *„szívem vonzalmát alárendelem Hazám s Fejedelmem iránti szoros kötelességemnek”* – írta feleségének 1848. április 16-án.

Gyakran idézte fel gondolatban felesége suttogó szavait. Utolsó, együtt töltött éjszakájukon kérdezte: Jó az Imrém, ha egyszerre két Istennek szolgálsz?

Most megtapasztalta, hogy az lehetetlen. Budára rendelik, majd Bécsbe, és elkíséri az uralkodót Innsbruckba.

De nincs maradása idegenben. A szülőföld haza szólítja. Záporoznak feléje a levelek, az üzenetek, kérik, követelik a közbelépését, a székelység sorsa forog kockán. Mit tegyen a határország? Mozduljon, vagy várakozzon? Az unió a legnagyobb cél, s csak azután következik a jobbágyok, a zsellérek felszabadítása.

Heves vérű, indulatos személy tűnt fel a közélet porondján, Berzenczey László, Marosszék követe. Bejárta a Székelyföldet, agitált, szónoklatait Kossuth beszédeire hasonlították. A történelem létrehozta a párhuzamot, Erdélynek is lett Kossuth Lajos Berzenczey személyében, és Mikó Imrét nemcsak a háta mögött, hanem szemében is „*Erdély Széchenyijének*” nevezték.

Dübörögtek az események, és a felgyorsult idő múlása cselekvésre kényszerítette a székelység vezetőit.

Toborzás vagy várakozás? Ez volt a kínzó kérdés. Vállaljuk a felelősséget, ha megmozdul a tömeg, és parttalan folyóvá duzzad, vagy csendesítsük le azt?

Heves vita bontakozott ki Berzenczey és Mikó gróf között a Székely Nemzeti Gyűlés összehívásáról.

Valamikor a székelység elődök az agyagfalvi réten hozták meg törvényeiket, lóháton, kört alkotva, szembe nézve egymással mondták ki a rendszabályait.

Hagyományt, ősi rítust akartak felújítani, ezért erre, az udvarhelyszéki falura esett a választás. Hosszú töprengés előzte meg a gyülekezés napját, először Székelyudvarhelyen, azután Bögözben értekeztek, vitakoztak a vezetők, Mikó gróf az utolsó pillanatig ellenállt, hatalmas veszélyt látott ekkora tömeg megmozdulásában.

– Én a béke embere vagyok – mondta –, nem forradalmár.

De képviselő társai legyőzték, sőt arra is rávették, vállalja az elnökséget.

S közben percig sem szünetelt levelezése élete párjával.

– Édes Márikóm, a lelkem, a tudatom, az akaratom irányítója vagy – írta feleségének. – Az ország, a magyar nemzet sorsfordító hónapjait éljük, azt kell eldönteni, hogy miképpen egyesüljön az anyaországi magyar és a székelység. Nem maradhatunk ki ekkora próbatételből, de vágóhídra sem szabad vinni drága testvéreinket. Tudjad, kedvesem,

hogy nekem két hazám van, az unió által létrejött Magyarhon, és te, Rhédey Mária, lelkem közepe, tartalma, éltetője.

És a nagyszerű asszony nem zárkózott be teljesen a családi otthon és a gyermekszoba falai közé. Félő remegéssel, de arra biztatta urát, hallgasson a lelkiismeretére, és ne feledje el azt az éjszakai suttogást, ami elhangzott köztük a hitvesi ágyban első indulása előtt.

- Legyél, Imrém, a béke angyala a darázs-fészekben - írta -, de a megalkuvás útjára soha ne lépj.

És özönlött a nép 1848. október 16-án Agyagfalvára. A tájak, a települések, a lakhelyek, a székek szerint álltak szabályos rendben, a lobogókról lehetett megtudni, Székelyország melyik tájáról jöttek, a határország katonái egyenruhában, fegyverrel a vállukon, a civilek lándzsákkal, hegyes kopjafákkal, villával, baltákkal, de kezdetben nyoma sem volt az indulatnak, a nemzetőri előjárók gondoskodtak a rendről.

Nagy deszkaemelvényt építettek a székely ácsok, azon szószék, onnan hangzottak el a szónoklatok.

Elnöki, megnyitó beszédében a béke grófja a trón és a nemzet védelmét egyformán fontosnak nevezte, és követelte „*a különböző fajú és nyelvű testvérnemzetiségek jogait és alkotmányos szabadságát.*”*

Ha programját az egész ország elfogadta volna, talán a világségi fegyverletétel és az aradi vértanúk kivégzése elmarad.

És nem rohant volna vesztébe az a csodálatos székely embertömeg, amelyik összegyűlt Agyagfalván.

Százezrek áradása, rohama következett, de a kezdeti diadalmas győzelmek után tömegek pusztultak, vagyonok omlottak össze, ezek váltak földönfutókká, bujdosókká.

A béke grófja még tett egy kétségbeejtő kísérletet. 1848. december 2-án az erdélyi főkormányshé sérelmi feliratot intézett az uralkodóhoz, és Mikó Imrét bízták meg azzal, hogy Olmützbe vigye, ott kézbesítse.

A remény, az illúzió utolsó foszlánya is eloszlott. I. Ferenc József, nemzetközi jogot sértve, házi őrizetbe vetette a követet. Csak december 22-én szabadult.

Elvégeztetett. A következő év, 1849 a dicső csaták és a végső vereség, a bukás éve volt.

A tragédia, mint pestis, mint fekete halál más formában is jelentkezett.

Rhédey Mária 1849. március 24-én, 38 éves korában, miután megszülte negyedik gyermekét, Annát, tragikus hirtelenséggel meghalt. Akárcsak Imre anyját, a gyermekágyi láz pusztította el.

A gróf, a béke grófja fellázadt. Nem az uralkodója ellen lázadt fel. Az Úristennel fordult szembe. Nem tagadta meg a Mindenhatót, de felelősségre vonta. Szédülten, elmezavarhoz hasonló kábulatban hajtott a fejét a koporsóra, és halkán mormolva, a sötét éjszakában reggelig virrasztva, mondta a kétségbeesés, a lázadás igéit:

„Üvöltésem, sikolyom száll füledbe, Úristen. Miért tetted ezt velünk? Miért nem emeled áldásra kezedet, miért ragadtál abba gyilkot? Hetedíziglen bünteted meg az apák vétkét a fiakban? Kik vétettek ellened? Az elődeim? Az őseim? Szolgálták alázatosan a nemzetet. Akárcsak én. Térdepelünk előtted keresztényi alázattal, és te, ott fenn a láthatatlan térben úgy suhogtatod ostorod, mint itt, lenn, a földön a kardot gyilkolásra mindig kész, bűnös ember. Hogy tudtál ilyen rossz világot teremteni? Jóisten vagy te, vagy pedig a zsidók félelmetes Jahvéja? Fülünkben zúg, lelkünkben sikolt a félelmetes ének: azt büntetsz te, kit szeretsz. Öntudatlan áhítattal énekeltek szent házadban, anélkül, hogy akkor, ott éreztük volna korbácsod csattogását a hátunkon:

*Térj magadhoz drága Sion,
Van még néked Istened.
Ki atyádként felkaroljon,
S szívét ossza meg veled!
Azt bünteti, kit szeret,
Másképp ő nem is tehet.
Sion ezt hát jól gondold meg,
S szabj határt bús gyötrelmednek.*

Így van, Atyaisten? Nem tehetsz másképp nagyságos Úr? Akkor hát nem végtelen a hatalmad? Van, létezik egy láthatatlan fal, ahol meg kell állnod? Ha nem tehetsz másképp, akkor te is tudod, mit jelent az, hogy lehetetlen. Akkor fölötted is van egy hatalom. Mi és ki lenne az? Az én kétségbeesésem, siralmam mindennél és mindenkinél nagyobb! A Sion hegy alá rendeltél? Könnyű a Sion hegy alá zárandokolni gondolatban, lélekben. De én megtettem a valóságos utat. Sion maga a halál. Sion ez a koporsó, amely elnyelte a legdrágább testet, elragadott egy büntelen, nagy lelket. Kedved telik ebben, Atyaisten? Azt bünteted, kit szeretsz? Bárcsak ne szeretted volna

ennyire. Porban, vérfürdőben drága nemzetem, és életem szerelme, értelme, tartalma a koporsóban. Hogy mondják igehirdetésre felkent szolgálid? Magához szólította az Úr. Miért szólítottad magadhoz szülő anyámat, Mikes Borbálát? Születésem az ő életébe került. Miért ragadta el a halálangyalod első menyasszonyomat, Mikes Máriát? Így teszed próbára az emberek hitét? Drága Márikóm elvesztésével harmadszor próbálsz ki az én hitemet. Három fiatal, zsenge élet! Anyám, menyasszonyom, feleségem! Nem sok ez, Atyaisten? Azt mondják, jóságod végtelen. Nem igaz! Irgalmatlanságod végtelen, Nagyúr! Megrendült lélekkel kérdezem: Kedved telik a pusztulásban? Miért? Miért telik? És meddig telik? Ki vagy te, Atyaisten? Ki teremtett téged? Mert mindennek van kezdete és vége. Ha neked is volt teremtő szellemed, számon fogja kérni a tetteidet. Hiszem, hogy előtted már uralta a sötét, a láthatatlan, a végtelen teret valaki. Éppen akkora misztérium lehetett, mint amilyen te magad vagy. Emberi ésszel csak azt lehet felfogni, hogy van kezdet és vég. Én, alázatos, református híved elérkeztem erre a végre. Életem Márikója nélkül csak báb vagyok. Csak beszélő szerszám. Instrumentum mutuum. Ahogy a latinok mondták. S mégis élnem kell, még akkor is, ha nem lehet. Megölni magam nem fogom, meggyaláznám azzal nemes családomat, őseimet, gyermekeimet. Munkába temetkezem, önként vállalt rabszolga leszek, székely nemzetem rabszolgája. Dolgozni fogok. Megtagadom a világi hívságokat, úgy fogok élni, mint egy fogadalmat tett szerzetes, s amikor csak tehetem, járom az ösvényt, életem utolsó szakaszát drága Márikóm kriptájához. Hiszek a túlvilágban. Hiszek a feltámadásban. Ne engedd Atyaisten, hogy megrendüljön bennem ez a hit. Hol van most ő? Hol van az áldott testéből kiszállt lélek? Mennyeknek országában? Emberi eszemmel nem tudom felfogni a mennyországot. Ha eddig nem volt mennyország, most már van. Érette, általa van. Akkora lélek voltál te, életem párja, Márikó, hogy társa lettél a teremtésben az Úristennek. Hibátlan lesz általad a túlvilág. Mert ott van a mennyország, ahol te vagy. Adj jelt onnan, lelkem, Márikóm! Ha érezni fogom a jelt, akkor visszatér erős hitem, hinni fogom, hogy valahol, a végtelen térben találkozunk. Úgy legyen.”

*Szó szerinti részlet a beszédéből.

Bartusz-Dobosi László

HÁROM SZÉK

A mikor Miklós alkotói válságban gyötrődött és képtelen volt még akár a penzumszerűen begyakorolt mondatait is egymás mögé fűzni, az egyetlen megoldás minden esetben nagyapja elhagyott somogyi kertje volt. Ilyenkor kocsiba ült, kikapcsolta a rádiót és némán bámulta a szélvédő üvegén átszáguldó tájat, amíg fel nem tűnt a kis köves út az erdő szélén, amely az öreg házához vezetett.

A legalább százéves vályogház, nagy verandával, gazdasági épületekkel és nagyjából egy hektáros kertjével gyökeres ellentéte volt annak a városi civilizált környezetnek, amiből érkezett. Döngölt padló, pottyantós vécé, kerti kút, ami ráadásul már kiszáradt, olajlángás és cserép-kályha jelentette itt a teljes komfortot. Ha dolgozni akart, naponta be kellett baktatnia a falusi kocsmába, hogy feltöltse addigra lemerült laptopját, mert öregapja házában még áram sem volt. Miklós így is mindig azt érezte, hogy megéri.

A kis öreg kilencvennégy éves korában, már több mint húsz éve, hajnalban ment el. Felkelt és összeesett, de előtte délután még megmetszette a fákat, felásta a kertet és ellátta az állatokat. Azóta a ház és a kert üresen áll, s a családból kizárólag Miklós tartott rá igényt, hogy időről időre elvonulva ebbe az önként vállalt remeteségbe, itt töltődjön. S bár semmi konkrét terve nem volt a birtokkal, nem engedte eladni. Maga sem értette, hogy miért, de valahogy képtelenségnek érezte, hogy egyszer csak ne legyen az övé.

A ház és a hozzá tartozó kert a somogyi dombság egyik jellegtelen kis falujának határában, még az utolsó háztól is kicsit messzebb, szinte a dombtetőn rogyadozott. Kerítése nem volt, csak valami szakadozott sövény jelölte ki a territórium határait, ami fölött egy fél lábbon álló, óriási cseresznyefa örködött. Széttárt ágai hatalmas égi lény szárnyaként óvták a kerti világot. Ha az ember kiült a fa alá helyezett padra, a levelek között átszűrődő fényjáték, mint a kaleidoszkóp színes üvegdarabkái, villódzva festették át újra meg újra a dombtetőről szétnyíló táj képét.

Miklós úgy tartotta, hogy a kert elvarázsolta angyalvidék, átjáró egy másik dimenzióba. Oda, ahol nagyapját sejtette. Ezért aztán nem engedett semmihez hozzányúltni, nehogy bármi is elveszzen abból a varázserőből, amit az öregnek és általa a kertnek tulajdonított. Gyermekként úgy tekintett a missziós szakállú kis öregre, mint nagy, meleg kezű varázslóra, aki mindig olyan meséket mondott neki, amin sírni kellett. De ezek nem a szomorúság, hanem a szeretet biztonságot adó könnyei voltak. Az ölébe ültette, kezét vaskos, mégis meglepően finom kezébe vette és valami olyan természetes megnyugtató hangon kezdett el beszélni, hogy az amúgy néma fák is abba hagyták a susogást.

Azóta is, bármikor a kertben járt, rögtön megtalálta valamilyen nyomát a kis öreg egy-egy meséjének, amik valahogy mindig ehhez a kis varázsvilághoz kötődtek. A történetek azonnal kiragadták őt bánatából, magánéletének csalódásaiból, mélybe rántó irodalmi próbálkozásainak örvényéből, csak hagynia kellett, hogy a csendben zsongó szavak maguk közé fogadják.

Ezen a héten, hosszú idő óta először, újra beköltözött a varázskertbe. Andrea, akit imádott és csak Andicskának hívott, váratlanul és könnyörtelenül szakított vele, ráadásul csak egy Messenger üzeneten keresztül.

Gondolkodtam a hétvégén és arra jöttem rá, hogy amit érzek irántad, az nem szerelem, hanem részben csodálat (mint művészeknek a műzsájuk), gyermeki vágy (mint kislánynak a szerelme az apja iránt). És nem utolsó sorban öröm, hogy valaki úgy szeret, ahogy vagyok. Te magad vagy az önbizalmam. És nem mondom, ha korombeli lennél, akkor valószínűleg ez szerelem lenne. És szörnyen érzem magam, hogy a cselekedeteimmel becsaptalak. Bár akkor még én sem tudtam, hogy mi is ez igazán.

És tettem dolgokat.

Így szólt az üzenet. S jogi szövegek józansága sem vághatta volna úgy gyomorszájon Miklóst, mint ezek a szavak. Ahogy hitetlenkedve többször is átolvasta, végigrepedt az arcán a fájdalom. Hetekig nem volt képes összeszedni magát. Feszült volt, ideges, nem aludt, nem tudott enni, s ha mégis, rögtön kijött belőle minden. Néhány nap alatt három kilót fogyott. Már-már mindenkihez volt egy rossz szava. Ezért döntött úgy, hogy nagyapja kertje az utolsó esélye.

Mese kell. Az egyetlen valós gyógy mód a felnőtt világ mocska által terjesztett betegségek ellen. Mert a mese mindig a fentre emel, az úgynevezett valóság pedig a prózai lentbe ránt.

Valami alibi szöveggel szabadságot vett ki a munkahelyén, és egy kis táskával leköltözött a kis házba gyógyulni. Az első dolga, mint mindig, most is nagyapja ruháinak a felvétele volt. Vasalt nadrág, fehér, rövid ujjú ing, szürke, kötött mellény és drapp simléderes kiskalap. Ez, akárcsak az egész napos mezítlábasság, az ittlét szertartásának elhagyhatatlan részei voltak. A ruhákon át érezni az öreget, a mezítláb mászkálással pedig a kertet és a köré fonódó meséket.

Abban bízott, hogy ezek majd most is életre vigasztalják, mint annyiszor előtte, de az első néhány nap maga volt a borzalom. Nem hallotta őket. Csak a fészker mellett tátongó, elapadt kútból felkonduló üresség visszhangzott ordítva a lelkében. Téblábolt a ház körül, aztán órákig feküdt egyhelyben, s a gyomra felől érkező émelygő érzés úgy kavargott benne, mintha ki akarná tépni a bensőjét. Rágtá, marta a fájdalom és képtelen volt másra gondolni, mint Andicska virágszemeire.

Úgy érezte, álmai orra buktak, ajka újra és újra sírós vonallá nehezült, vasmarokba szorította a tehetetlen fájdalom. Formátlan dühök és indulatok törtek elő belőle. S hogy ezeket valahogy lekösse, eszelős tempóban kezdte felhasogatni a fészkerben ki tudja mióta tüzelőnek ott hagyott akácfa hasábokat. Félórányi vad csapkodás után, lihegve feküdt bele az évek alatt összegyűlt, puha forgácsba és nagyokat lélegezve szívta magába a fa púderes illatát. Valahogy a lány jutott róla az eszébe.

Andicska jóval fiatalabb volt nála. A lánya lehetett volna. Tisztasága, alázata azonban teljesen a hatalmába kerítették a férfit. Hatalmas zöld szemei, s hozzá hihetetlen méretű, természetes szempillái, amelyekhez nem lehetett szemüveget húzni, mert hozzáérttek a lencséhez és zavarták a lányt, kerékbe törték az akaratát. Barna, háta közepéig érő haja, ami ha ki volt engedve, zuhatagként borította be formás vállait, úgy illatozott, hogy teljesen eltöltötte Miklós pórusait. Mindehhez az öreg meséiből ismert lápi tündérek bájos mosolya társult, és valami olyan természetes kedvesség, amely miatt muszáj volt állandóan megölelni. Miklós nem tudta elég közel húzni magát hozzá, hogy minden porcikájával érezze őt. Szinte belebújt és még ez is kevés volt. Andicska meg csak nevetett és ettől még inkább meg kellett őt ropogtatni.

S most ennek minden átmenet nélkül vége szakadt.

És tettem dolgokat.

Ez az utolsó mondat úgy hasított bele, úgy fájt, hogy az újból és újból a bensője legmélyéről feltörő férfizokogás sem tudta kimosni belőle az ijedtséget. Egyszerűen képtelen volt elfogadni, hogy vége. Ordított és vergődött tehetetlenségében. Mélyen beléharapott a telhetetlen vágy, és Miklós úgy feküdt ott a forgácsban szótlantul, mint az alkonyi bivaly. Nagy, súlyos, fájdalomra nyíló szívvel, teljesen megadva magát a világnak.

A kert végében, ahol a telekhatároló sövény szétnyílt, állt három egyszerű szék. Kettő kicsit közelebb egymáshoz és egy harmadik néhány méterrel arrébb. Mindhárom szék másmilyen volt, de igazán nem volt rajtuk semmi különös. Miklós még emlékezett rá, hogy nagyapja tette ki oda őket, de sohasem ült rájuk. Csak mosolyogva nézte őket. Mozdulatlan tekintetében ott fészkelte valami túlvilági várakozás. Ha kiballagott ide, minden idegszálával a három rozoga ülőalkalmatosságra koncentrált, ahonnan amúgy a legjobb kilátás nyílt a falura, a templomra, a messzehullámzó somogyi dombokra és a Balatonra. Mégsem ült rájuk soha, inkább a közeli meggyfa alá kucorodott, csak úgy le a földre és le vette a szemét a székekről. Munkától összegyűrt kezeit összekulcsolva ölében pihentette, s rezzenéstelen bizalommal imádkozott. Miklós és a család többi tagja öregkori hóbortnak tartották a dolgot, és nem foglalkoztak vele.

Ahogy most, évekkel később, ő is kiballagott ide, teljes reményvesztettségben, a három szék érintetlenül ott állt, ahová nagyapja helyezte őket. Látszólag nem változott semmi. A gaz körbenötte ugyan őket, s az idő is sokat rontott rajtuk, de álltak rendületlenül. Miklós nem ült rájuk, valahogy nem tudott. A tudatalattijában ott mocorgott nagyapja huncut mosolya, ahogy mesél a székekről, de sohasem ül rájuk. Hát ő sem tette. Illetlennek érezte volna az öreg emlékével szemben. Próbálta felidézni, hogy miket mondott róluk, de valami fura történetfoszlányok jöttek csak elő a Szentháromságról, akik nagyapja szerint ide jártak megpihenni és letekinteni a világra.

Miklós egy pillanatra elmosolyodott a kis öreg bolondságain, de ahogy a székeken pihentette a szemét, egyre inkább az az érzés erősödött benne, hogy mindegyik foglalt. Hogy bár nem látni senkit, de mintha tényleg mindegyiken ülne valaki. Egyszerűen érezte a zsigereiben, hogy ezek nem pusztán üres székek. Furcsa bizsergés

szállta meg, gondolatai a lányról a székekre terelődtek. Hosszú percek, talán órák teltek el így szemlélődéssel, miközben látszólag nem történt semmi.

Akár nagyapja egykoron, most ő is a meggyfa törzséhez zökkent le. Onnan figyelgette a három különböző széket, és érezte, hogy szép fokozatosan átjárja a kert nyugalma, és valami végtelen erő elsimogatja benne a ráncokat. A mese elindult. Andicska arca merült fel előtte, de már egyáltalán nem kavarta fel a látványa. Csak pihentette a látomáson a szemét, a lelkét, s érezte, ahogy kiúszik belőle minden keserűség. Újra kezdte érezni, hogy él.

A kép egyre közelített a lány arcára, és Miklós azon kapta magát, hogy a három anyajegy, amit úgy szeretett megsimogatni Andicska orra mellett, pont úgy helyezkedik el, mint itt, ez a három szék. Kettő egy kicsit közelebb egymáshoz, és a harmadik egy picit távolabb. S egyik sem egyforma. A felismerés egy mélyből gyűrűző borzongásban ért el hozzá. Mese és valóság összetalálkoztak, s minden a helyére került.

A lány arca most a látomásban újra ragyogott, ahogy korábban mindig, ha együtt voltak. Miklósnak és csak neki tudott így ragyogni. S ez a ragyogás derűvé szentelte a férfi minden bánatát. A három szék és a három anyajegy pedig szinte szikrázott az április végi napsütésben, miközben a délutáni kert virágozott a lány után.

Alkonyodott, amikor felkászálódott a fűből. Már a mellkasát horzsolta a csupasz hűvösség. Fázott. A varázslat azonban működött. Bebalagott a rozoga házba, plédet kanyarított maga köré, s csak hallgatta a semmiből előkanyargó mesét egy virágszemű lányról, három anyajegyéről és egy kis somogyi öreg parasztemberről, meg annak huncut mosolyáról, ahogy némán társalog három különféle formájú, üres székkal.

Miklós megértette, hogy vannak dolgok, amik megérik a függőleges fáradtságot.

Kelemen Endre Dénes

BEAVATÁS

A település, ahol közönséges és megrázó történetünk indul, akkor tájt még járási központnak számított, mindazokkal a vélt vagy valós előnyökkel, amelyek ebből a státusból fakadtak. Ennek betudhatóan az itt élők – túlnyomórészt önmagukat és családjukat földművelésből fenntartó, jószérivel előlegtől fizetésig alig-alig tengődő téesz-alkalmazottak – némiképp alaptalanul ugyan, de a környező falvakban élőkkel bármilyen helyzetben óhatatlanul éreztették vélt felsőbbrendűségüket. Hogy ők központ, a többi meg csak holmi nekik alárendelt periféria.

Eme kiemelt és megtisztelő minősítést a nagyobbacska falu többek között annak köszönhette, hogy otthont adott egy többszintes, helyi viszonylatban impozánsnak számító épületegyüttesnek, amelybe egy bentlakásos kollégium és egy étkezde is tartozott – akkori megnevezéssel: a kiségitő iskolának.

Az épület mintegy uralta a posta, az általános iskola és az állatorvosi rendelő által közrezárt, parknak kiképzett, egyenlőtlen szárú háromszöget formázó teret.

A kiségitő iskola munkaközössége viszont magasan képzett szakemberekből állt, ugyanis az ország az idő tájt egyetlen politikai formációja akkortájt azt is előírta a tanulmányaikat befejező állampolgárai számára, hogy melyikük hol és milyen munkakörben dolgozzon egyetemi éveit után. Az akkoriban használatos hivatalos bikkfanyelven: hogy hol lépjenek a munka mezejére ugymond.

A tanintézményben ebből kifolyólag valósággal hemzsegték a pszichológusok, logopédusok, defektológusok, pszichopedagógusok stb. A frissen kihelyezett tanerők nosztalgikusan és szenvedélyesen vágyódtak vissza a nagyvárosi, értelmiségi lét közegébe – persze hiába. Az adott társadalmi és politikai viszonyok között egyetlen kiútként (vagy menekülési útvonalként) a dühös ivászat meg az azzal óhatatlanul együtt járó sorozatos félrelépések, az ezekből adódó veszekedések, valamint az ennek következtében állandósuló zaklatottság és feszültség adatott csak meg a számukra. (Jó részük már akkor sem mozdult aztán a

félszáz kilométernyire lévő kisvárosi állásajánlatokra, amikor pár év vagy évtized múltán megkeresték őket azokkal.)

A falubéliek a tanintézményt csak bolondiskolaként emlegették, lévén, hogy az épület hátsó traktusa mögött meghúzódó bentlakásban inkább csak vegetáló – kivétel nélkül valamiféle testi vagy szellemi fogyatékkal (esetenként mindkettővel) sújtott – diákok tengették sanyarú életüket. Az akkortájt kötelező módon dívó hivatalos bikkfanyelven: nem válhattak a sokoldalúan fejlett társadalom teljes értékű és hasznos tagjaivá. Legalábbis magasan képzett tanítóik önfeláldozó, öntudatos és hathatós segítsége nélkül nem.

A bolondiskolát és a közvetlen szomszédságában elhelyezkedő elemi általánost csak egy dróthálóból font kerítés választotta el egymástól, így a szünetekben egyik oldalon a „normálisok” álltak sorfalat, felsőbbrendűségük biztos tudatában kórusban skandálva a túloldalon ácsingózók felé, hogy „alfabéta nemnormálisok”, emezek pedig szabályos felező hatosokban, szándékosan eltúlzott selypítéssel üvöltöttek vissza, hogy „kaka pisi rája/ böfi purci hányás”. Álló nap ez ment, a szünet végét jelző csengőszóig, a fenyegető vagy kedves tónusú, ám mindig öntudatos, határozott (és persze teljességgel hatástalan) tanári intézkedések ellenére.

A már említett járásközponti státusz azt is lehetővé tette, hogy az óvodát az akkortájt egyetlen politikai párt székháza és a helyi tanács (ahogyan akkor nevezték: néptanács) épülete melletti, volt kúria épületébe költöztessék, az akkori alacsony, izmos, de erőteljesen kopaszodó és féltékeny természetű párttitkár határozott és szigorú utasításainak eredményeként, akinek felesége – mit ad Isten! – történetesen óvónőként dolgozott. (Hadd legyen szem előtt az asszony! – mondta ellentmondást nem tűrően a mindennapi rutin részét képező esti sör és vodka mellett a párttitkár a kocsmasztalnál, a többiek egyetértő és buzgó bólogatása közepette.)

Így a folyón túli régi óvodaépületet a kisegítő iskola kapta haszonbérbe: ide jártak az alsósok, a főépületben meg maradtak csak a felsősök.

Nos, főhősünk, Egon szülei mindketten a bolondiskola alkalmazásában álltak, így a gyerekeik – Egon és nővérei – baráti körébe óhatatlanul tartoztak sérült, avagy fogyatékkal élő, bolondiskolás gyerekek is.

Ahogy pár év múlva majd fogalmaz, miután az *Idegen szavak szótára* köteteinek – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979 – kiolvasásába és bebiflázásába belekezdett: testi és intellektuális (*lat.* értelmi, észbeli, szellemi, I. 297. o.) defektusokkal (*lat.*, 1. fogyatékoság, hiba, tökéletlenség 2. *orv* lelki sérülés, az idegfunkciókban beállott kisebb-nagyobb zavar) bíró skacok (*jiddis*, fiú) voltak a kölyökkori haverjaim (*jiddis*, 1. barát, pajtás, 2. bűntárs, cimbor, I. 252. o.).

Egon akkor éppen a régi óvoda udvarában játszott, ezúttal legjobb normális barátjával, a település állatorvosának fiával. Egy ócska gumilabdát rugdostak egy kapura, de hamar beleuntak. Ebben, azon kívül, hogy ez kettesben valóban nem különösebben érdekfeszítő foglalatosság, közrejátszott az is, hogy ráadásul úgy kellett játszaniuk, hogy a labda véletlenül se guruljon a kinti WC épülete felé (*latrina*, *lat.* tábori közös és nyitott illemhely, II. 10. o.), ami elég nehezen kivitelezhető dolog két eléggé sete-suta, fociban nem igazán jó, mondhatni balog kiskölyök számára.

Merthogy a WC nem egy burzsoá (*fr.* I. 1. tőkés, kizsákmányoló 2. *tört.* városi polgár a feudalizmus későbbi korszakában, II. a burzsoára jellemző, polgári gondolkodás, magatartás, I. 106. o.) angolvécé volt, hanem török (mondjuk, Egon számára teljességgel érthetetlen volt a budik közti különbségeket nemzetekhez kötni, de annál tovább nem igazán foglalkoztatta ez a dolog). A török WC sajátossága ugyanis az, hogy nincsen ülőkéje, az egész csak egy lyuk, mellette két, mintegy 5 centiméternyi magasságú, emberi talpat formázó kiemelkedéssel. Azokra kellett ráállni, ha valaki dolgát akarta végezni.

Félelmetes volt. Egy sötét, feneketlennek tűnő bűzös lyuk, amibe simán bele lehet esni. Kimászni viszont esély sincs. Vagy amiből kinyúl valami bűzös és rettenetes szörny keze, és beránt a sötétségbe. Ahonnan távoli, tompa zajok hallatszanak, vízfolyásra emlékeztetők, de mégis mások. Az ember hátán futkosott a hideg, ha csak rágondolt.

Valami mást kéne már játszani – ezen morfondíroztak éppen, amikor feltűnt a bolondiskola irányából lassan, mintegy andalogva közelítve közös haverjuk, Ádám. Ő az *alfabéták* közé tartozott ugyan, de csak annak betudhatóan, hogy farkastorokkal és nyúl szájjal született – ahogyan azt a felnőttek beszédéből elcsípték. Értelmi képességeivel semmi gond nem volt, de abban az időben a hivatalos álláspont szerint efféle defektusok nem léteztek egy sokoldalúan fejlett társadalomban.

De ha mégis, akkor igyekeztek azokat, például kisegítő iskolákba vagy egyéb intézményekbe száműzve elrejteni a nyilvánosság elől.

Mielőtt össze nem barátkoztak volna, persze ez is félelemmel töltötte el Egonunkat: álmaiban többször is látta, amint holdfényes éjszakákon Ádám felvonít az égre, mint a farkasember, miközben nyúlzájában csak úgy csattognak hatalmas és félelmetes nyúlagyarai. Ezt a félelmet a szorossá váló barátságuk sem tudta teljesen megszüntetni. Valami szorongás és sanda gyanú mindig ott motoszkált benne.

Ádám nem egyedül jött (ahá, ezért volt az andalgás – gondolták ők ketten), hanem korához képest nagyon is jól fejlett, *alfabéta* barátnőjével, Irénkével. Az édeskettes látványa dühös irigységgel töltötte el és sértett fölhördülésre készítette őket: hogyhogy Ádámnak van barátnője, holott a bolondiskolába jár, nekik meg nincsen. El kell venni tőle! – merült fel az egyetlen lehetséges, logikus és kézenfekvő válaszreakció (*lat. el. 1. él a szervezet válasza vmilyen külső v. belső ingerre 2. vegy. két v. több anyag között lefolyó kölcsönös vegyi átalakulás 3. fiz. ellenhatás 4. visszahatás, ellenhatás, válasz a külső behatásra 5. haladásellenesség 6. az ilyen magatartást követők csoportja 7. rég. önkény, erőszak, II. 209. o.*).

Meg kell verekedni Ádámmal, aki győz, azé a nő! – egyeztek meg rögtön ők hárman, Irénke csak hallgatott kukán. Ádám nagyobb és erősebb is volt, mint ők, ám a bátorság mellett nem volt híjával a lovagiasságnak (amibe, valljuk be, némi bosszantó lenézés is keveredett). És ez az ösztönösen érzékelt lenézés, ha lehet, csak még nagyobb dühvé változott valamiféleképpen öbennük.

Ti ketten lesztok, én meg egyedül. És csak az egyik kezemet használom – szolt Ádám, háta mögé téve bal kezét, mintegy bizonyítva ezzel, hogy szófogadó diákként az osztályteremben alapkövetelménynek számító szokást zsigerekig menően elsajátította.

Ettől ők megkönnyebbültek némelyest a már-már biztosnak vett győzelmük tudatában, de ott mardosott bennük valahol mélyen továbbra is a düh, a megalázottság és a félelem érzése. Mégis, gondolatban már azt tervezték, mi mindenre fogják rávenni, ha kell kényszeríteni a lányt, ébredező érzékiségük és kíváncsiságuk kielégítésére.

Ám a küzdelem nem tartott sokáig. És számukra nem a várt eredménnyel zárult. Mert ők ugyan kétfelőlről próbálták becserkészni és csapdába csalni ellenfelüket, de Ádám könnyedén átlátta stratégiá-

jukat (*gör.-lat.* 1. *kat.* hadászat, hadjáratok és háborúk vezetésének tudománya 2. szervezett, nem fegyveres küzdelem tervezésének és irányításának tudománya 3. hadművelet v. nagyobb arányú szervezett küzdelem során alkalmazott eljárás v. eljárások összessége 4. *mat.* a játékelméletben: a játékos következő lépésére vonatkozó többféle javaslatot is tartalmazó, az ellenfél előző lépéseinek elemzésén alapuló utasításrendszer, II. 272. o.) A kollégiumi élet mindenre megtanította e téren őt, úgyhogy a szemből támadó nyakát elkapva és könyökhajlataiba fogva már fordult is, és a háta mögé osonó másikkal együtt a másodperc töredéke alatt a földre teperte mindkettőjüket – Irénke hangos ujjongása közepette.

Leforrázva állt fel: nem csak, hogy veszve a nő, de a megaláztatás és az e fölött érzett szégyen lelkét és testét (egész pontosan a beleit) is föl kavarta Egonnak. Kibírhatatlan székelési ingere támadt (defekációs kényszer – *lat., orv.*, bélsár ürítése, belek kiürítése, székelés). Persze az óvoda udvari budija messzire elkerülendő. Szóba sem jöhet, mert mi van, ha beesik a lyukon, ha kinyúl egy kéz és berántja stb. Borzalom.

Hazáig nem tud már elérni. Meg kulcsa sincsen. A bolondiskola lesz a megoldás, anyja ügyeletes, ráadásul ott angolvécé van.

A többieket szó nélkül hátrahagyva szaladni kezdett a kisegítő iskola felé. Ám azzal nem számolt, hogy a ritmikus mozgástól, ahogyan az egyre sürgetőbb kényszertől hajtva mind gyorsabban és gyorsabban szedi a lábait, a bélmozgása is erőteljesebbé válik (perisztaltika – *gör.-lat., orv.* a belek féregszerűen gyűrűző, a tartalmat tovább préselő mozgása, II. 149. o.) Már csak egyetlen dologra bírt összpontosítani: végbele záróizmaira.

Hatalmas erőfeszítéssel rohant tovább, egyetlen ziháló összpontosítás volt az egész remegő test, már a cél szomszédságában lévő általános iskola előtt loholt. Láttá a szeme sarkából, hogy az iskolaudvar kerítése melletti almafa alatt a felsős lányok kézimunkáznak valamit (Ezek varrnak? Most? Itt? – ötlött fel benne dühösen).

Közel már a cél, szaladt tovább, a két épület közötti talajszinteltérést kiegyenlítő egyetlen lépcsőfokhoz ért és leugrott – és akkor a záróizmok, neki úgy tűnt, fülsüketítő rottyanás közepette kiengedtek. Rövidnadrágja alól patakokban bugyogott le lábszárán a trutumó, a lányok először csak halkán felbugyogó, majd ég felé csapó vihogása közepette. Ekkor már a könnycsatornái is megnyíltak, és a belekkel mintegy

szolidárisan azok is kiengedtek, így Egon sírástól vörösen, homályos tekintettel és nyakig szarosan érte el a bejáratot (mögötte és benne visszhangzott az édig érő, gúnyos kacaj).

Anyja hazavitte, egy kívül barna, belül szürke zománchorítású hatalmas lavórba állította és melegvizes szivaccsal mosta, mosta, majd egy puha bolyhos törölközővel szárazra dörgölte.

Miért sírsz, kisfiam? – kérdezte, ám ő képtelen volt válaszolni is, meg a sírást abbahagyni is. (Hiszen hogyan is mondhatta volna el sírása forró-hideg tengelyében állva a félelmet, a szorongást, a dühöt, a megaláztatás szégyenét – és ahogyan ezek mind egymásra tevődve kavarnak benne.)

Nagy sokára szólalt csak meg, látható megkönnyebbüléssel akkor is csak annyit hüppögve: Azért sírok, mert azt hittem, megversz.

Rügy II.

Kiss Edit

CSILLA

Nesze neked, Ábel – gondolta, vagy talán ki is mondta, miközben a sárga hulladékgyűjtőbe vágta a könyvet. Egy pillanatig megállt a következő mozdulatban, hogy kihalássza-e onnan, de aztán nem foglalkozott többet ezzel, hanem elkezdte előírásosan lehamozni magáról a védőfelszerelést. Bármennyire is mérges volt, ezek a mozdulatok már maguktól mentek. Az elején, a kezdeti bizonytalanságban még megakadt néha, de most már szinte gondolkodás nélkül vette le az egyik kesztyűt, arcpajzsot, overallt, a másik gumikesztyűt, mindent begyúrt a könyv tetejére, majd befordult a nővéri szobába, és maszkot is cserélt. A veszélyérzetük már megszűnt, de a védekezés jól begyakorolt mozdulatsora megmaradt.

A főnővér kérdő tekintettel nézett fel rá a számítógép mellől, ő visszabólintott, „elvitték”, majd ki is fordult a helyiségből. Még mindig mérges volt, vagy valami hasonló. Igazából nem is tudta, hogy milyen indulat hullámszik benne ekkora erővel. Próbálta definiálni, ahogy a pszichológus korábban tanácsolta, de most csak az erejét érezte ennek az egésznek. Még mindig a fiú arcát látta maga előtt, nem is ijedt, inkább beletörődő tekintetét, amellyel ránézett, amikor rácsukta a mentő ajtaját. Ezzel a tekintettel nézett rá, mióta felkerült rá az oxigénmaszk. Azelőtt még érdeklődő volt, kíváncsi, és bár időnként ijedt, azért összességében bizakodó, és fiatalosan szemtelen. Az Ábelt is azért hozta be neki, mert Tamási figurájára emlékeztette. Amikor kiderült, hogy őt is Ábelnek hívják, többször említette is neki ezt. „Tudom, a suliban is mondták” – vágta rá a fiú. Majd vásott kamaszos mosolyával hozzátette: „Talán reinkarnáció, de nem sikerült túl jól, ötven kilóval több lett. Jó na, hetven”. Nemcsak túlsúlyos volt, hanem cukorbeteg is, ez lehetett a magyarázata annak, hogy ilyen fiatalon ennyire leverte ez a betegség. Ez az új nyavalya, amiről még ők, a fertőző harcedzett katonái – ahogy a tévéhíradókban szerették őket emlegetni – sem tudtak semmit az elején. Most már valamivel többet. Például azt is, hogy akit átvisznek az intenzívra, az ritkán megy haza

onnan – gondolta most, és még mindig dühös volt. Nem egy embert látott már meghalni, szó szerint megfulladni, mióta a Covid van, napi szinten van újjáélesztés is, sikeres, sikertelen, látta a röntgenfelvételeken a gyulladás által szitává szedett tüdőket, azt hitte, hozzászakott már ehhez. De most, hogy rácsukta Ábelre a mentőautót, és azóta is csak dühöng tehetetlenségében, úgy tűnik, hogy mégsem. Még jó, hogy nem én kell beszéljek az anyjával – futott át benne a gondolat. Elnyomta a cigijét, aztán visszament az osztályra, és nagyon összpontosított, hogy a feladataira figyeljen. Csak azokra. Este, amikor már támolygott a fáradtságtól a tizenkét órás műszak után, mégis eszébe jutott Ábel, és annak a beutalása után rögtön megkedvelt, melegbarna, mosolygós szemei. Messengeren beírta a fiú nevét egy intenzíves kolléganőjének, akivel rég nem beszélt már, de az a fajta kolléga volt, akivel két hónap után is lehetett ugyanott folytatni. „Mit tudsz róla?” – kérdezte. „Oké, nincs gépen, monitorizálják, Bándi az ügyeletes” – írta vissza szinte azonnal Flóra. Ettől megnyugodott, nem fogják gépre rakni, csak ha nagyon muszáj, gondolta még elalvás előtt.

Másnap későn kelt, csak ténfergett a lakásban, a terembe se ment el, pedig mostanában nagyon szigorúan fogta magát, hogy ne hagyja ki. A macska örült a szabadnapnak, hozzábújt, de most ez is idegesítette. „Mi a helyzet a gyermekkel?” – kérdezte végül Flórát. Tudta, hogy ma ő is szabad, de remélte, hogy már nem alszik, s hamar válaszol. Tévedett, soká kapott választ, rövidet és sokkolót: „Romlott, gépen van, altatjuk”.

Később már nem emlékezett, hogy került ki az utcára, s azt sem tudta felidézni, hogy merre járt egész délután. Állítólag beszélt telefonon Beával is, a pszichológus legalábbis állította, hogy felhívta időpontért. Program után fogadta, kint már sötét volt, az ajtón túl pedig már az esti kezeléssel csörömpöltek a kolléganők. Bea több osztályt vitt, furcsa volt itt, az onkológián beszélni vele. „A poszttraumás stressz akár hónapokkal a trauma után is jelentkezhet, te pedig folyamatosan átéled ezt a traumát a járvány kezdete óta. Tudom, min mentek keresztül. Megterhelő, és nagyon nehéz ez. Teljesen benne van a képben a depresszió, a hangulatingadozás, a düh” – hallotta a hangját, de mintha csak messziről, valami szűrőn át jött volna. „Végigbeszéljük a folyamatot, adok egy enyhe nyugtatót is, pihensz kicsit. Bemész

holnap dolgozni?” – hallotta a kérdést, bólintott, és aztán egyszer csak otthon volt.

Ez a furcsa köd a következő napokban is vele maradt. Tette a dolgát, bejárt dolgozni, átvette a betegeket, elvégezte a kezeléseket, beöltözött, kivetkőzött, beszélgetett, hazament. De nem maradt meg sok ezekből a napokból. Csak néhány pillanat. A doktornő elszürkült arca az egyik újraélesztés után. A szeméből sütő mélységes kiábrándulás. A szemöldökén összegyűlt izzadság. A főnővér sietős, hajszolt és hajszoló mondatai, nem is a tartalmuk, csak a hangulatuk, az állandósult pánik, a hajsza. A többiek fáradtságának egy-egy képe, ahogy kezelés után kijönnek a kórteremből. Saját fáradtsága, a fájó vállalai, a betegek fájdalma, türelmetlensége és félelme. Tudta, hogy jobban jelen kellene lennie, de nem ment, s most már nem is akarta, hogy menjen. Ábel barna szemeit látta maga előtt a kórtermeket lassan teljesen megtöltő nénik és bácsik szemgödrében, a lepedőbe burkolva előírászerűen néhány órára félretett halottak arcában, mindenhol. Nem értette. Nem szerelemmel szerette a fiút, még csak sosem volt gyermeke pótlásaként sem érzett iránta. Egyszerűen csak kedves volt, magával ragadó, vidám és őszinte és vicces, és annyira más, mint az a sok fájdalom és félelem, ami addig és főként azóta volt. Ábel kacagott, amikor az első kezelés alkalmával hozzászólt, kérdezte, hogy van. „Köszönöm, primán, most vágtam be a flekkent szalmapityókával, maga biztos a sört hozta” – mondta szemtelenül. „Nem sör, koktél” – mutatta ő az infúziós zacskót, s fűzte fel az állványra. „Az is jó lesz, valamitől szédüljek el” – mondta a fiú, aztán így folytatták másnap is, harmadnap is. A kórterem többi lakója is megvidámodott Ábeltől, mintha könnyebb lett volna így elviselni ezt az ismeretlent, a fájdalmat, a légszomjat, a félelmet. Senki nem ment még haza mellőle, a másik két bácsi rosszabbul kezdte, de jobban bírta, mint ő. Az öregekről lekerült az oxigénmaszk akkor, amikor Ábelre fel. „Még soha nem szuszogott senki így bele az orromba. Jó, még a nyakamba se” – próbált akkor is poénkodni, amikor ő eligazította az orra alatt a vékony csövet. De akkor már kezdett megjedni a fiú. Akkor hozta be neki a könyvet. Egyre kevesebbet fogja a telefonját, gondolta ő, legalább olvasson. „Megvolt ez már nekem, mint a csajok többsége” – kacsintott még rá akkor a régi pillantásával a fiú. „Akkor ez azt jelenti, hogy egyáltalán nem olvastad még” – vágott

ő vissza, majd összenevettek, mert Ábel még a látszatát sem akarta fenntartani annak, hogy igaz lenne, amit mondott, annyira csak a poén kedvéért dobta be. De már nem is olvasott aztán. Csak egyre többet feküdt, és nézett ki az ablakon. Odakint, a kertben ezer színben ragyogtak a fák, és ő tágra nyitotta az ablakot, hogy az októberben még mindig melegen sütő nap simogasson életet ennek a gyermeknek a testébe. Aztán szólt a doktornő, hogy Ábelnek rosszabb a röntgenje. Hogy át fog kellene vinni. Másnap mondták meg neki, akkor ijedt lett a szeme, de még belefért egy gyenge „hogy fogok röhögni, ha intubálnak” poén. Az esti kezeléskor már beletörődő volt, ernyedtt és gyenge, alig válaszolt neki, csak a kezét szorította vissza. A két gumikesztyűn át is érezte, hogy lázas, még mindig lázas. Még csak nem is látott soha maszk nélkül – jutott eszébe, amikor rácsukta a mentő ajtaját, s tépte volna le a maszkot, hogy ne vessen rá a fiúra legalább az ablakon keresztül, de az autó már mozdult. Ő pedig úgy maradt ott az udvaron, mint akit elhagytak, mint aki elárvult, vagy mint akit elárultak.

Hetekig tartott ez a magányos, zsibbadt állapot. Ott volt, de mintha mégsem. Létezett, de mintha csak látszólag tette volna. Eljárt Beához, de mindig lifttel ment az ötödikre, hogy ne kelljen az intenzív előtt elmennie. Nem akart Ábelről érdeklődni többet, félt is attól, amit megtudhat, de zavarta az is, hogy ennyire szakmaiatlanul aggódik ezért a fiúért. Húsz éve dolgozott nővérként, de eddig még ilyen nem fordult elő. „Hosszas lesz ez, de meglesz” – mondogatta neki Bea, mintha valami kézzelfogható dologra gyúrnának a beszélgetéseikkel, mintha azért kurkászna végig heti kétszer az életét, a napjait, hogy egyszer csak meglegyen valami szép, kerek eredmény, valami jutalom, amit kézbe kap, magasra emel, és aztán ismét a helyére kerül minden. De semmi ilyen nem történt. Igaz, idővel kicsit oszlott a zsibbadtság. Közben kevesebb lett a beteg is, több a szusszanás, a korábban állandósult készültség belesimult egy új rendbe. Csilla még sokáig úgy érezte, ködben mozog, tapogatózik, mintha a valósága valaki másé lenne.

Több mint két hónap telt el így. A fertőző épülete mögött ködöt pipált minden reggel a hegy, és az éjjeli műszakok után a meleg épületből kilépve ráfagyott a pára Csilla szempillájára. Egyik ilyen hideg, ködös

reggelen a kocsija mellett várta valaki. Zömök alak, kabátban, kapucnival. Nem tudta ki lehet, aztán amikor az feléje fordult, megállt benne egy röpke pillanatra a levegő. „Szia, itt vagyok. Voltam a rengetegben, de visszajöttem, hehe. Ezt neked hoztam” – mondta félszegen Ábel, és egy virágsokrot nyújtott feléje. Csilla egy ideig csak nézte, megsápadt, lefogyott, de még mindig kövérkés arcát, melegbarna, ismét mosolygó szemeit. Aztán megölelte, kettejük közé gyűrve a virágsokrot, és csak sírt, zokogott és ölelte, fogta, szorította a gyermeket.

Rügy I.

Magyar Zoltán

MONDÁK PETŐFI HALÁLÁRÓL

Alan Dundes folklórhősökről írt, nagy hatású tanulmánya szerint¹ az általa vizsgált mondák és mitológiai történetek közös eleme a hős halála, eltűnése. Noha Dundes mindössze tizennyolc epikus szereplő életútját és sorsát tekintette át, példatára általánosítható és kiterjeszhető az európai és eurázsiai mondahősök többségére is, beleértve a magyar néphagyományt. Az alábbiakban mindazokat a folklórhagyományokat tekintjük át, melyek 1849 után keletkeztek, és a segesvári csatában (nyomtalanul) eltűnt Petőfi halálát örökítik meg. Jelen elemzésnek nem része a költő eltűnésének teljes irodalma, mindazok a folklóremlékek, melyek nem adva hitelt a haláláról szóló híreknek, alakját a halhatatlan és visszatérő hősök aurájával vonják be, változatosabbnál változatosabb történeteket költve arról, hogy a költő valójában nem halt meg, a szabadságharc bukása után is látták feltűnni imitt-amott, illetve hogy külföldre került hadifogolyként, vagy önként az emigrációt választotta. E hagyományokat egy külön tanulmány keretében kívánjuk majd áttekinteni.²

A népi hiedelemvilágban közkeletű képzet az elrendeltetett sorsban és előjelekben való hit.³ E folklórhagyományok részét képezik mindazok a hagyományok is, melyek a hős majdani haláláról szóló jóvendőléseket tartalmazzák, esetenként olyan formában, hogy ő maga jósolja meg saját halálának közeli bekövetkeztét, annak pontos idejét és helyét. Esetenként még a folklórszövegek is rezonálnak Petőfi 1846 decembereiben írt nevezetes versére (*Egy gondolat bánt engemet...*),⁴ amelyben

-
- 1 Alan Dundes: The Hero of Tradition. In uó: *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, 1965, Prentice-Hall, 142–157. p.
  - 2 Vö. Magyar Zoltán: *Halhatatlan és visszatérő hősök. Egy nemzetközi mondatípus Kárpát-medencei redakciói*. (Magyar Népköltészet Tára I.), Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 159–167. p.
  - 3 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa. Típus- és motívumindex IV.*, Budapest, 2018, Kairosz Kiadó, 481–502. p.; Uó: *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus. Típus- és motívumindex I.*, Budapest, 2021, Kairosz Kiadó, 49–97. p.
  - 4 Petőfi Sándor: *Petőfi Sándor művei I. Petőfi Sándor összes versei I.* (A szöveggyűjtés és a jegyzetek Kiss József munkája.) Budapest, 1976, Szépirodalmi Könyvkiadó, 611–612. p.

mintegy előrevetítette saját dicsőséges halálát.⁵ Egy 1848-as gyűjtés Veszprém megyei visszaemlékezése szerint pedig a segesvári csata előestéjén mondta azt profetikus előérzettel, hogy másnap ő maga is el fog esni.⁶

Részben a megérett/megjövendölt halál képzetkörébe⁷ tartozik az a ritka monda is, miszerint Petőfi minden értéktárgyát magához véve, minden ékszerét magára öltve indult a csatába, hogy ha majd meghal az ütközetben, hálával gondoljon rá az, aki eltemeti.⁸ E hagyomány különösen a betyármondák részeként terjedt el.⁹ A nevezetes felföldi betyár, Vidrócki kapcsán azt mesélték, hogy miután a betyártársai végeztek vele, a holttestét ott hagyták az út szélén, egy százforintos bankót és díszes szűrét téve a mellére, hogy az legyen a jutalma annak, aki rátalál/aki eltemeti.¹⁰ Számos folklórszöveg szól arról, hogy Petőfi parancsnoka és mentora, Bem apó is érzi a költőt fenyegető veszélyt, és próbálja távol tartani a harcmezőtől – sikertelenül.¹¹

Petőfi mondakörében, sőt történelmi/irodalmi legendáriumában is hangsúlyos szerepet kapnak az utolsó napok és órák eseményei, valamint az utolsó szemtanúk. A bibliai Utolsó vacsora párhuzama (Mt 26, 17–29; Mk 14, 17–25; Lk 22, 14–23) sejlik fel a költő utolsó vacsorájáról szóló székelykeresztúri emlékezésekben, melyek szerint egy ottani gazda látta vendégül bivalytejes puliszkára.¹² Más mondák arról számolnak be, hogy immár a csata napján Székelykeresztúron

5 Dobos Ilona: Petőfi mondák. *Ethnographia*, 84. évf. (1973), 4. szám, 418–429. p.; Dömötör Akos: *Hősök és vértanúk. Mondák és visszaemlékezések a szabadságharcról*. Budapest, 1998, Magyar Néprajzi Társaság, 55. p.

6 Dömötör: i. m. 50. p.

7 Vö. Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa... III.*, 113. p. Típuszáma: MZ III. A 303. A megjövendölt saját halál.

8 Magyar Zoltán: *Órségi mesék és mondák*. (Magyar Népköltészet Tára XV.) Budapest, 2013, Balassi Kiadó, 102. p. – Hoda Tibor gyűjtése, 1947.

9 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa... VII.*, 536. p.

10 Bodgál Ferenc: *Vidróczky Marci az észak-magyarországi néphagyományban és az irodalmi forrásokban*. Miskolc, 1970, Borsod Megyei Nyomda, 47–48. p.

11 Dégh Linda: *A szabadságharc népköltészete*. Budapest, 1952, Akadémiai Kiadó, 156–157. p.; Cseke Péter: Halhatatlanságának egyszerű tanúi. *Falvak Dolgozó Népe*, 1969. július 30. 30. szám, 4. p.; Dömötör: i. m. 50. p. További előfordulások: Magyar Zoltán: *Népköltészeti gyűjtés 2. Népmondák*. Budapest, 2018, Kairosz Kiadó, 255. p.

12 Cseke: i. m. 4. p. Típuszáma: MZ II. N 94. Petőfi utolsó vacsorája (Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa... IIb*. 256. p.).

itta meg az utolsó kávéját,¹³ illetve Segesvár felé menet az egyik újszékelyi háznál állt meg vizet inni, és úgy folytatta az útját.¹⁴ Vélhetőleg Lengyel József tábori orvos volt az egyik utolsó olyan személy, aki még élve látta Petőfit a csatatéren. Bizonyára az ő visszaemlékezésének motívuma¹⁵ foklorizálódott idővel, ugyanis a 20–21. századi mondaszövegekben vissza-visszatérő elem, hogy a költő egy kemencének támaszkodva szemléli a csatateret és a kozák lovasság bekövetkező támadását.¹⁶ Az utolsó szemtanúk (Lengyel József, Gyalokay Lajos) visszaemlékezései¹⁷ megegyeznek abban, hogy a magyar sereg jobbszárnyát elsöprő lovas rohamot követően többen is menekülésre biztatták Petőfit, de ő nem hallgatott rájuk, beletörődve a sorsába, nem bízva már a megmenekülésben. E hagyomány koltói variánsa a Petőfi barátja, Teleki Sándor gróf által felkarolt helyi '48-as honvéd kapcsán említett történet, miszerint a nevezett Boldi nevű cigány katona át akarta engedni a lovát menekülés közben Petőfinek, de ő nem élt a lehetőséggel.¹⁸ Egy délvidéki folklórszöveg pedig már a hős mártíriumának eszményképét örökíti meg: Petőfi még akkor is egy versen dolgozik, amikor már mindenki menekül körülötte, és végül költői hivatása lesz a veszte.¹⁹

Petőfi bekövetkező halála az eddig ismertetett hagyományoknál is változatosabb formában tűnik fel a folklórszövegekben. Ezek többsége ugyan a hivatalos kultusz többé-kevésbé konszenzusos ismeretanyagát²⁰ ismétli (a költő a csatában esik el, orosz katonák ölik meg menekülés közben),²¹ azonban azt a teremtő népi képzelet szellemében több ponton is kiegészíti, illetve merőben új olvasatát adja a csatavesz-

13 Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák I.*, Marosvásárhely, 2011, Mentor Kiadó, 305. p.

14 Cseke: i. m. 5. p.

15 Dávid Gyula – Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben*. Bukarest, 1972, Kriterion Könyvkiadó, 280. p.

16 Penavin Olga: Petőfi személyének folklorizálódása a jugoszláviai magyarok emlékezetében. In uő: *Néprajzi tanulmányok*. Újvidék, 1983, Fórum Kiadó, 313. p.; Faragó József – Fábián Imre (szerk.): *Bihari népmondák*. Nagyvárad, 1995, Literátor Könyvkiadó, 174. p.; Dömötör: i. m.; Magyar Zoltán: *Népmondák a Kis-Küküllő mentén*. Marosvásárhely, 2005, Mentor Kiadó, 85. p.; Uő: *Erdélyi népmondák I.*, 306. p.; Uő: *Népköltészeti gyűjtés...*, 256. p.

17 Közölve: Dávid–Mikó: i. m. 273–289. p.

18 Cseke: i. m. 4. p., Uő: *Költői Petőfi-legendák. Művelődés*, 1971, 7. szám, 51. p.; Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák II.*, 357. p.

19 Penavin: i. m. 313. p.

20 Vö. Illyés Gyula: *Petőfi Sándor*. Budapest, 1989, Móra Könyvkiadó, 488–494. p.

21 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa... IIb.*, 256–257. p.

tést követő eseményeknek. A bácskai Ludas tanyavilágában a néprajzkutató Penavin Olgának – az 1944. évi délvidéki vérengzésekre is asszociálva – úgy mesélték, hogy az elfogott Petőfit a megásott sírgödör szélére állították, és úgy lőtték le. A költő – e mondaváltozat szerint – még a halála előtti pillanatokban is szavalt.²² Más vajdasági adatközlők szerint Petőfit a rohamozó orosz sereg lovai taposták agyon,²³ illetve – akárcsak II. Lajos király Mohácsnál – lovasbalesetet szenvedett: nem tudott átugratni egy vízmosáson, és belefulladt a mocsaras vízbe.²⁴ Egy a közelmúltban általunk gyűjtött székelyföldi adat szerint Petőfi a Nagy-Küküllő vizébe fulladt bele. E családi szájhagyományra visszamenő monda külön érdekessége, hogy a mesélő nagyapja, aki maga is részt vett a segesvári csatában, szemtanúja volt a tragikus eseménynek:

„Amikor Petőfinek a százötven éves születésnapja volt, akkor is ilyen lázban égett a magyarság, mint most. És az édesapám meg is írta, a Hargita újságba beküldte a cikket, és meg is jelent, hogy ő beszélgetett egy öregemberrel [Székelyudvarhelyen] a hatvanas években. Akkor már nagy öreg, nyolcvan fölött volt az illető, aki elmesélte – már nem emlékszem, hogy hogy hívták az illetőt –, elmesélte, hogy ő kisgyermek korában hallotta a nagyapjától, aki '48-as honvéd volt, és részt vett a harcokban. És azt mesélte neki, hogy ő látta, ahogy Petőfi Sándor át akart a lovával kelni a magáradt folyón, és a lovat elragadta valami forgó, ott a vízben, és Petőfinek beakadt a lába a kengyelbe, és emiatt nem tudott szabadulni és kiúszni, és ő a Küküllőbe fulladt bele.”²⁵

Mások ellenben gyilkosságról hallottak. Egy zempléni mesélő úgy hallotta, hogy a költő merénylet áldozatává vált: egy orgyilkos szúrta le hátulról osztrák megbízásból a csatát követően.²⁶ A sárközi Decsen 1947-ben rablógyilkosságról meséltek: e változat szerint Petőfi egy kocsmáros portájára menekült be sebesülten, és az ott lakók gyilkolták meg a nála lévő értéktárgyak reményében. E történet alaprétege a

22 Penavin: i. m. 314. p.

23 Penavin: i. m. 313. p.

24 Penavin: i. m. 314. p.

25 Magyar Zoltán gyűjtése, 2023. Adatközlő: Csergő Ferenc, 65 éves (Budapest/Székelyudvarhely).

26 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...IIb.*, 257. p.

Kárpát-medence-szerte elterjedt véres kocsmá népi hagyományköre,²⁷ amely más történelmi hősök kapcsán (például Mátyás király) is ismert egyes vidékeken.

Ez utóbbi mondákkal rokonítható az a Segesvár környéki magyar falvakban szórványosan fennmaradt tradíció, miszerint a költő a környékbeli románok áldozatává vált. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc tragikus eseményei közé tartozik az az Erdély különböző részein, különösen Nagyenyed és Gyulafehérvár vidékén kitört polgárháború, amely esetenként genocídiumba torkollott, több ezer polgári áldozatot, egyes települések teljes magyarságának a kiirtását eredményezve.²⁸ S habár hasonlókra a Szászföld és Székelyföld határán nem került sor, a szabadságharc bukásának napjaiban e tájon is megszapordtak a magyarságot, a magyar földbirtokosokat ért atrocitások. E Petőfi-mondák mesélői lényegében e hajdani történelmi eseményekre reflektálnak, úgy értesülve, hogy a költő az orosz katonák elől menekülve egy héjjasfalvi román paraszt portáján bújt el, azonban a házigazda nem kímélte őt, és fegyvert ragadva agyonverte a (sebesült) költőt. A monda szerint a román férfi családja a gyilkosságot követően hirtelen meggazdagodott a költőnél talál értékekből. Az eset úgy tudódott ki – fűzi hozzá egy másik folklórszöveg –, hogy a gyilkos, illetve annak egy rokona a halálos ágyán meggyónta az ortodox pópának, hogy ő/az ő falubeli nemzettársai ölték meg a menekülő Petőfit.²⁹

A szájhagyományra hivatkozva Ferenczi Zoltán Petőfi-életrajzában tűnik fel első ízben az a motívum, hogy a súlyosan sebesült költőt élve temették a tömegsírba.³⁰ E hagyomány Segesvár vidékén még a 20. század végén is felbukkant a folklórszövegekben, mint azt Bosnyák Sándor székelyszenterzsébeti gyűjtése is megőrökíti:

„Az öregektől hallottam, a nagyapámtól, hogy Petőfi Sándor az utolsó éccakáját Székelykeresztúron töltötte a Gyárfás-kúriában, s egy körtefa

---

27 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...*VII., 807–813. p.

28 Vö. Magyar Zoltán: *Népmondák Erdély szívében. Alsó-Fehér megye mondahagyományai. Magyar Népköltészet Tára VIII.*, Budapest 2008, Balassi Kiadó, 86–99., 190–209. p.

29 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...*IIb., 257. p. Típuszáma: MZ II. N 97.3. A románok által megölt Petőfi.

30 Ferenczi Zoltán: *Petőfi eltűnésének irodalma.* Budapest, 1910, Kunossy-Szilágyi, 128–129. p.

alatt írta meg az utolsó verseit. A körtefa sajnos már elpusztult, de másikat ültettek helyette.

Azon a reggel lement a fehéregyházi mezőre, mert ott vót a csata, s ott látták utoljára egy kútnál. A kút most is megvan, Petőfi kútjának híják, az Héjjasfalva és Félegyháza között van. Ott látták utoljára. Aztán amikor a csata lejárt, akkor a halottakat esszegyűjtötték, egy olyan húszszor huszas gödröt ástak, s közös sírba temették. Petőfi meg vót sebesülve, még élt, s mondta, hogy:

- Ne temessetek el, Petőfi Sándor vagyok.

S azt mondták, hogy:

- Ha Petőfi Sándor vagy, akkor dögöljél meg!

S abba a közsírba úgy beletették, leöntötték forró mésszel, s oda temették el. Aztán azt a közsírt senki sem gondozta, senki sem tudja azt a helyet, mert a fű teljesen belepte.”³¹

Hogy a költő nem halt meg azonnal, az számos más népi elbeszélésnek is része.³² Egyesek úgy tudták, hogy a segesvári csatában szerzett sebesülése dacára még sikerült Héjjasfalvaig/Székelykeresztúrig elvergődnie, ahol jó emberek befogadták ugyan, menedékre lelt, ám másnap reggelre belehalt a sebesülésébe. Ez a vélekedés vált alapjává ama timafalvi hagyománynak, miszerint Petőfi ott nyugszik a község temetőjében (feltételezett sírját sírkövel is megjelölve).³³ A halálosan sebesült Petőfi képe ihlette meg mindazoknak a 19. századi ponyváknak és olajnyomatoknak a készítőit is, akik a költő halálát a giccs határát súrolva örökítették meg: Petőfi utolsó erejével a saját vérével azt írja egy papírlapra, hogy „Hazám”.³⁴ E képzet szórványosan a folklórszövegekből is feldereng,³⁵ mélyebb hatást azonban – a szájhagyományozás erejét mutatva a különféle félnépi populáris kiadványokkal szemben – nem gyakorolt a költő népköltészeti hagyománykörére.

Petőfi végső nyughelyéről – nem sorolva ide a külhoni helyszíneket, különösen a szibériai vonatkozásokat – a költő születési helyszínéhez mérhető változatosságban számol be a folklór.³⁶ Az elit kultúra

31 Bosnyák Sándor: 1100 történeti monda. *Folklór Archivum* 20. Budapest, 2001, MTA Néprajzi Kutatóintézet, 263. p.

32 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...* IIb. 258. p.

33 Dávid-Mikó: i. m. 298–299. p.

34 Vö. Dobos: i. m. 427. p.

35 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...* IIb., 258. p.

36 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...* IIb., 258–259. p.

tudományos tekintélyével sugallt hipotézis szerint a költő feltételezett sírhelye a fehéregyházi Ispán-kút közelében a csatatér (egyik) tömegsírja (ahol halálának emlékműve áll). Fehéregyházán ismert egy másik helyi változat is: eszerint az ottani Csonta-kertben nyugszik, mivel egy Csonta Juon nevű román talált rá a súlyosan sebesült költőre, akit hazavitt és gondosan ápolt, ám az életét már nem menthette meg. S mivel – fűzi hozzá a monda – a korabeli politikai viszonyok miatt minderről hallgatnia volt ildomos, csak a halálos ágyán fedte fel, hogy Petőfit a saját birtokán ő temette el.³⁷ A timafalvi hagyományról már volt szó, és a költő héjjasfalvi meggyilkolása kapcsán ottani – névtelen – sírja is része e képzetkörnek.³⁸ Viszonylag elterjedt a székelykeresztúri Lázár-kert is hasonló szerepkörben. A nevezett helyszín a székelykeresztúri volt vendégfogadó kertje, ahová a fogadó istállójába szállított és ott elhunyt költőt e hagyomány szerint a telektulajdonos temette el, és a fogadós – akárcsak a fehéregyházi és héjjasfalvi románok – csak a halálos ágyán árulta el, hogy Petőfi holtteste hol pihen.³⁹

E sor további célirányos gyűjtések révén bizonyára még bővíthető lenne,⁴⁰ azonban e helyen még arra az eurázsiai analógiákkal bíró képzetkörre kívánjuk felhívni a figyelmet, amelynek Kárpát-medencei redakciói a Petőfi-hagyománykörben is megjelennek. A *Hölgyfutár* 1860. évi 143. száma, valamint a kor népszerű hetilapjának, a *Vasárnapi Ujságnak* ugyanezen évi október 14-diki száma egyaránt arról adott hírt, hogy az arra járók a fehéregyházi csatatéren áthaladva egy-egy követ vetnek a költő feltételezett sírjára. E szokás (mint kegyeleti rítus) háttere, hogy az ott nyugvó személy hamvai fölött felhalmozott kő- és gallykupac biztosítja a halott nyugalmát (a nyugtalan lélek esetleges visszajárását is meggátolva vele). Az ún. obó-halmok hagyománya a közeli Székelyföldön rendkívül elterjedt volt Petőfi idejében,⁴¹ mindegyik helyszín egy-egy, a határban elhunyt (balesetet

37 Bosnyák: i. m. 269. p.

38 Legkorábbi említése: Péterfi Tamás: *Petőfi regék*. Marosvásárhely, 1899, Adi Árpád, 35–32. p.

39 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...IIb.*, 259. p.

40 Vö. Nagy Ilona: Petőfi sírja Aranyostordán. *Néprajzi Látóhatár*, 2002, 1–4. szám, 363–364. p.

41 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...I*. 303–309. p. Különösen Pesty Frigyes 1864-es kéziratos helynévtárában szerepel sok ilyen határbeli mesterséges halom említése.

szenvedett, meggyilkolt, öngyilkosságot elkövetett) személy végső nyughelyét örökítve meg.

E névtelen sírhoz/sírokhoz fűződő hagyomány vezet át Petőfi titkos temetésének képzetkörébe. A Petőfi-kutató Dienes Andrásnak Gábor Áron egyik unokája mesélte el a háromszéki Berecken azt a családi szájhagyományként öröklődő történetet, miszerint a költőt az ellenség a Nagy-Küküllő partján ölte meg, s mivel a katonák a folyó vizébe dobták, azért nem találják Petőfi csontjait sehol sem.⁴² A zseniális régészprofesszor, László Gyula vette észre éles szemmel, hogy e székely mondában voltaképpen Attila titkos temetésének hagyománya, annak egy kései adaptációja figyelhető meg.⁴³ E hagyomány külön érdekessége, hogy azt *Lehel vezér* című, befejezetlenül maradt elbeszélő költeményében maga Petőfi is feljegyezte – sőt, a Tisza folyó kapcsán ő elsőként a magyar kultúrtörténetben.⁴⁴ László Gyula megfigyelését támasztja alá az az általa nem ismert, 1947-ben feljegyzett borsodnádasi folklórszöveg, amely immár egy az egyben a vonatkozó Attila-hagyomány átruházása a költőre:

„Petőfi Sándor meghalt, és a felesége temette el. Nagyon szépen akarta eltemetni. Eltemette nap alá, hold alá, föld alá, víz alá. Betette négyes koporsóba. Aranykoporsóban ezüstbe, vasba és fába tette őt. Mikor eltemették, ráengedtek vizet. Máig sem tudja senki, hol fekszik.”⁴⁵

Dienes András a kiskunsági Szabadszálláson (ott, ahol Petőfi az 1848-as követválasztáson sikertelenül indult el), a titkos temetés mondájának egy további változatát is feljegyezte, közvetve ezúttal is a segesvári csataterrel összefüggésben:

„Mikor Petőfi elesett a csatában, az ellenség fővezére megparancsolta, hogy keressék meg Petőfi holttestét, és temessék el jó mélyen. Mikor el volt temetve, azt mondta a fővezér, most úgy egyengessék el felette a földet, hogy nyoma se maradjon, hol fekszik. Elegyengették, hogy nyoma se maradt. De az se volt elég, egy század huszárt rendelt ki a fővezér, azt parancsolta: egy napig lovagoljatok a csatateren, hogy

42 Dienes András: *A legendák Petőfije*. Budapest, 1957, Magvető Kiadó, 267. p.

43 László Gyula: Történeti és régészeti jegyzetek Petőfi sírjának mondáihoz. *Irodalomtörténet*, 1959, 491–492. p.

44 Petőfi: i. m. 921. p.

45 Dobos Ilona: *Paraszti szájhagyomány, városi szóbeliség*. Budapest, 1986, Gondolat Kiadó, 139. p. – N. N. gyűjtése, 1947.

egyformán taposátok le a földet mindenütt. Letaposták a huszárok a földet. Akkor azt kérdezte a fővezér: »Na, melyikőtök tudja, hogy hol van Petőfi Sándor sírja?« – Két huszár mondta, hogy ők még tudják. A két huszárt a fővezér nyomban agyonlövötte, hogy senki se tudja, hol fekszik Petőfi Sándor. Azért nem találják meg a sírt, senki se tudja megmutatni. Azt a kettőt, aki még tudta, főbelövette a fővezér. A többi, ha tudta is, nem mondta, nehogy úgy járjanak ők is.⁴⁶

Habár e narratív típusnak a sír helyét ismerő személyek likvidálása is része, az Attila-mondakörtől független fejlemény, s az említett motívum egyes betyármondáknak és kincsmondáknak is része. A hős simára tapostatott sírjának hagyománya⁴⁷ Attilán és Petőfin kívül szerepel Gábor Áron székelyföldi mondakörében is,⁴⁸ s a típus virulanciáját jelzi, hogy még a betyármondákban,⁴⁹ sőt egyes 1956-os hősokról szóló emlékezések sorában is feltűnik (Nagy Imre és mások kapcsán).⁵⁰

A nyomtalanul eltűnt Petőfi földi maradványait azóta is keresik egyes megszállott Petőfi-kutatók.⁵¹ A tömegkultúra vadhajtásaitól eltekintve egyes folklóradatok is arról tanúskodnak, hogy voltak, akik tudomással bírtak arról, hogy a költő pontosan hol lett eltemetve. Petőfi táltosi mivoltát is igazolandó mind Gyergyóban,⁵² mind pedig a segesvári csatatérhez közeli Küküllősárdon többen tudni vélték,⁵³ hogy a költő holttestét fellelték a segesvári csatatér közelében, és a kiletét dupla fogsora alapján tudták beazonosítani. A folklórgyűjtő Tilesch Sándornak pedig a két Küküllő összefolyásánál fekvő Balázsfalván egy olyan

46 Dienes: i. m. 265–266. p.; László: i. m. 492. p.

47 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...III.*, 122. p.

48 Szócs Levente: Gondolatok az igaztörténetek mibenlétével és gyűjtésével kapcsolatban. In Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kolozsvár, 2002, Kriza János Néprajzi Társaság, 67. p.; Kisgyörgy Zoltán: *Harangoskönyv. Tornyak magasában Erdélyben*. Barót, 2010, Tortoma Könyvkiadó, 36. p.

49 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...VII.* 156. p. Sobri Jóska, valamint Babáj Gyurka kapcsán.

50 Bosnyák Sándor: *Megcselekedtük... 56-osok vallomásai és útmutatásai a jövődől magyar nemzedéknek*. (Az előszót írta Hoppál Mihály.) Budapest, 2006, Európai Folklór Intézet, 23., 66–67. p.

51 Kritikájához lásd: Fekete Sándor: *A szibériai mētely. Egy Petőfi-legenda feltámadása és újbóli elhantolása*. Budapest, 1990, Magvető Könyvkiadó; Kovács László: *Csalóka lidércfény nyomában. A szibériai Petőfi-kutatás csődjé*. Budapest, 2003, Argumentum Kiadó

52 Bosnyák 2001. 269. p.

53 Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák I.*, 306. p.

koponyát mutattak, amelyet annak birtokosa Petőfi fejének tartott,⁵⁴ a koponya odakerüléséről azonban érdemi információ nem hangzott el.

A történeti hős fejedelméje szintén nem magában álló hagyomány, bár felbukkanása váratlan és magában álló a költő mondakörében.⁵⁵ A magyar szentkultuszban és kultikus tradíciókban Szent László hermája különös tiszteletnek örvendett, akárcsak később Verancsics Antal értesülése szerint Szegeden Dózsa György feje,⁵⁶ és Ilosvai Selymes Péter históriás éneke szerint Budán Toldi Miklós koponyája a Bécsi kapu mellé kifüggesztve.⁵⁷ A kultikus gyakorlat profanizálódását jelzi, hogy egyes, fausti szerepkörben említett tudósok is feltűnnek ilyen összefüggésben: így az ördögös hírű professzor, Johann Heinrich Bisterfeld koponyáját a holta után sokáig őrizték és mutogatták a nagyenyedi református kollégium könyvtártermében,⁵⁸ a Rozsnyó-vidéki népbarát földbirtokosra, Cházár Andrásra pedig annyira haragudtak a környékbeli urak gömöri mondakörének 21. századi emlékfoslányai szerint, hogy holta után kiásatták a testét, és koponyáját az egyik Andrássy gróf az íróasztalára tétette.⁵⁹ Ugyanez a hagyomány maradt fenn néhány nevezetes betyár (Rózsa Sándor, Geszten Jóska, Dovec) kapcsán is a magyar mondakincsben.⁶⁰

Mint az a fenti áttekintésből kitűnik, Petőfi halálának hagyományköre tipológiailag legalább olyan gazdag és változatos, mint azok a hagyományok, melyeket a születése kapcsán jegyeztek fel. Míg az utóbbiak kizárólag a Duna-Tisza közéhez kötődnek, a költő eltűnésével kapcsolatos mondák helyszíne az erdélyi Segesvár vidéke – még abban az esetben is, ha azt más tájegységről származó személy mondta el.

54 Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma: Itsz. 9911.

55 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...III.*, 127. p.

56 Sándor István: Így őrzi emlékét a néphagyomány. *Magyar Hírlap*, 1972, 171. szám, 450–451. p.

57 Ilosvai Selymes Péter: *Az hires nevezetes Tholdi Miklosnak jeles cselekedetiről és bajnokságáról való história*. Posonban, 1746, 13–14. p. 1574.

58 Miskolczi Ambrus (szerk.): *Felvilágosodás és babonáság. Erdélyi néphiedelem-gyűjtés 1789–90-ben*. (Az előszót írta, szerkesztette és a jegyzeteket készítette Miskolczi Ambrus.) *Fontes Ethnologiae Hungaricae XII*. Budapest–Pécs, 2016, L'Harmattan–Könyvpont–PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, 138. p. – Köpeczi Bodos Sámuel feljegyzése, 1789.

59 Magyar Zoltán: *Bebek juhász kincse. Népmondák Rozsnyó vidékén*. Dunaszerdahely, 2011, Lilium Aurum, 89. p.

60 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...VII.*, 154. p.

Az átmeneti rítusoknak a folklórhős utóéletében (is) meghatározó szerepét a Petőfiről szóló népköltészeti örökség sem cáfolja, sőt, egyike a leggazdagabbnak a magyar folklór utóbbi két évszázados történetében. Mint arra elöljáróban utaltunk, talán csak a költő visszavárással kapcsolatos hagyománykör vetekedhet vele, továbbá – az átmeneti rítus példáinál maradva – mindazok a folklóremlékek, melyek élete bizonyára legboldogabb napjait, Koltón töltött mézesheteit örökítik meg.⁶¹

Legényes

61 Bővebben: Cseke Péter 1971.

Borcsa János¹

A KÉRDEZŐ PETŐFI

Amióta világunk az ember megszólalásától hangos, azóta kifogyhatatlanok a miértek, a feltett kérdések s a legkülönbélebb kihívásokra adott válaszok. Egymást váltó s egymással is versengő szövegek sokaságától hangos a belakott tér, amelyre figyelni érdemes, igaz viszont, hogy a hangzavar sem szűnik, amely elől menekülni készlet a józan értelem...

Válaszoló lénynek mondják az embert, viszont nem téveszthetjük szem elől, hogy helytálló és hiteles válaszokat csak világosan megfogalmazott kérdésekre lehet adni. A megismerést a helyesen feltett kérdés indíthatja el, a kérdező pedig, ha az emberre, valamint a társadalmi viszonyokra irányul érdeklődése, nem nélkülözheti a morális alapot. A megtalált vagy meghozott érvényes válasz aztán előrelendítheti életünket.

Ha éppenséggel történelmi jelentőségű változások idején élsz, rendkívül felértékelődnek mind a kérdéseid, mind a válaszaid. Nagy horderejű folyamatokat indíthatnak el, és hosszú időre megszabhatják azok irányát. A forradalom és szabadságharc időszakában például Petőfi Sándor versei által vetett fel világos kérdéseket az egyént, a társadalmat s a nemzetet illetően, s keresett érvényes válaszokat.

Különben már a huszonkét éves fiatalembert foglalkoztatta, hogy költőként elérje-e, hogy a haza fiának nevezzék majd, illetve az, hogy népe a felemelkedés, a haladás vagy a hanyatlás történelmi küszöbe előtt áll-e? Mindkét kérdés felmerült ugyanazon rövid időszakban, 1845 október–novemberében. Erről tanúskodik a *Szemere Pálhoz* és *A hazáról* című verse. A nemzete iránti aggodalom hangja különben már évkezdő versében felhangzott: „Lesz-e még e nemzet olyan, / Hogy halált nem érdemel?” (*A magyar nemzet*)

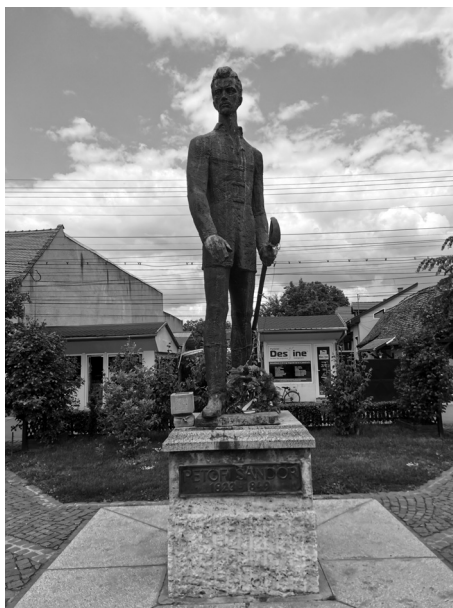
Úgy tűnik, éppen egy ilyen, a nemzetéért felelősséget érző költő szerepére készül a fiatalembert ismerhetünk meg Barabás Miklós Petőfit ábrázoló álló derékképét szemlélve. A hátratett kezű, egyenes

---

1 Isten éltesse lapunk állandó szerzőjét, a 70 éves Borcsa Jánost! (A szerkesztőség)

testtartású ifjút magyaros felöltőben, zsinóros atillában, rojtos végű nyakkendővel, komoly arccal és távolba néző ábrándos tekintettel ábrázolja az 1845-ben, Vahot Imre lapszerkesztő kérésére, olcsó pénzért készített Barabás-portré, amelyet a kortársak különben sikerültnek tekintettek. A Petőfihez nagyon közel álló Jókai utólag is igen elismerően véleményezte. „Ez az egyetlen igazi, hű arcképe a halhatatlannak – írta. – Ilyennek ismerték őt mindazok, akik vele együtt éltek.”

Alig néhány hónappal későbbre tehető a költő *Felhők*-korszaka (1845 végétől 1846 március elejéig), amelyben egy pesszimista világérzékelés nyomán az egyén egyetemes, a lét filozofikus kérdéseit veti fel a költő rövid, kötetlen lírai műformákban, ebből kifolyólag „a kérdések ciklusá”-nak tekinti az újabb Petőfi-kutatás az ide sorolható mintegy hatvanhat verset. (Vö. Kerényi, 220.) Nem egy vers tanúsítja viszont, hogy e „korszakon” túl is felmerültek ezek az eszmék, előremutatva Madách *Tragédiájának* történelemfilozófiai pesszimizmusa felé – előzményként pedig Kölcsey és Vörösmarty említendő (*Vanitatum vanitas*,

Petőfi Sándor szobra Székelykeresztúr főterén. Márkos András alkotása. (Fotó: Zsidó Ferenc)

illetve *Gondolatok a könyvtárban*) –, amelyet plasztikusan egy örökös, irtóztató körforgásban ragadtak meg, Petőfi például a *Világosságot!* (1847) című versében.

A következő egy-két évben aztán Petőfi elérkezett az emberi és költői kiteljesedés útjára. A hazafiság mint elsőrendű gondja és gondolata végigkísérte ezen az úton, de immár határozottan szólalt meg a társadalmi igazságosság és szabadság mellett, illetve a forradalom kérdésében is. A költő ismertsége olyan fokú lett, hogy egy-egy versét már nemcsak az irodalmi élet fórumain kommentálták, hanem besúgói jelentések tárgyát képezték, amelyek adott esetben egyenesen a bécsi rendőrminiszternek készültek. Egyik szerint „Petőfi állítólag határozott költői talentum, de forradalmi érzésű és egész egyéniségéről ítélve, veszélyesebbnek látszik, mint az ellenzéki raisonneurök nagyrésze” – idézi Antal Árpád Petőfiről írt pályaképeben. (235.)

A *Levél Várady Antalhoz* ilyen értelemben mérföldkő, s politikai üzenete miatt a költő életében meg sem jelenhetett. Ezúttal is világos Petőfi szónoki kérdése a hazafiságot illetően, éspedig az, hogy a hon feledhető-e? Az őt foglalkoztató másik kérdés pedig úgy hangzik, hogy mit hozhat a jövő, amikor is a hazának szüksége lesz rájuk? Kiderül, a *Levél* költője hisz egy közeli jövőben, amit ekként vizionált: „a népek mind fölemelik / A föld porába gázolt fejüket, / S végigmennydörgik a föld kerekén: / 'Legyünk rabokból ismét emberek!'” A vízió szerint egy tisztító és felszabadító társadalmi-politikai forradalomnak kell eljőnie, hogy a föld lakója visszanyerje méltóságát, azaz az „isten képihez” váljon újból hasonlóvá, vagyis illelhető legyen az ember névvel.

Ebben a versben még a szót ugyan nem mondta ki, hogy *világszabadság*, de mint koreszme teljes mértékben benne van, s fél évvel később meg is születik az *Egy gondolat bánt engemet...*, elhangzott ugyanakkor a magyart sorsdöntő helyzetben választás elé állító s a *Nemzeti dal*ban elhangzó kérdés korai megfogalmazása is. A „legyünk rabokból ismét emberek” előzménye tehát a majdani felrázó kérdésnek: „Rabok legyünk, vagy szabadok?”

A *haza* című korábban idézett versnek egy eredeti fogalmazványára is hivatkozik a Petőfi-irodalom, amely nem a honfibúban virrasztó költőt idézte, hanem a cselekvő hazafit, aki kész áldozatot is hozni a hazáért: „Oh, hogy csak könnyet onthatok, / Csak gyáva könnyet a

honért! / Miért nem hí, miért nem int hát, / Hogy kebelemből ontsak érte vért?” (Horváth János, 247.)²

A „miért nem hí” kérdésre aztán alig két év múlva, a *Nemzeti dal*ban hangzott el immár a minden magyarhoz szóló határozott felszólítás: „hí a haza!” Történelmet alakító kivételes helyzetben lépett fel Petőfi mint nemzeti és forradalmár költő azokban a márciusi napokban. Nem sokkal később, május végén vagy június elején készülhetett Barabásnak ezt a költőtípusú ábrázoló álló térképe Petőfiről. Ugyancsak sötét színű zsinorozott attilában jeleníti meg a költőt, de már a kihajtott fehér inggallér a figura társadalmi radikalizmusát hangsúlyozza. Az újabb kellékek aztán, az oldalán hordott kard, amelynek markolatján bal kezét nyugtatja, továbbá a nemzeti színű karszalag s szíve fölött a korona nélküli, tehát republikánus címerkokárdával a forradalmárt teszi láthatóvá. Tekintete ezúttal határozott célpontra összpontosul, egész lénye cselekvésre késznek mutatkozik. A kép sokszorosítva 1848 júliusában forgalomba került, érthető tehát az alak színpadias beállítása, amely így a közönség ízlését igyekezett kielégíteni.

Az Alföld fiának és Székelyföld szülöttjének a találkozására Pesten került sor tehát több alkalommal 1845 és 48 között, aminek nyomán több hiteles Petőfi-portré készült. (Sőt, elcipelte a mesterhez Arany Jánost is, hogy barátjáról rajzot készíttessen vele!) Kijelenthető talán, hogy döntő mértékben ezek az ősforrásai a mai napig a Petőfi-ikonográfia. Ez pedig, tudjuk, koreszméktől, művészet- és történelemszemlélettől, politikai kurzusoktól függ.

Petőfinek a Székelyfölddel s úgy általában a székelyekkel való találkozása ugyancsak figyelmet érdemel. Erdélyt, a nagyobb térséget 1846-ban már idézte. Az *Erdélyben* című költeményben a magyarról mint „kétországos nemzet”-ről beszélt a költő, s a porszem-köszikla motívumpárral szemléltette, illetve példázta az összetartozás fontosságát, ha ugyanis összenőnek a porszemek, szikla lesz belőlük, s nem szóródhatnak szét „a nagy világnak minden részibe.”

---

2 S ugyancsak itt hangzik el a költő történelemszemléletének összetettségét szemléltető versszak, ellentétbe állítva a forradalmi változásokat sürgető nyugati világot a tehetetlenséget tanúsító magyar viszonyokkal: „A nemzetek mind zajlanak / Európa hangos színpadán; / S mily csendes a magyar! hazánkat / Ők híreből sem ismerik talán.” A nyugat-európai forradalmi mozgalmak kihunyásával viszont, szabadságharcunk hónapjaiban a világhelyzetben történt fordulat – amit költőnk pontosan érzékelt –, azaz „Európa csendes, újra csendes, / Elzúgtak forradalmi...” Mindeközben a magyar vérell áldozott a szabadságért...

Mintegy ezt a gondolatot folytatja a *Két ország ölelkezése*, amely nem annyira közismert vers, de a mai magyar közgondolkodás számára is irányt szabhatna. 1848 júniusában, alapvető nagy társadalmi változások idején írta az Erdély iránti történelmi felelősség jegyében. A forradalom kitörésének napján elhangzott kiáltvány (*Mit kíván a magyar nemzet*) utolsó pontjának, az Erdéllyel való uniónak a törvény általi kimondása indította versírásra a költőt, azaz „midőn eggyé lett mind a két magyar”, illetve amikor „két ország eggyé olvadtott.” Testvér üdvözölte a testvért ekkor Petőfi megszólalásában, mondván az azóta őszintén és nyíltan oly ritkán mondható vagy mondott szavakat:

*Ki eddig a porban hevertél,
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!*

S ezúttal Petőfi, *a rónák fia* mint a nemzeti felelősségérzés megszólaltatója külön üzent a székelyeknek is, úgymond saját érzelmeinek „tündérvilágával” lelkét indítva útra „a Királyhágón által”, megbízván ama lelket, hogy e kincsek „legszebb részét” a székelyeknek ajándékozza, s hogy járja be völgyeiket és bérceiket:

*Röpülj föl s állj meg bérceik felett,
S hogy megismerjék a rónák fiát,
Játsszál szemökkel, mint a délibáb.*

Bárcsak a rónák mai fiai is aszerint gondolnák el a magyar és magyar közötti viszony lelki és erkölcsi oldalát, ahogy hajdan, azaz tiszta lelkülettel és kikezdhetetlen szándékokkal vállalnának felelősséget azokért, akik ma is érzik – és hordozzák nap mint nap! – a mostoha történelmi viszonyok terhét, s fokozottabban, mint anyaországi testvéreik...

A székelyeket aztán katonai erények alapján, közvetlen tapasztalatból is megismerhette Petőfi, amiről két közismert verse tanúskodik, de egy hadi beszámoló is 1849. április 17-éről, amely a *Közlönyben* meg is jelent: „Átaljában csak annak lehet fogalma a székely vitézségről, aki maga látja. Ezek valóban csodagyermekek, mert nagy részök jóformán gyermek még. Nyugodt bátorsággal, mondhatni, kimért lépésekkel haladnak a csatában előre folyvást biztosan, mint a réten a kaszások, s még énekelnek, mikor már ropognak fegyvereik. A lövöldözést hamar megunják, szuronyt szegeznek, s rohannak, és velök rohan az enyészet: az ellenségnek

nem marad más, mint futni vagy meghalni. De a székely csak egy feltét alatt ily vitéz: ha vezére még vitézebb, mint ő, s ezért szükséges, hogy Bem legyen a vezérök.” (Dávid-Mikó, 225–226.)

A költő megfigyelése nemcsak pontos, de ma is helytálló, s egybeeseng mértékadó írástudónk, Cs. Szabó László véleményével: katonanépről – nem *katonás* népről! – lévén szó, valóban fontos *feltét* a székely esetében, hogy vezérei még vitézebbek legyenek, mint ő maga. A szóhasználat katonai ugyan, de amit takar, az végső soron és általában egy nép lelkülete, gondolkodásmódja és tetteje az előjáróihoz való viszonyt illetően. Megkerülhetetlen kihívás ez a székelyek mindenkori előjárói részére – tesszük hozzá. Felelőségük mérhetetlen, s akik alkalmatlanok erre a szerepre, illetve bárminemű közösségi feladatra, kárt is ugyanolyan arányban tehetnek azoknak, akik rájuk bízták magukat...

Végezetül Barabás Miklósnak az arcképfestésről vallott nézeteit ugyancsak említésre méltónak vélem szóba hozni. Ő, aki megfestette – Reviczky Gyula szavaival élve – kora arcképcsarnokát, azt tartotta, hogy történelmi személyiségek esetében az ábrázolt alaknak nem a valósághoz kell hasonlítania, sokkal inkább egy adott eszme kifejezése kell, hogy legyen, amellyel az illető élete úgymond összeforrt. (Vö. Barabás, 147.) Esetünkben ez a nemzeti és forradalmár költő eszméjét jelenti. Úgy érzem, ma is külön-külön eszméknek a megidézése történik meg a Petőfi-ábrázolásokban, s hinni szeretném, hogy ezek is válaszára elé állítják a mai befogadót, akár csak megidézett költőnk tette – a *kérdező* Petőfi Sándor.

IRODALOM

- Antal Árpád: *A magyar irodalom a reformkorban és 1848–49-ben*. Bukarest, 1979. 211–267.
- Barabás Miklós: *Önéletrajza*. Kolozsvár, 1985.
- Dávid Gyula–Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben*. Bukarest, 1972.
- Hórváth János: *Petőfi Sándor*. II. kiadás. Budapest, 1926.
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest, 2008.
- Cs. Szabó László: *Kárpát kebelében*. Szellemi utazás. Budapest, 1994.
- Petőfi Sándor: *Összes művei*. I–III. Budapest, 1951.

„MARAD HÁT AZ UTUNK BEBARANGOLÁSA”

– Korpa Tamás beszélgetése Demeter Zsuzsa

irodalomtörténésszel, szerkesztővel –

– *Irodalomtörténeti működésed egyik fontos vállalása, hogy az egykori Utunk folyóirat szellemi holdudvarához tartozó szerzők életművét kutatod. Sigmond Istvánról szóló monográfiád (2018) után 2022-ben publikáltad Bálint Tibor-kutatásaidat könyv formájában. Vállalásod különlegessége abban is áll (és innen is értelmezhető), hogy te magad az Utunk utódjának, a Helikonnak vagy a szerkesztője. Milyen utakat járt be az Utunk? Magának a folyóiratnak az alakulástörténetével is foglalkozol?*

– Nem valószínű, hogy ha 2007-ben Szilágyi István nem hív meg a *Helikon* csapatába, rájöttem volna arra, mekkora kincsesbánya rejlik a Helikon raktárában. De nyilván az *Utunk* szellemiségéről, arról, hogy miként működött a folyóirat, milyen személyi viszonyok voltak, első körben az akkor még ott dolgozó vagy be-belátogató egykori Utunk-szerkesztők (Király László, Mózes Attila, Nagy Mária, Lászlóffy Aladár) anekdotáiból, elejtett megjegyzéseiből szerezhettem tudomást. Ezeken a beszélgetéseken jöttem rá, hogy én mennyire keveset tudok az *Utunk*ról, meg úgy egyáltalán, a '89 előtti irodalmi élet és intézményháló működéséről. Mivel teljes *Utunk*-kollekció állt a rendelkezésemre, szép lassan elkezdtem olvasgatni, lapozgatni a folyóiratot: hihetetlenül izgalmas és tanulságos olvasmány, számos, ma már kevésbé ismert szerzőt fedeztem fel magamnak, Deák Tamástól Panek Zoltánon át Palocsay Zsigmondig, nem beszélve arról, hogy valamennyire sikerült létszerűbb képet

Demeter Zsuzsa
(Szentés Zágón fotója)

nyernem arról, hogyan is működött az irodalmi élet akkortájt, vagy elgondolkodni azon, merre lehetnek egyes írói hagyatékok, relikviák. Hogy milyen utat járt be az *Utunk*? Ezt talán egy tanulmányban kellene megírni (mert ezzel is adósok vagyunk, ahogy egy teljes Utunk-reper-tóriummal is, bár úgy tudom, Kuszálik Péter hangyaszorgalommal készíti), az viszont az eddigi Bálint Tibor-kutatásokból látszik, hogy a hatvanas évek elejétől egészen a nyolcvanas évek közepéig az *Utunk*nak jelentős szerepe volt az egyes írói pályák alakulásában, a lap hasábjain zajló irodalomelméleti, műfaji, kritikai viták valamiképp lecsapódtak a szépirodalmi szövegekben. Talán a személyes életpályákon, így a Bálint Tiborén is lemérhető majd az *Utunk* alakulástörténete, mint ahogy az is igazolható lesz, hogy az *Utunk* szerzői köre, a személyes kapcsolat-háló is identitásformáló erővel bírt. Azért is merem ezt állítani, mert Bálint Tibor életművének egy jelentős, kötetben meg nem jelent része épp az *Utunk* hasábjaira íródott heti rendszerességgel – valamiképp reflektált tehát Bálint Tibor írásai révén az *Utunk*ban zajló vitákra, írásokra, ahogy az *Utunk*ban közölt, róla szóló kritikák, viták is visszahatottak szövegeire vagy egyáltalán arra az íróképre, amit kialakított magáról vagy kialakult róla.

– *A Kolozsvár-dialógusok című tanulmánykötetben az Utunkban 1948 és 1989 között megjelent, a Házsongárdi temetővel valamilyen módon összefüggésbe hozható szövegeket vizsgálsz, mértékadó irodalom-, lap- és temetőtörténeti hozzájárulásként. Milyen érdekes, hogy maga az orgánium egy 1989-ben lezárt archívum, ha úgy tetszik, sírkert, és ebben a sírkertben végzel ásatásokat egy másik sírkert miatt. Milyen jellegű, műfajú, modali-tású szövegekre lettél figyelmes? Vannak közös pontjai és nagy különbség-alakzatai ezeknek?*

– Amióta megírtam a tanulmányt, még számos Házsongárd-szöveget olvastam az *Utunk*ban – a hasonlatod egyébként találó, lassan agyon-nyom a kiásott föld. Az említett tanulmányban elsősorban a Házsongárd szépirodalmi lecsapódásait vizsgáltam: vers, próza, esszé, de nyilván sokkal szélesebb lenne a merítés, ha a különböző nekrológokra is kitértem volna. A szépirodalmi szövegek természetesen széttartóak, de valamennyi megszólaló számára a személyes, vallomásokos jelleg volt az a közös pont, ahonnan elindulhattam. A Házsongárd az *Utunk*-szer-

zők számára (is) a Kolozsvár-térképen az a pont, amelyhez nem lehet nem viszonyulni, hiszen identitásuk egy részét képezi. Egy olyan szellemi holdudvar, ahol mindenki megtalálja a maga szellemi elődjét, nem egy esetben kortársát. Innentől már csak személyes vérmérséklet kérdése a tonalitás és a választott műfaj. Egyszer szeretném számba venni az *Utunk*ban közölt nekrológokat is – kinek volt tisztje búcsúztatni mondjuk Kós Károlyt vagy Nagy Istvánt vagy Szilágyi Domokost? Úgy tűnik, legalább akkora szerepe van az irodalmi életben betöltött hierarchiának, mint az írói (önként vállalt vagy ráaggatott) identifikációnak.

– *Csupán a felsorolás szintjén megemlítenél néhány példát a búcsúztatott-búcsúztató vonatkozásban? Érdekes kapcsolati háló, emberi relációk, izlésszimptiók rajzolódhatnak ki általuk.*

– A legmegrázóbb számomra Szilágyi István nekrológja volt Szilágyi Domokos temetésén: „Fiúk, nekünk nincs több tékozolni való talentumunk, nincs szeszekkel tompítani muszáj-eszménk” – mondja Szilágyi István, ma is hidegrázós sorok. De az *Utunk* egyik híréből tudjuk, hogy Nagy László is búcsúztatta Szilágyi Domokost, szövegét az *ÉS* közli (a nekrológok mindegyikét egyébként nem minden esetben közlik, de az *Utunk* hírhasábjá ilyen szempontból is kincsesbánya, abból kiderül, kik mondanak búcsúbeszédet egy-egy temetésen, s esetleg azt is, melyik folyóirat közli a szövegeket). Hervay Gizella sírjánál 1982-ben Lászlóffy Aladár mond beszédet, s bár nem számoltam meg, de úgy tűnik, Lászlóffy Aladárra hárul legtöbbször a pályatársak, irodalmi nagyságok búcsúztatása. Kós Károlyt Lászlóffy Aladár, Domokos Géza, Benkó Samu és Ion Vlad búcsúztatja 1977 szeptemberében, a Magyar Írók Szövetsége nevében Cseres Tibor búcsúzik, de a nekrológokat közlő lapszámban Dávid Gyula és Marosi Péter is megemlékezik életművéről. A méltatlanul elfeledett Darkó István sírjánál a sajnálatosan korán eltávozott Szöcs Géza búcsúzik. Bálint Tibor tiszte Nagy István sírjánál, síremlékének avatásán beszédet mondani. Igaz, Nagy István korabeli szerepét jól jelzi, hogy halálakor, 1977-ben három egész oldalt szentelnek neki: Bálint szövege mellett Sütő András, Létay Lajos, D. R. Popescu, Marosi Péter, Palocsay Zsigmond, az akadémia, az írószövetség, a művelődési és szocialista bizottság búcsúszövegét is közlik. De

persze sok mindent elárul a korszakról az is, hogy például szintén csak 1977-ben, Szabédi születésének 70. évfordulóján szabad közölni Asztalos István Szabédi sírjánál mondott búcsúbeszédét. 1959. április 23-án csak egy háromsoros tudósítást közöl a lap Szabédi halálhíréről, s majd' egy évtizedes hallgatás övezi személyét – '69-ben már megemlékezhetnek az életművéről, 1979-ben pedig Lászlóffy Aladár *Tavaszi séta* című, egy Házsongárd-séta alkalmából írt esszéjében búcsúzik egykori tanárától. Ezzel a kései siratóval lesz kerek Szabédi búcsúztatása.

– *Nagyon érdekes találat a Lászlóffy-esszé és a Szabédi-emlékezet bűvópatakként való megjelenése, láttatása. Izgalmas lehet az elhallgatás és a kiemelés szempontjai szerint is vizsgálni az Utunk-textet (kiről lehet megemlékezni, milyen terjedelemben, milyen megszólalókkal, milyen kontextusban). A Szabédi-eset mellett találtál még más szembetűnő példát is a „késleltetett” emlékéllítésre? Nagyon érdekelné az is, persze messzire vezet, tudom, hogy milyenek a szocializmus temetőképei, temetőképzetei; vajon létezett-e olyan ideológiai protokoll, amely előírta a halálról és a túlvilágról való beszéd „korrekt” módját, vagy teljesen szabadkezet kaptak a szerzők?*

– Nem tudom, vannak-e a Szabédiéhoz hasonló példák – bizonyára igen, csak utána kell bogarászni. Deák Tamás halálhírének például nyoma sincs az *Utunk*ban. Szabédi esete azonban arra is rávilágít, hogy az ötvenes-hatvanas évek „ideológiai protokollját” nem lehet összehasonlítani a 70-es évekével. Földes Lászlóról halálakor, 1973-ban már lehet nekrológokat közölni, de jó kérdés, hogy ezek a nekrológok hogyan *nem* beszélnek Földes korábbi félreállításáról – nemcsak az a kérdés tehát, hogy kiről mikor írnak, hanem a hogyan. A „korrektség”, legalábbis amennyire én érzékelem, nem annyira a halállal és a túlvilággal szembeni beszédmóddal, hanem a rendszerrel szemben érzékelhető. Cenzúrázott korrektség ez, ezért is nehéz megtanulni olvasni ezekből a szövegekből. De ez nemcsak a nekrológokra érvényes, hanem például a korszak irodalomkritikai beszédmódjára is.

- *Kik azok a szerzők, akik leginkább témává teszik a Házsongárdot? Ha jól tudom, az általad kutatott Bálint Tibort például nagyon is foglalkoztatta Kolozsvár emlékezete és szépirodalmi imaginálhatóságának kérdése. Az ő (Utunk-béli és akár Utunkon kívüli) írói praxisában mennyire bukkantál Házsongárd-nyomokra?*

- Hosszú lenne felsorolni mindazon szerzőket, akik irodalmi témává emelték a Házsongárdot – én megpróbáltam valamiképp strukturálni a különböző Házsongárd-szövegeket, s ezekből emeltem ki Palocsay Zsigmond, Panek Zoltán vagy épp Bálint Tibor szülőföld-esszéjét, Palocsay és Lászlóffy Aladár Házsongárd-verseit, illetve a Házsongárdot mint régiséget, szellemi örökséget tematizáló Király László-, Méhes György-szövegeket, vagy rövid kitérőként Szilágyi István Szisznekrológját. Bálint Tibor Kolozsvár-térképén a *Zokogó majomból* is ismert külváros és a Házsongárd (nemcsak mint hely, hanem mint lelki táj, belső térkép) egymáshoz igencsak közel állnak – a már említett szülőföld esszéjén, az *Egyszer én is harangoztam* címűn kívül a *Zokogó majom* hősei is megfordulnak többször is a sírkertben, ha nagyon konkrétan értelmezem a kérdéset, s mint ahogy erre fel is figyelt a korabeli kritika. Azt hiszem, épp Szilágyi István írja le azt elsőként az Utunkban, amikor megjelenik a *Zokogó majom*, hogy Bálint Tibor regénye lényegében egyetlen zajos vonulás a Kövespad utcától a Házsongárd környéki almafák felé, hogy aztán Bálint Tibor továbbterelje őket halálukon is túlra, könyvének lapjai közé. És ez a vonulás lényegében Bálint későbbi szövegeiben, az *Öregek könyve*-sorozatban is folytatódik valamiképp.

- *Egy helyen úgy fogalmazol, hogy a Házsongárd Anteuszlétünk biztosító és a Kronoszok nyugóhelye. Kifejtenéd, mire gondolsz?*

- Veress Zoltán és Marosi Péter szülőföldesszéinek összevonása a metafora, sajnos nem én találtam ki. Veress Zoltán emberi létünk egyik nagy szimbólumaként Anteuszt jelöli meg idézett esszéjében, állítva, hogy a szülőföld az a hely, amelyen Anteuszként állva erőt meríthetünk – minden attól függ, mekkora a „talpunk”, amellyel kötődünk. Erre a metaforára épül Veress vitaindító esszéje – s erre születnek részben az Utunk Évkönyvben a Házsongárdot is tematizáló válaszok. De

hogy mit rejt pontosan a mondat, azt nálam sokkal szebben összefoglalta Bálint Tibor, hadd idézzem: „A szülőföld három szem sárga szilva egy fekete sírkőlapon és az a gyerekes meggyőződés, hogy miközben a kövön átmelegedett gyümölcsöt majszolom a Házsongárdi temetőben, dédnagyapáim húsából táplálkozom, akikhez lenyúlik a szilvafa gyökere.”

– *Számodra milyen példaértékek rendelhetők a Házsongárdhoz? A személyes életedben játszik valamilyen szerepet?*

– Hazudnék, ha azt mondanám, hogy gyakori látogatója vagyok a Házsongárdnak – a te korábbi hasonlatoddal élve inkább úgy fogalmaznék, hogy az én *Utunkban* tett sétáim amolyan áttételes Házsongárd-séták, még ha például Fodor Sándor vagy Mózes Attila *Utunk-szövegeit* olvasva ki is lépek a Házsongárd kapuján más kolozsvári vagy vásárhelyi temetőkbe. Lehet, hogy ami közel van, mindennap elérhető, elveszti nagyságjellegét, ezért is nem zárandokolunk el gyakrabban a Házsongárdban fekvő irodalmi elődeink sírjához. Meg valószínűleg a kultusz természetéből is következik, hogy ezek a séták nem mindennaposak. De a Házsongárdhoz való viszony sokrétű – s akármilyen kultikus helynek is tekintjük, elsősorban mégiscsak temetésekre járunk oda, az elmúlt évtizedben egyre gyakrabban. A Házsongárdhoz való viszony a kolozsváriság – vagy ahogy a fentebb említett szövegekből is kiderült – a szülőföldhöz való viszony függvénye is, s én ilyen értelemben huszonvalahány év kolozsvári lét után sem lettem kolozsvári, s nem is lehetek az soha – nincsenek itt saját halottjaim, nem tudok dédnagyapáim húsából táplálkozni. Marad hát az *Utunk* bebarangolása. Egyébként gyerekként, egy iskolai kirándulás alkalmával voltam először a Házsongárdban – arra nem emlékszem, hogy kiknek a sírjához zárandokoltunk el (gyerekként Kobak sírja inkább érdekelhetett, mint a Dsidáé, akiről valószínűleg nem is hallottam addig), arra viszont emlékszem, hogy egy elhanyagolt kriptába bepillantva talákoztam először azzal a „nagy, erős félelemmel előtte a halálnak”, amely később a *Kő hull apadó kútba* vagy a *Mester és Margarita* olvasása közben csapott meg, máig sem mertem újraolvasni őket.

- *Hogyan érzed, a Házsongárd mellett más kolozsvári sírkertet is őriz elevenen az irodalmi emlékezet? Számomra annyira revelatív volt például „behajózni” Kolozsvárra Szászfenes felől, és megpillantani a monostori temetőt. A holtak városát a domboldalon, beékelődve a panelnegyedbe. Vagy úgyszólván fogalmazhatnák, hogy összeépülve vele. Nem láttam még lakóteleppel keretezett temetőt korábban.*

- Talán a Kismező utcai temetőt tudnám ide sorolni, Fodor Sándor vagy egykori kedves tanárom, Szabó Zoltán nyugalóhelyét, de ezekről Gaal Györgyöt érdemes faggatni, *A Házsongárdtól a Kismezőig* című 2016-os könyvében foglalta össze legutóbb, amit a kolozsvári sírkertekről tudni érdemes.

- *Végezetül téged is megkérnélek egy más típusú összefoglalásra. A Helikon portáljának Archívum fülére kattintva váratlan meglepetésre bukkanhat az olvasó: a Helikon számai mellett ugyanis elérhetővé váltak az Utunk digitalizált példányai is, továbbá egy nagyon gazdag, több szempontú fotóarchívum a közösségivé és kereshetővé tétel szép példájaként. Megosztanál, kérlek, a fotógalleria koncepciójáról néhány információt? Melyek voltak számodra a legizgalmasabb találatok?*

- Látod, ez is milyen érdekes látlelete a beszélgetésünk elején említett kincsesbányának, napokig tudnék róla beszélni. A *Helikon* tavalyelőtti költözésekor az *Utunktól* örökölt vasszekrényeket kellett kirámolni, akkor hullottak ki a „csontvázak” a szekrényből. Tizenöt éve dolgozom a lapnál, soha senkinek, így nekem sem jutott eszembe, hogy megnézzünk, mit rejtenek a böhöm vasszekrények. Most meg ezresével kerültek elő kéz- és gépiratok. Lényegében az *Utunk* szinte teljes fotóarchívuma. A kéziratos anyagnak csupán töredék része maradt fenn, de ez sem elhanyagolandó: kb. 18 doboznyi írott anyagot sikerült archiválni, köztük Szócs Géza- és Lövétei Lázár László-kézirat, az irodalmi tantárgyversenyek néhány évfolyamának eredeti dolgozatai a '89 előtti időszakból, mint például a Tompa Andreaé, az Orbán János Dénesé, a Szilágyi Palkó Csabáé – amelyeket annak idején rendszeresen közölt az *Utunk* –, leltárkönyvek, gazdasági kimutatások, egykori *Utunk* Évkönyvek teljes gépiratai, szerkesztőségi levelezés. Valamilyen szinten sikerült megszerezni ezeket, de alaposabb feldolgozására még

lelkes egyetemisták, doktoranduszok kerestetnek. Aztán előkerült az Utunk és a Helikon régi pecsétje, Sigmond István kardigánja, Mózes Attila jegyzetfüzete, Szöcs István sétatálcájának fele. A fotóarchívumnak, érdekes módon, jóval tetemesebb része maradt fenn: azt nem tudjuk, mekkora lehetett, jelenleg 12 ezer képet digitalizáltunk, ennek egy részét találhatja meg az olvasó, ha fellátogat a Helikon digitális archívumába. A képek azonosítása, feltöltése jelenleg is zajlik, hamarosan mind a 12 ezer kép elérhető lesz a honlapon. Egyelőre ez a közösségivé tétel a prioritás, illetve a képek rendszerezése, archiválása. Érdemes lenne elgondolkodni egy komolyabb adatbázison is. Aprólékos, sok kutakodást igénylő munka, egyenként kell azonosítani a képeket.

A fotóhagyaték túlnyomó része képzőművészeti anyag, eddig kb. 250 képzőművész munkáját regisztráltuk. Gy. Szabó Bélától Orth Istvánon át Györkös Mányi Albertig, hogy csak párat említsek. A színházi anyag talán a legmunkásabb: a '89 előtti romániai színházak előadásairól készült fotókat rettentő macerás azonosítani. Jó esetben a kép hátán szerepel az előadás címe. Nagy segítség az Arcanum digitális tudománytár is – a fotók nagy része ugyanis megjelent anno az *Utunkban*, így a képzőművész neve mellett sok esetben a kép címét, színházi előadások esetében a színházat, az előadás bemutatóját, illetve a fotón található színészeket, rendezőt is tudjuk azonosítani. Nem mellesleg azt is látjuk, hogy egy-egy képzőművészeti tárlatról, színházi vagy zenei előadásról kik írtak kritikát. Színház-, zene- és képzőművészet-történeti gyorstalpaló a javából. Az archívum harmadik részét az irodalmi/művészportrék képezik, és számomra ezek a legizgalmasabbak. Az elmúlt száz év irodalmának képes irodalomtörténete ez, az eddig csak könyvek gerincéről ismert nevek hirtelen arcot kapnak vagy megmutatják ifjúkori önmagukat: Palocsay Zsigmond, Földes László, Bartis Ferenc, Majtényi Erik, Huszár Sándor, Fodor Sándor, vagy az ifjúkori Bogdán László, Láng Gusztáv... Érdekes, Szilágyi István-portrét egyet sem találtunk. Egyik nagy kedvencem a Kós Károlyról készült sorozat – feltehetően 1973-ban született, ekkor kapta meg Kós a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának gyémántokkal ékesített Zászlórendjének I. fokozatát. Az archívumban az ekkor elhangzott beszédének kézírata is olvasható. És az is gyakran előfordul persze, hogy fogalmunk

sincs, ki van a képen. Ilyenkor szoktuk megkérdezni Király Laci bácsit, Cseke Pétert, Dávid Gyulát vagy Markó Bélát... És hát ott vannak még a különféle illusztrációs anyagok: különböző városok és falvak képei, a szocialista munka hőseiről készült portrék, gyárak, munkások, Ceșescu-fotók. Ez utóbbiról lemeznyomatokat is őrzünk. Jó lenne, ha ezeket a képeket kiállítás keretében is meg tudnánk mutatni, van is néhány ötletünk már erre nézvést.

Kezdet II.

Oláh Sándor

AZ ALÁVETETTSÉG DIMENZIÓI. TOLDI MIKLÓS SORSESEMÉNYE

Ebben az írásban nem Arany János ismert irodalmi hőséről lesz szó: Toldi Miklós „kulák”-nak bélyegzett földműves a romániai kommunista hatalom egyik áldozata volt a 20. század közepén. Bár névtelenségbe süllyedő életútjának rekonstruálása forráshiány miatt csak töredékesen lehetséges, mégsem kerülheti el figyelmünket a kommunista börtönökben közel hat évet töltő Toldi Miklós sorsa. Egyrészt a kommunista uralomgyakorlás egyik sajátosságát, a hatalmi erőszak társadalmi részvétellel történő érvényesítését illusztrálja a hatalmi központoktól távoli vidéki életvilágokban. Másrészt az írott és szóbeli források ütköztetése rávilágít egy megkerülhetetlen kutatási problémára, amellyel az államszocializmus korszakával foglalkozók szembesülnek: a hatalmi intézményi keretekben készült vagy a hatalomnak címzett történeti források (pl. jegyzőkönyvek, kérések, beadványok) értelmezésének és használatának és hitelességének a problémáját.

1958. szeptember 12-én a Kolozsvári Katonai Törvényszék Macskási Pál¹ hadbíró őrnagy elnökletével nyílt tárgyaláson ítéletet hozott a Magyar Autonóm Tartomány Székelykeresztúr rajoni, Szentábrahám községéhez tartozó, Gagy faluban élő – ekkor 50 éves – Toldi Miklós „kulák” perében. A közel három hónapi vizsgálati fogság alatt gyűjtött bizonyítékok alapján a bíróság a gazdálkodót a „nép nevében” 12 év börtönbüntetésre, személyi vagyonának teljes elkobzására és a közügyektől való tízévnyi eltiltásra ítélte. Emellett a vádlottra hárult a perköltség és az ügyvédi honorárium összegének megtérítése is. Bár a perrendtartás lehetőséget biztosított fellebbezésre, forrásainkból nem derül ki, hogy erre miért nem került sor. Elképzelhető, hogy az elítélt a vizsgálati fogság tapasztalatából arra következtetett, hogy ennek semmi értelme sem lenne.

---

1 Macskási Pál hadbíró – ekkor ezredesi rangfokozatban – kolozsvári katonai bíróság hírhedt elnöke volt az ötvenes években.

Toldi Miklós életének drámai fordulataról kétféle forrástípus áll rendelkezésünkre: a kommunista erőszakszervezetek keretében készült írott források, a nyílt törvényszéki tárgyalás és a bírósági ítélet szövege², valamint 2020 januárjában két szemtanútól lejegyzett szóbeli források a későbbiekben büntettnek minősített cselekedetekről, a letartóztatás körülményeiről és a családot ért retorziókról.

A továbbiakban Toldi Miklós történetét az ötvenes évek végének makrotársadalmi- és politikai kontextusába helyezve tárgyaljuk. A radikális társadalmi átalakítás programjának megvalósítására törekvő kommunista uralomgyakorlásban a politikai, hatalmi viszonyok döntően meghatározták a különböző társadalmi csoportok cselekvési lehetőségeit, a személyes sorsok alakulását.

A POLITIKAI KONTEXTUS A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN AZ ÖTVENES ÉVEK VÉGÉN

Az ötvenes évek második felében a román kommunista vezetés (belső harcok kíséretében) ellenállt a sztálini terror elítélésének, illetve a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa (1956. febr. 25.) után elinduló moszkvai desztalinizációs új hullámnak. A kommunista és munkáspártok 1957. novemberi moszkvai értekezletét követően³ újra elővették mindazokat az eszközöket, amelyeket a társadalmi elnyomásban alkalmaztak az ötvenes évek elején: a román kommunista vezetés ekkor elég erősnek gondolta magát, hogy újabb ostromot indítson a társadalom ellen.⁴

A belpolitikában, a társadalom-hatalom viszonyában 1956 után a következő főbb változásokra került sor: új iparosítási program, az 1949-ben elkezdett kollektivizálás erőszakos eszközökkel való folytatása, ideológiai terror (az idealizmus, revizionizmus elleni harc), reformellenesség, szigorú társadalmi kontroll, sajtókampányok, cenzúra, letartóztatások, rendőri elnyomás. Emellett a magyar forradalom után

2 Az ítéletet a következő dokumentumgyűjtemény tartalmazza: Dorin Dobrinicu (irányító szerk.), Alexandru– Dumitru Aioanei, Dumitru Lisnic, Dumitru Lăcătușu (szerk.): *Colectivizarea agriculturii din România: inginerie socială, violența politică, reacția țărănimii. Documente. Vol.2. 1951–1962.* Iași, 2017, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”. 430–433. p.

3 A kommunista és munkáspártok 1957. november 14–16-án tartott moszkvai értekezletén elfogadott tizenkét párti nyilatkozat a merev sztálini dogmákhoz való visszatérést jelentette, amelyet a legtöbb párt (a román is) szívesen elfogadott.

4 Stelian Tănase: *Elite și societate*. București, 1998, Humanitas. 143. p.

a hatalmi taktika részeként bizonyos részleges gazdasági engedményeket vezettek be a mezőgazdaságban (pl. a kvótarendszer részleges eltörlése a terménybeszolgáltatásban, kulácfelmentések 1956 végén, 1957 elején), illetve olyan központi intézkedéseket hoztak, amelyek a városi lakosság életszínvonalának szerény emelkedését eredményezték.

A kommunista vezetés a társadalom uralásában a retorzió kiterjesztésére is törvényes keretet biztosított. Az 1958. július 27-én közzétett 318 sz. rendelettel lényegesen módosították a Büntetőtörvénykönyvet és a perrendtartást, jogi keretet nyújtva a rendkívül súlyos politikai ítéletekhez. Rendszerellenes tevékenységnek, azaz bűncselekménynek minősült a nyugati rádióadók híreinek terjesztése, a szocialista országok – különösen a Szovjetunió – vezetőinek becsmérlése, a hazai népi demokratikus rendszer rágalmozása, a nyugati társadalmak dicsérete, a kommunista sajtó hitelességének megkérdőjelezése. Az 1956-os magyar forradalom dicsőítése, a várakozás a forradalmi események hazai kiterjedésére, a Szovjetunió beavatkozásának elítélése, az óhaj egy kelet-nyugat között zajló – és a nyugatiak győzelmével végződő – háború kitörésére, a kommunista rendszerek összeomlásának megjósolása szintén büntethető volt.⁵ Stelian Tănase így jellemezte a korszakban uralkodó közállapotokat: „A társadalmi viszonyrendszerben valójában a bűnösség és az ártatlanság közti határ eltűnik, az egész társadalmat árulással, összeesküvéssel gyanúsítják. Ez a kormányzó elit ellentmondásos helyzetének, bizonytalanságának és félelmének szimptomája.”⁶

A 77,3%-ban magyarok lakta Magyar Autonóm Tartományban 1956. október 28. és 1961. december 31. között a Marosvásárhelyi Katonai Ügyészség 1089 személy ellen indított bűnvádi vizsgálatot; ezek közül 380 személy esetében tételesen is szerepelt az 1956-os forradalomhoz való támogató, pozitív viszonyulás mint a fennálló társadalmi rend elleni cselekedet.⁷ A letartóztatások, börtönbüntetések 1958–1959-ben érték el csúcspontjukat: ekkor 539 személy ellen (49,5%) folyt politikai

---

5 Pál-Antal Sándor: Egyházi személyek elleni megtorló perek a romániai Magyar Autonóm Tartományban az 1956-os magyar forradalom után. In *A székelyek földje és népe*. Marosvásárhely, 2013, Mentor Kiadó. 359. p.

6 Tănase 1998. 158. p.

7 Pál-Antal 2013. 342. p.

jellegű bűnvádi eljárás. A bíróság elé állított 821 személyből 520-an olyan falusi lakosok voltak, akik 227 településről származtak.⁸

A büntetőpereket a katonai ügyészségek terjesztették a katonai törvényszékek elé, de az ellenőrzéseket, letartóztatásokat, kivizsgálásokat és vád alá helyezéseket az állambiztonsági szerv, a Securitate végezte.⁹

A letartóztatottak elleni vádak törvénycikk szerinti besorolása, kevés kivételtől eltekintve, a társadalmi rend elleni tevékenység volt (*uneltire impotriva ordinii sociale*). A büntetőeljárás nyomozati szakaszában a vizsgálótisztek a vádiratokat különböző módszerekkel megszerzett adatokra építették (ezek többnyire besúgó cellatársaktól, megfélemlített tanúktól származtak, de előfordult, hogy a sok nyomásnak ellenállni nem tudó vád alá helyezett személy maga tett beismerő vallomást), és addig dokumentálták, amíg abból rendszerellenes bűncselekmény nem lett.”¹⁰

A politikai perekre vonatkozó erdélyi memoár-irodalomban a vádak megalapozásának eljárásait illetően Stefano Bottoni és László Márton a következő alaphelyzeteket különítette el:¹¹

a. A Securitate vizsgálatvezető tisztjei el nem követett cselekményekkel vádoltak gyanúsítottakat;

b. A cselekedeteket tendenciózusan felnagyították, a valóságosnál veszélyesebbnek állították be;

c. Az egyéni, szétszórt eseteket, cselekedeteket összekapcsolták, ezáltal pedig rendszerellenes csoportokká, hálózatokká nyilvánították őket;

d. Beszervezett ügynökök felhasználásával büntethető tevékenységeket provokáltak ki;

e. Beszervezett személyek felhasználásával „ellenséges” hálózatokat hoztak létre.

Kutatásai alapján Pál-Antal Sándor arra a következtetésre jutott, hogy a tárgyalásokon az ügyészség részéről felsorakoztatott vádak – néhány kivételtől eltekintve – tulajdonképpen módosítás nélkül vették

8 Pál-Antal Sándor: *Áldozatok – 1956. A forradalmat követő megtorlások a Magyar Autonóm Tartományban*. Marosvásárhely, 2006, Mentor Kiadó. 33. p.

9 Pál-Antal 2013. 342. p.

10 Pál-Antal 2006. 40. p.

11 László Márton – Stefano Bottoni: A szakember szemével. In Kisadorjáni Szilágyi Domokos: *Bűntelenül büntetve. Emlékirat*. Csíkszereda, 2010, Pro Print Könyvkiadó. 9–10. p.

át az ítéletek megokolására is. Az országban ekkor jelenlévő szovjet tanácsadók befolyása tehát nemcsak az ismert társadalmi, gazdasági átalakításban¹², hanem a nyomozati és bírósági eljárásokban is érvényesült.¹³

*Toldi Miklós ügyének tárgyalása a Kolozsvári Katonai Törvényszéken*¹⁴

Kolozsvári Katonai Törvényszék

357/1958 számú ügyiratcsomó

343 számú ítélet

A kolozsvári Katonai Törvényszék összetétele:

Elnök: Macskási Pál hadbíró őrnagy

Népi ülnökök: Iordache Stefan kapitány, Sandru Ion kapitány

Katonai ügyész: Farcas Dumitru igazságügyi kapitány

Titkár: Enotescu Petre

Nyílt tárgyalásra összeült, hogy elítélje Toldi J. Miklóst, ki született 1908. augusztus 3-án Vulkány községben, Petrozsény rajonban, Hunyad Tartományban, János és Berta fia, lakhelye Szentábrahám község, Gagy falu 40 szám, Székelykeresztúr rajon, MAT, foglalkozása földműves, 17 Ha földje van, társadalmi származása Kulák (így – O. S.), nőtlen, 6 elemi osztálya van, szülei földművesek 17 Ha földdel, 1949-ben egy hónapi javító börtönnel büntetve volt ütlegetésért, jelenleg letartóztatásban, a marosvásárhelyi fogházban.

a. 207. cikkely 2. bekezdés: A köz érdekében tevékenységüket végző személyek elleni támadás, terrorcselekmény elkövetésével

b. A Büntető Törvénykönyv (BTK) 325. cikkelyének c. pontja értelmében Tiltott kiadványok terjesztésének büntetvével.”

Az elnök megállapította a vádlott azonosságát, amit a kihallgatási jegyzőkönyvbe foglaltak, és az iratcsomóhoz csatoltak.

---

12 Kollektivizálás, a magántulajdon felszámolása, harc a klerikális reakció ellen.

13 A szovjet tanácsadás konkrét részleteire vonatkozó forrásokkal nem rendelkezünk, de A. Szolzsenyicin elemzése a szovjet bírósági eljárások kialakulásáról és megszilárdulásáról a húszas-harmincas évek gyakorlatában és az ötvenes évek romániai bírósági gyakorlata között számos vonatkozásban találhatók analógiák.

14 Az ítélet román nyelvű szövegét a szerző fordította.

A titkár szólította az ügyben javasolt tanúkat, és elrendelte, hogy a jelenlévők vonuljanak vissza a tanúkihallgatás céljára kijelölt terembe: Gábor Lajos, Firtos Dénes, Páll F.

A titkár felolvasta a vádiratot, valamint az iratcsomóba foglalt bizonyítékokat, ezután az elnök elkezdte a vádlott kihallgatását.

Ezután kihallgatta a jelenlévő tanúkat, akiknek válaszait az iratcsomóhoz csatolták.

Átadták a szót a Katonai Ügyésznek, aki fenntartotta, hogy a vádlott társadalmi helyzetéből következően ellenségesen viszonyul a népi demokratikus rendszerhez, erőszakot és súlyos fenyegetést követett el a köz érdekében tevékenységüket végző kommunisták ellen, mi több a lakásán tiltott kiadványokat őrzött, kéri a vádlott elítélését a BTK 207. cikkelyének 2. pontja és a 325. cikkely c. pontja alkalmazásával.

A védelem¹⁵ fenntartotta, hogy a vádlott valóban fenyegette a köz érdekében tevékenységüket végző személyeket, de nem terrorcselekményekkel, kérte a jogi minősítés megváltozását, a BTK 207. cikkelye 2. pontját a 207. cikkely 3. pontjára és ennek megfelelően az ítéletet javító büntetésre. Hasonlóképpen a BTK 325. cikkely c. betűje értelmében a büntett megfelelő büntetését kérte.

... az elnök megkérdezte a vádlottat, hogy saját védelmére van-e még valami hozzáfűzni valója, erre az azt válaszolta, hogy nincs semmi.

Ezután a törvényszék visszavonult a Tanácssterembe, hogy döntsön a vádlott bűnösségéről és a büntetés kiszabásáról.

TÖRVÉNYSZÉK

A Katonai Törvénykönyv előírásainak megfelelően meghozta döntését a Toldi Miklós vádlott ellen indított eljárásban a terrorcselekménnyel való fenyegetés büntette 207. cikkely 2. bekezdés és tiltott kiadványok terjesztésének büntetében a BTK. 325. cikkelyének c. pontja értelmében.

Tekintetbe véve a katonai ügyész szóbeli okfejtését, valamint a vádlott védőjének fenntartásait a nyílt tárgyaláson.

Tekintetbe véve az ügy tárgyalása során elhangzott szóbeli okfejtéseket és a nyílt tárgyaláson a felek rendelkezésére bocsátott iratcsomóban található iratokat, az alábbiakat állapítja meg:

---

15 Toldi Miklós vádlottat a nyílt tárgyaláson a marosvásárhelyi ügyvédi kollégium tagja, Peter Ernest ügyvéd képviselte.

A TÉNYÁLLÁS SZERINT

Toldi Miklós vádlott volt kizsákmányoló¹⁶ szülők gyermeke, és a szüleitől népellenes nevelést kapott, ő maga is kulák, személyes tulajdonában több mint 17 Ha föld van.

Folyó év elején Gagy községben,¹⁷ Keresztúr rajon, Magyar Autonóm Tartomány, a kollektív gazdaság szervezésekor akadályozta a párt- és állami szervek munkáját a mezőgazdaság szocialista átalakításában. Márciusban, miután megalakult a gazdaság, elkezdődött a földterületek összevonása a gazdaság részére, (a jobb minőségű szántóföldek tagosítása a kollektív gazdaságnak – O. S.) Toldi Miklós vádlott ekkor szembeszállt ezekkel az intézkedésekkel, megtagadva a területcserék táblázatának aláírását, és az államhatalom helyi szerveivel szemben ellenségesen nyilvánult meg.

1958 júniusában a kollektív gazdaság 0,75 Ha területéről lekaszálta a füvet és a szénát hazaszállította, amikor felelősségre vonták, szidalmazta a községi néptanács és a kollektív gazdaság vezetőit.

Sőt, mi több, szintén osztálygyűleletről 1958. június 24-én megtámadta és megverte Gábor Lajost, a kollektív gazdaság vezetőségének és a gagyi pártalapszervezetnek a tagját, aki intenzív közösségi tevékenységet fejtett ki a mezőgazdaság szocialista átalakításaért az illető községben, ez alkalommal is szidalmazta és rágalmazta a kommunistákat.

Hogy a vádlott egy ellenséges elem, abból is kiderül, hogy a házkutatás alkalmával a lakásán egy szovjetellenes és kommunistaellenes tartalmú könyvet, valamint két ellenforradalmi jellegű feljegyzést találtak, ezeket postán kapta a Magyar NK fasiszta lázadóitól.” (Kiemelések tőlünk – O. S.)

BIZONYÍTÉKOK

Toldi Miklós vádlottat a törvényszék előtti nyílt tárgyaláson beismeri a tetteit¹⁸, amelyekkel vádolva van, fenntartja az első nyomozás idején adott nyilatkozatait, beismerését megerősítik az ügyben kihallgatott tanúk nyilat-

16 A „volt kizsákmányoló” minősítés a felmentett kulákokra vonatkozott, akiket felmentésük után is „ellenséges elem”-ként felügyelt a hatalom.

17 Az ítélet szövegében téves a településkategória: Gagy, Szentábrahám községhez tartozó falu volt az ötvenes években is.

18 A beismerő vallomás a büntetőeljárásban „minden bizonyíték királynője” Andrej Januarjevics Visinszkij szovjet jogász nevéhez fűződik, aki 1935-ben lett a Szovjetunió főügyésze és koncepcióos perek sorát vezette le. Két egyszerű alaptétele szerint: a büntetőjog az osztályharc eszköze, a beismerő vallomás minden bizonyíték királynője.

kozatai, és pedig: Gábor Lajos, Firtos Dénes, Páll Ferenc, valamint az ügy iratsomójában található büntárgyak, melyek a fentieket teljesen igazolják.

JOGÁLLÁS SZERINT

Toldi Miklós vádlott elkövetett tettei a BTK 207. cikkelye 2. pontjának értelmében kielégítik a büntett jellemzőit, mivel osztálygyűleletből megátdadta és megverte Gábor Lajost, a Román Munkás Párt pártalapszervezetének és a kollektív gazdaság vezetőségének tagját, ugyanekkor szidalmazta és rágalmazta a kommunistákat.

A TÖRVÉNYSZÉK A NÉP NEVÉBEN ELHATÁROZZA

Egyöntetű szavazattal, a BTK 207. cikkelyének 2. pontja és a 325. cikkely 6. pontja értelmében Toldi Miklós vádlottat 12 év kényszermunkára, 10 év polgári lefokozásra és személyes vagyona elkobzására ítéli a köz érdekében tevékenységüket végző személyek terrorcselekményekkel való fenyegetésének büntette miatt.

A BTK 325. cikkelye c. pontja értelmében ugyanezt a vádlottat 7 év javító börtönrre ítéli tiltott kiadványok terjesztéséért.

A BTK 101. cikkelye értelmében a súlyosabb büntetését tölti le, vagyis 12 év kényszermunka és 10 év polgári lefokozás és személyes vagyonának teljes elkobzására.

A „TÉNYÁLLÁS” A SZEMÉLYES EMLÉKEZET ALAPJÁN – „A BAJ A KOLLEKTIVIZÁLÁSSAL KEZDŐDÖTT.”

Az egykori Toldi-portán az 1958. június 24-én történekről 2021. januárjában már csak két szemtanút kérdezhettünk, akik ezen a napon a súlyos börtönövekhez vezető esemény közelében tartózkodtak.¹⁹ A következőkben e két beszélgetésből közlünk részleteket.

Andrási Eliza (sz. 1933) – Gagy, 2021. jan. 7.

– Emlékszik a Toldi Miklós letartóztatására? Olvastam a törvényszéki tárgyalásról és az ítéletről...

– Már nem tudom megmondani, hányban volt...

¹⁹ A szemtanúk megtalálásában és a beszélgetéseink körülményeinek kedvező alakításában Szóke Sándor és Szóke Irma gagy lakosok segítettek. Ezúton is köszönöm.

- *Ebben a könyvben megvan, 1958-ban ítélték el, szeptemberben.*

- Én ott laktam véllök akkor. Ott, abban a házban. Egyik ajtón ők jártak ki s bé, a másikon én.

- *Hogyan kezdődött ez a baj?*

- A baj a kollektivizálással kezdődött. Ő valamilyen temetőhelyet lekaszált..., ez vissza volt adva, ezt ő lekaszált, s abból indult a baj az elnökkel, a sejtíttkárral s a falufelölőssel..., aztán ha a nevüket kéri, hogy mondjam, tudom én azokat is.

- *Itt azt írják, hogy Gábor Lajos, Firtos Dénes és Páll Ferenc voltak a tanúk a tárgyaláson.*

- Páll Feri tanúnak volt híva, de azt hiszöm el se möntek... Nem möntek el!

Én nem tudtam elmönni, mert akkor betegödtem meg. Ez, mondom ötvennyolc júliusban történt, július első-második hetibe. Gábor Lajinak a gyermeke fölmászott a meggyfára. Bátyám odament, s én is aztán, de nem mertem közbeállni, mert két hét múlva, mikor elvitték, megbetegödtem.²⁰

Gábor Laji leverte a földre bátyámat, megverte, úgyhogy orrából-szájából folyt a vér. Azért, hogy a meggyfáról a bátyám lehúzta a gyermeköt, de a meggyfa sajátjuk volt nekik!

S akkor a bátyám lement s jelöntötte a milícián, a néptanácsn, hogy mi történt. De osztán jöttek s elvitték bátyámat, mikor hazajött, úgyhogy másnapra ő már el volt víve.

Akkor még egy nagy baj volt! Házkutatást csináltak nálok, s egy valamilyen olyan könyvet kaptak meg, ami kommunizmusellenes volt, oda belé van-e írva? Nem tudom...

- *Igen, az is benne van.*

- Na, azért mondom, hogy én tudok mindönt erről!

Azt a könyvet Bözsi nénöm²¹ hozta haza Magyarországról. Ha tudtuk volna, lehet, eltettük volna.

---

20 Gyermek született.

21 Toldi Miklós anyja.

Néném is félt, féltünk mindenkitől akkor... Szóval távolabbi rokon volt, de mi a rokonságot tartottuk.

Elég az hozzá, hogy őt nem engedték vissza, tizenkét esztendőre ítélték el, s hat esztendőre jött haza. Még úgy is volt, hogy egy-egy csomagot én küldtem el a börtönbe. Ezököt így tudom mondani, mert ennél jobban... Hogy nem volt hibás, én is tudom mondani száz százalékosan. De engöm meg se hallgattak akkor. Mert én azt mondtam, én tudom, én láttam, én voltam ott! De nem hallgattak meg, oda átaljöttek, a közajtó se volt lezárva, azt mondták, zárjuk le a közajtót, de nem zártuk le. Mi voltunk az alattosok, házbérösök voltunk. Úgyhogy elmondhatom, ő akkor hibás nem volt!

Ezök történtek... Onnat levelet ő csak akkor küldött, amikor lehetett, hogy csomagot adjunk.

- *Hogyan élt, amikor hazaengedték?*

- Mikor hazajött, akkor nem nagyon beszélt sömmit. Nem! Abszolút nem beszélt! Ott jött-mönt, járkált. Ő akkor tüdőrákot kapott, s abban halt meg.

Egy leánytestvére volt, aki itthon volt, de ő se szabadott erősen izélnön (támogassa - O. S.), mert az ura börtönőr volt. A másik leánytestvére Kubában volt, a harmadik Magyarországon. Hát azért volt a baj, hogy Ő nem állott bé a kollektívbe.

Az egyik aktivista odajárt nálok, hogy na, béállana-e a kollektívbe? Ő hámozta a pityókát - akart magának pityókatokányt csinálni -, s ez volt felírva, úgy hallottam, hogy kést fogott az aktivistára... De nem fenyegette! Mert csöndös embőr volt nagyon. Amúgy olyan búskomorszerűség volt. Nemigen beszélt senkivel, esetleg akivel talált a szó. De hogy menjen? Hogy valamit lehessen hallani tőle? Azt nem. *Azelőtt* se..., de *azután* nagyon keveset. Nyulakat tartott *azután*..., én csináltam meg az ételt is neki. Aztán az öreg néném előtt meghalt, ő halt meg előbb.

Nem volt olyan, hogy valakinek bosszút álljon! Nem bosszúálló embőr volt.

- *A tiltott könyvről tudtak?*

- Ő lehet, hogy még nem is tudott róla. Eléggé szidtuk az öreg nénit, hogy miért nem mondta, hogy dugtuk volna el valahova.

Ahogy elvitték, mindönt elkoboztak. Ahogy őt elvitték, még a búza hazahordódott, azt is onnan..., jöttek s mind elvitték, egy szömöt az öreg nélinek nem hagytak!

Hegyí István²² (sz. 1935.) – Gagy, 2021. jan. 7.

– Ötvennyolc elején kezdődött a kollektívszervezés, akkor a nagyját a falunak béverték, főleg a kulákokat. Toldi Miklóst ötvennyolc szeptemberében ítélték el.

A tanúnak Vásárhelyre behívottak ott másképpen adták le, mint ahogy a valóság volt, mert el kellett ítélni.

Gábor Lajos, az volt a főbűnös, emiatt történt Miklós bácsinak a baja! Én elmondom úgy, ahogy történt. Ahogy a kollektív megalakult ötvennyolcban, elvettek mindent, maradtunk egy tehénnel. Miklós bácsi nem állt be a kollektívbe, s neki a jó területeit elvették, s cserébe adtak, itt-ott a végeken. Hogy azt a tehenet tudjuk kitelelni, elvállaltunk egy kaszálót tőle, hogy megkaszáljuk részibe. Na, megcsináltuk, akkor volt éppen júniusba, hazajöttünk, azt mondja a testvérem, menj átal s szólj, hogy jöjjön, s osszuk el a szénát. Átalmentem, s a purdé fenn volt a meggyfán, a patak mellett a pallónál, a patakon túl, most is megmutatom, hogy hol. Berta néni, az édesanyja meglátta az ajtóból, s odakiáltott, hogy Miklós, kergesd el azt a gyermeköt. Ennyi volt az egész, a gyermek megijedt...

Hátul már a föld oda volt adva, az édesanyja testvérinek a része, az elment volt Amerikába, s azt odaadták ezeknek (a kollektivistáknak – O. S.), s ott arattak éppen. Meghallotta a gyermeknek az apja – párttitkár volt, a falu alapszervezetének a titkára –, hogy a gyermek sír, jött aztán, én nem lehettem többre, mint száz méterre, ha én ott találok lenni, belékerülök a csávába, rögtön az lett volna, hogy né a kulákgyermök, – mert az voltam, – úgy adták volna le... szinte, hogy nem kapott el a gépszíj engem is!

Ők összecsíptek, na...

Miklós bácsi lement a szentábrahámi tanácshoz jelentkezni, de onnan haza se eresztötték, ment a Szekuritáté Keresztúrról, kocsival haza-

---

22 Hegyí István egy korábbi visszaemlékezését Toldi Miklós letartóztatásának körülményeire P. Buzogány Árpád jegyezte le és tette közzé Még Toldi Miklós is kulák volt címmel. In Kristó Tibor (szerk.): Kuláksors – székely kulákok történetei. Csíkszereda, 1999, Státus Könyvkiadó. 48–51. p.

hozták, s akkor még házkutatást csináltak. A testvére Magyarországon lakott, Bözsi néni, s onnan küldött ilyen röpcédulákat, a forradalomkor, amik voltak, s azt a házkutatáskor megkapták. Na, ez elég volt akkor! S még nem tudom, miket kaptak. Na, akkor úgy elvitték, hogy 12 évet kapott, 12 év kényszermunka és 10 év jogfosztás, közbe aztán jött valami nemzetközi nyomás, mi történt, mi nem, aztán hat év után, hatvannégybe megszabadult.²³

Tanúk voltak a párttitkár, a kollektívelnök és Pál Ferenc, szomszéd. Mert ezek hivatalból voltak, akkor még engemet s egy másik személyt feladott Berta néni tanúnak, hogy mellette tanúskodjunk. Ott voltam én is Vásárhelyt, amikor elévezették, előbb kikérdezték a cigányt – úgy tudom, mert oda nem eresztettek bé münköt –, s azután a kollektívelnököt, ezek nyomták, s akkor Pál Ferenc szomszédot, aki elkezdte sorolni az igazságot. De münköt nem hívtak bé, mert akkor már mellette több lett volna a tanú. Úgyhogy münköt nem hallgattak ki, az édesanyja ott maradt akkor Vásárhelyen. 12 évet kapott, 12 év kényszermunka és 10 év jogfosztás, és vagyonek Kobzás.

Szentábrahámon egy pár családdal megalakult a kollektív; (abból – O. S.) amit elkoboztak volt eke, taliga, borona, oda a testvérem vitte le, Ferenc – már ő is meghalt – s átadta nekik. Úgyhogy, ami olyan vagyon, felszerelés volt, azt elkobozták. A lakást nem, mert az nem volt az ő nevében.

– *Tehát 64-ben szabadult, hat évet letöltött. Hogyan élt, miután hazaengedték?*

– Megviselte őt. Meghúzódott, nem beszélt senkivel semmit! Félt. Még minket is figyeltek, még a kulákvilág után is.

Úgyhogy ő osztán nem mondott semmit az akkori életből. Aztán eltelt sok idő, nekem mind szomszédnak elmondta, hogy Szamosújváron volt, az első évet ott húzta le, ott biza sokan meghaltak. Nagyon gyenge kaján voltak, osztán azután voltak más helyeken is.²⁴

23 Az ítélet szövegének első oldalán, fent kézírással: a 310/16.06.64. dekrétummal kegyelmet kapott.

24 Ma már ismert, hogy kommunista börtönökből szabadulókkal titoktartásra kötelező nyilatkozatot írtak alá. Ebben megtiltották, hogy a börtönben töltött évekről beszéljenek szabadulásuk után. (Ilyen típus-nyilatkozatot közöl: Gail Kligman – Katherine Verdery: *Tărănii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*. Traducere de Iustina Bandol. Iași, 2015, Polirom. 57. p.)

- *Nem volt gyermeke, miből élt?*
- Hát a kollektívbe menegetött, oda járogatott, még élt az édesanyja. Az édesapja valamennyit dolgozott a bányában is annak idején, ő ott született Vulkányba, így az öregasszony, miután fölszabadult a kulákságból, kapta a férje után a nyugdíjat. Aztán az édesanyja sokáig élt, még a fiát eltemette.²⁵

ÖSSZEGZÉS

A Román Népköztársaságban 1958-ban új lendületet vett a kollektívizálás, zajlott a tulajdoni és termelési viszonyok radikális átalakítása. Érdemes röviden áttekintenünk, kik a szereplők ebben az időszakban a lokális társadalmi terekben. A hatalmi szándékok gyakorlatba ültetését önkéntesen támogató helyi emberek között megtaláljuk a pártalapszervezetek, állami adminisztratív szervezetek (néptanács, milícia) tagjait, a magántulajdon felszámolásának folyamatában a kollektív struktúrák (társulások, kollektív gazdaságok) létrehozásának aktív szereplőit.

Másfelől megtaláljuk a magántulajdonukat, hagyományos értékrendjüket (vallásosság) és intézményeiket a hatalmi beavatkozásoktól védelmező társadalmi csoportok tagjait.

A hatalom és a magánparaszti társadalom között a küzdelem ekkor még nem dőlt el. Az átalakítási folyamatban a legfontosabb hatalmi eszközök az állami erőszak intézményei voltak. Denis Deletant értelmezésében „a népi demokrácia építésében a politikai rendőrség feladata a korábbi politikai intézmények és társadalmi struktúrák eltörlése volt. A rendőrségi erőszak és beavatkozás a mindennapi élet részévé, sőt jellemzőjévé vált, és olyan félelemmel áthatott lelkiállapotot generált a társadalomban, amely átalakította nemcsak a társadalomszerkezetet, hanem az egyének magatartását is.”²⁶

Az elnyomó szervezetek működtetése szempontjából „a félelem rendkívül alkalmas eszköz az erőforrásokkal való takarékoskodásra. Ez volt a Szekuritáté sikerének a kulcsa is: sikerült úgy belecsepegtetni

---

25 Toldi Miklós életének 65. évében, 1973. július 28-án hunyt el, a helyi unitárius egyházközség halotti anyakönyvének bejegyzése szerint a halál oka gégerák volt.

26 Dennis Deletant: A román állambiztonság szervezeti felépítése és működése, 1944–1989. *Betekintő. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata.* Budapest, 2011. 4 sz. 4. p.

a félelmet a román társadalomba, hogy általános meggyőződéssé vált.”²⁷

Az 1989 után megjelent erdélyi magyar történeti- és emlékezetirodalomból, illetve a szóbeli forrásokból számos adalékkal bizonyítható, hogy a 20. század ötvenes éveiben a társadalom uralom alá vetésében alkalmazott erőszaknak, a hatalmi retorzió legkülönbözőbb formáinak következményeként a félelem alapvető társadalmi tapasztalattá vált.²⁸

Ezt a kollektív tapasztalatot a fentebbi két beszélgetőpartnerünk is felidézte (anélkül, hogy erre vonatkozó kérdésekre kellett volna válaszolnia): „*Néném is félt, féltünk mindenkitől akkor... Mikor hazajött, akkor nem nagyon beszélt sömmit. Nem! Abszolút nem beszélt! Ott jött-mönt, járkált.*” (A. E.)

„*Meghúzódott, nem beszélt senkivel semmit! Félt. Még minket is figyeltek, még a kulákvilág után is.*” (H. I.)

A Toldi Miklóséhoz hasonló – csekély valós vagy konstruált – vétségekért kiszabott, súlyos börtönökkel végződő, tendenciózus büntetőeljárások lefolytatásában a társadalom megfélemlítése volt a hatalmi cél. A vizsgálati fogság alatt bűnösségének bizonyítására összegyűjtött bizonyítékok és a szemtanúk emlékezetében megőrződött epizódok közötti tartalmi különbségeket – ki követte el a tettlegességet, Toldi vagy Gábor? – az osztályszempont szellemében lefolytatott büntetőeljárásnak tulajdoníthatjuk. Sohasem fogjuk megtudni, hogy milyen kényszerek, erőszakhatások nyomán születtek a tanúvallomások, ezekből mit, hogyan használt fel az ügyész a vádirat összeállításakor. A hivatalból behívott tanúk közül ketten (a párttitkár és a kollektívelnök) nagy valószínűséggel ellenségesen beszéltek Toldiról, a harmadik tanú szomszéd volt, aki „elkezdte sorolni az igazságot,” ezután a Toldi Miklós támogatására „feladott” két tanút a vizsgálótiszt nem hallgatta ki. Ez az epizód az osztályalapú büntetőeljárás egyik fontos eleme volt.

Az is örökre az ismeretlenség homályában marad, hogy Toldi Miklós milyen kényszerítő körülmények súlya alatt tette beismerő vallomását, és miért nem élt a fellebbezés lehetőségével.

---

27 Uo.

28 Hegyi 1999. 45, 57, 60, 68. p.

A társadalmi ágensek egyéni és csoportos cselekvéseire a félelem „latens erőként is képes hatni. Különösen akkor, amikor az állami terror, a hatalmi központ által kifejtett represszió lesz úrrá az életen.”²⁹ Toldi Miklós életén letartóztatása után kétségtelenül „úrra lett a represszió”. A kollektivizálással szembeszegülő, önállóságához, tulajdonához ragaszkodó férfi szabadulása után hallgatag, bizalmatlan emberként élte le hátralévő éveit.

Az események valószínűsíthető rekonstrukciójához mérlegelve a különböző körülmények között keletkezett forrásokat arra következtetünk, hogy az írott források nem megvilágítják a történeteket, hanem elfedik, torzítják az egykor volt valóság fontos vonatkozásait. Úgy véljük, az állambiztonsági tisztek, vizsgálóbiztosok, nyomozótisztek, az ügyész, a bíró a büntetőeljárásban a BTK megfelelő cikkelyeihez keresték, vagy erőszakot használva tulajdonképpen létrehozták a jogi indoklásokat. Ez a módszertani következtetés azonban csak a kutatás gyenge lábon álló indoklása lenne, ha Toldi Miklós megrendítő sorsában a szerző az *áldozat* erkölcsi számontartását nem gondolta volna fontosnak.

IRODALOM

- Deletant, Dennis: A román állambiztonság szervezeti felépítése és működése, 1944–1989. Betekintő. *Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata*. Budapest. 2011. 4 sz. 1–13. p.
- Gyáni Gábor: *A történelem mint emlék(mű)*. Budapest, 2016, Kalligram.
- Kristó Tibor (szerk.): *Kuláksors – székely kulákok története*. Csíkszereda, 1999, Státus Könyvkiadó.
- Kisadorjáni Szilágyi Domokos: *Büntelenül büntetve. Emlékirat*. Csíkszereda, 2010, Pro-Print Könyvkiadó.
- Kligman, Gail – Verdery, Katherine: *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*. Traducere de Iustina Bandol. Iași, Polirom, 2015.
- Pál-Antal Sándor: *Áldozatok – 1956. A forradalmat követő megtorlások a Magyar Autonóm Tartományban*. Marosvásárhely, 2006, Mentor Kiadó.
- Pál-Antal Sándor: Egyházi személyek elleni megtorló perek a romániai Magyar Autonóm Tartományban az 1956-os magyar forradalom után. In *A székelyek földje és népe*. Marosvásárhely, 2013, Mentor Kiadó.
- Tănase, Stelian: *Elite și societate*. București, 1998, Humanitas.

---

29 Gyáni Gábor: *A történelem mint emlék(mű)*. Budapest, 2016, Kalligram. 246. p.

Puskás-Kolozsvári Frederic

MARÓT ÉS A SZAVÁRD MAGYAROK

Legutóbb megjelent két írásomban Salán, illetve Galád képzeletbeli alakja mögött rejlő valós történelmi személyt igyekeztem beazonosítani.¹ Jelen kutatásaimat² azzal kezdem: kit rejthet az Anonymus gesztájában szereplő Marót (Morout)?³ Ezt követően kitérek a szavárd magyarok kérdéskörére, mert ez a két téma – bár látszólag teljesen független egymástól – véleményem szerint igenis összefügg, és erről nemsokára meg is győződhetünk.

P. magiszter szerint „a Tisza és az Erdély felé eső Igyfon erdő közötti területet a Marostól a Szamos folyóig Marót fejedelem vette birtokba. Unokáját hívták a magyarok Mén-Marótnak, mert számos ágyasa volt, földjét pedig kozárnak nevezett népek lakták.”⁴ Mivel Marót földjén a kozárnak (Cozar) nevezett népek éltek, nem pedig a morvák, akikre a név utal, a marótok nem jöhetnek számításba mint olyan nép, amely fölött uralkodott volna, következésképpen csak a morvákat csatában legyőző, és a kozárok fölött álló fejedelmről lehet szó. Ki lehet ő?

A geszta szerint Bulcsú (Bulsuu), Lél (Lelu) és Botond (Botond) szerezték meg azokat a Száva menti területeket, amelyeken az egykori Morva Birodalom központi része sejtethető,⁵ beleértve Zágráb (Zagreb, Horvátország), Pozsega (Slavonska Požega, Horvátország) és Valkó (Vukovar, Horvátország) várát.⁶ Ezek szerint feltehetően e három személy egyikét nevezhették el Marótnak vagy Mén-Marótnak – mint

---

1 Puskás-Kolozsvári Frederic: Salán futása és a Duna–Tisza közének birtokbavétele. *Székelőföld kulturális folyóirat*, 2022, 26. évfolyam 1. szám, január, 98–112. p.; Puskás-Kolozsvári Frederic: Galád. *Székelőföld kulturális folyóirat*, 2023, XXVII. évfolyam, 6. szám, június, p.

2 A lektorálási feladatokat Fehér Bence látta el, akinek észrevételei, javaslatai nagyban segítettek a munkám előre haladását, ezért hálás köszönet illeti!

3 Juhász László (szerk.): *P. Magister quondam Bele regis Hungariae notarius Gesta Hungarorum*. Szeged, 1932, Egyetemi Nyomda (a továbbiakban: Anonymus), 11. cap., 10. p. A marót név a morva népre utal. Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda (a továbbiakban: HKIF), 295. p., 968. lábjegyzet.

4 Anonymus 11. cap., 10. p.; HKIF 294–295. p.

5 Lásd ezzel kapcsolatban: Puskás-Kolozsvári 2022, 103–104 p., 35. lábjegyzet.

6 Anonymus 43. cap., 28. p.; HKIF 326. p.

látni fogjuk, Anonymus eléggé keveri őket egymással. Kézai Simon krónikája hármójuk közül Lél mellett szól: „Lél a hatodik sereg vezetője volt; ő előbb Golgocha körül lakott, majd miután a messianusokat és a cseheket kiirtotta, végül állítólag Nyitra részein lakott. Tőle ered a Szovárd törzs és rokonság.”⁷

Először úgy véltem, hogy a „messianusok” elnevezés esetleg az úgynevezett „szláv térítéssel” állhatna összefüggésben⁸, azonban elvettem ezt az ötletet, mert megbizonyosodtam arról, hogy a moesiaiakat, vagyis az egykori Moesia provincia lakóit értették ezen név alatt, a Sirmiumtól (Szávaszentdemeter, Sremska Mitrovica, Szerbia) délkeletre eső területen, akik a honfoglalást megelőzően a bolgárok alattvalói voltak.⁹ A Golgocha helynevet általában Galgóccal (Hlohovec, Szlovákia) azonosítják¹⁰, ám ez ugyancsak Nyitra vidékén van, ráadásul Galgóctól alig 25 km-nyire délkeletre találjuk a Nyitra nevű települést, így elég kevésbé hihető, hogy Lélnek bárkit is ki kellett volna irtania ahhoz, hogy a szállásterületét áthelyezhesse ide. Talán ez sem több egy elvetendő ötletnél? A Galgóccal való azonosítás kézenfekvőnek tűnik, de szerintem valószínűleg téves. Ha már Moesia lakóiról esik szó, akkor szerintem logikusan valamilyen szerémségi helynevet várnánk. Ez akkor is tévedés, ha Galgóc neve történetesen valóban Golgocha lett volna a középkor folyamán, de a kutatásaim során semmilyen erre vonatkozó adatra nem sikerült rábukkannom.¹¹ Találtam viszont az Anjou-kori oklevelekben egy 1334. október 31-re keltezett igen érdekes adatot, amely szerint bizonyos „Miklós, Garig-i nemes megvallotta, hogy az Iwang comitatus-beli, Golgocha folyó melletti Lezkouch nevű birtokát László zágrábi püspöknek adta...”¹² Az itt említett Iwang település Ivanics (Ivanic-Grad, Horvátország), Zágrábtól délkeletre, a Szávától északra található, ez pedig az egykori Golgocha-t Zágráb környékére teszi. Mindez azért különösen fontos, mert Anonymus

7 HKÍF 354. p.

8 Lásd erről: Szegfű László: Vata népe. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historica*, 1980, 67, 16. p.

9 I. Tóth Zoltán: Tuhutum és Gelou. Hagomány és történeti hitelesség Anonymus művében. *Századok*, 1945–1946, 79–80., 53–54. p.

10 HKÍF 354. p., 1234. lábjegyzet; I. Tóth 1945–1946, 53. p.

11 Például a Névtelen gesztájában Colgoucy szerepel Galgóc nevéként. Anonymus, 37. cap., 25. p.

12 Almási Tibor – Piti Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár 18. 1334.* Budapest–Szeged, 2019, Szegedi Középkorász Műhely, Innovariant Nyomdaipari Kft., 298. p.

konkrétan Zágráb várának bevételéről is írt, ráadásul éppen Bulcsú, Lél és Botond nevéhez kapcsolva az eseményt.

Bulcsúról tudjuk, hogy követségben járt Konstantin császárnál,¹³ ám az augsburgi csatát követően kivégezték, ahogyan Lélt is nem sokkal később, egy csehek ellen vívott vesztes csata után – ezt örököltette meg a Lél-monda,¹⁴ a Botond-mondából jól ismert harcos pedig egy Bizánc elleni magyar kalandozó hadjárat résztvevője volt (valószínűleg 959-ben).¹⁵

Az sem véletlen, hogy számos kutató egy 10. század közepi kalandozó vezérhez kapcsolta Csaba vezér történetét.¹⁶ Ezzel összefüggésben annyit mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a geszta „Sobamogera” kifejezése valójában Szovárd vezér nevéhez fűződik, akinek a népe az ő halálát követően is görög földön maradt.¹⁷ Ez alapján pedig épphogy ő lehetett az a vezér, akinek a serege Szvatopluk fejedelemségét 895 körül megdöntötte, közvetlenül annak halálát követően, illetve azután, hogy Árpád seregei elfoglalták a Duna–Tisza között.¹⁸ Ezzel szemben Bulcsú, Lél és Botond a 950-es évek eseményeiben játszottak szerepet, Anonymus viszont keveri ezeket a történeteket egymással, hiszen egyrészt a Salán elleni harcokban is szerepelteti őket¹⁹ (amelyek még 895 előtt lejajlottak), másrészt a későbbi magyar kalandozásokkal kapcsolatban Bulcsú és Lél haláláról is megemlékezik²⁰ (ami 955-re tehető). Azt a Nógrád és a Nyitra-vidék ellen indított hadjáratot, amely a Morva folyónál jelöli ki az ország határát, Szovárd és Kadocsa

13 DAI 40. c., 178–179. p.; Kordé Zoltán: Bulcsú. In *KMTL* 132–133. p.

14 Kordé Zoltán: Kürt- (Lél-) monda. In *KMTL* 390. p.; Kristó Gyula: *Az augsburgi csata*. Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó, 93–95. p. Vö: Uhrman Iván: Aventinus és a 10. századi magyar fejedelemlista. In Keller László (szerk.): *Európából Ázsiába, és vissza – ismét*. XI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, 2014, Vámbéry Polgári Társulás, 206–208. p.

15 Kordé Zoltán: Botond. In *KMTL* 125. p.

16 Lásd ezzel kapcsolatban: Kristó 1985, 94. p.; Kordé Zoltán: Néhány gondolat a Csaba-problémáról. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 1996, 103. 58–59; Makk Ferenc: A vezéri törzsek szálláshelyei a 10. században. In Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs (szerk.): *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Budapest, 2004, Budapesti Történeti Múzeum, AduPrint, 124–125. p.

17 Anonymus 45. cap., 30–31. p.; HKÍF 330. p.

18 Lásd ezzel kapcsolatban: Puskás-Kolozsvári 2022, 103–104. p.

19 Anonymus 41. cap., 27. p.; HKÍF 324. p.

20 Anonymus 55. cap., 37. p.; A Magiszter egyértelműen keveri a 913-as Inn menti csatát a 955-ös Lech mezei csatával. HKÍF 342. p., 1164. lábjegyzet.

névéhez kapcsolja,²¹ ám erre sokkal inkább Lél részvételével kerülhetett sor, akiről tudjuk, hogy valóban hadakozott a csehekkel.

A geszta szerint Szovárd apja az Álmos nagybátyjának mondott Hülek (Hulec) volt,²² és van olyan kutató, aki szerint Hülek birtokolta Zaránd területét.²³ Tény, hogy a Szovárd nemzetség békési-bihari ága adatolható legkorábbról.²⁴ Ez pedig a Marót által birtokolt terület részét képezi, hiszen az nyugaton a Tiszáig, északon a Sebes-Körösig, délen a Marosig, keleten pedig a Szamos folyóig ért.²⁵ Zaránd ennek majdhogynem a szívében feküdt!

Lél tehát a hét vezér egyikének, Tasnak a fia,²⁶ és véleményem szerint Szovárd (Zuard) vezér unokája lehetett, éppúgy, ahogy Mén-Marót Marót unokája. Számomra ez a párhuzam majdhogynem magától kínálkozik. Mindenesetre az világos, hogy P. mester másként tekintett a Szovárdokra, mint a többi korabeli nemzetségre, valamit sejtelmesen rejtgetett velük kapcsolatban.²⁷ Nagyon valószínűnek találom, hogy éppen ezt az összefüggést.

A Marótról írottakat óvatosan kell kezelni, mert igaz ugyan, hogy részben valós adatokra és eseményekre épülhetnek, azonban a Magiszter története rövid időn belül teljességgel kitalálttá, pusztán irodalmi jellegűvé válik, mint az egész nyilvánvaló Tétény (Tuhutum) és Gyalu (Gelou) esetében, hiszen történetük az Agmánd-nemzetség őshagyományán kívül nem tartalmaz kimutatható epikai-mondai hagyományt.²⁸ Azt már egyébként is régóta észrevette a kutatás, hogy geszta 24–27. fejezetei mintegy be vannak szűrve a történetbe, és hogy a 23. és 28. fejezetek eredetileg összetartoztak, egységes egészet képeztek.²⁹ Inokai Tóth Zoltán szerint már a 21–23. fejezetek egy része is át lett alakítva

21 Anonymus 33–37. c., 22–25. p.; HKÍF 315–320. p.

22 Anonymus 7. cap., 6. p.; HKÍF 288. p.; Benkő Loránd: *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből*. Budapest, 2009, Akadémiai Kiadó, 23–25. p.

23 Juhász Péter: *Anonymus. Fikció és realitás. Az Álmos-ág honfoglalása*. Szeged, 2019, Belvedere Meridionale, 63. p.

24 Benkő 2009, 70–71, 93. p.

25 Anonymus 11. cap., 10. p.; HKÍF 294–295. p.

26 Anonymus 6. cap., 6. p.; HKÍF 287. p.; Lél a történészek egy része szerint Árpád fejedelem dedunokája volt, lásd ezzel kapcsolatban például: Györffy György: *Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok*. Budapest, 1993, Balassi Kiadó, 112. és 219. p.

27 Benkő 2009, 26–27. p.

28 I. Tóth 1945–1946, 84. p.

29 Karácsonyi János: *A Szent-István anyjáról szóló adatok új megrostálása*. *Turul*, 1909, 27. 3–4. p.; I. Tóth 1945–1946, 26–29. p.

azért, hogy Tétény minél előkelőbb helyre kerülhessen az Erdély hódoltatásával kapcsolatos történetben.³⁰ Az óvatosság tehát ez esetben nagyon is indokolt. Például az, hogy Árpád országának a határát egy közös tanácskozást követően a meszesi kapunál jelölték ki, és ebben a hét vezér egyike, Tas is aktívan részt vett, még elfogadható részét képezi a történetnek³¹, ahogy az is, hogy a székelyek a hadba induló Ősbő és Velek csapatának elébe mentek, és a Kórogy vize mellett önként csatlakoztak, majd a magyar csapatok előtt az első csatasorban harcoltak³² – azonban nem Mén-Marót, hanem Gyula ellen. Ami igaz elem és utalás ezekben a részekben akad, mint például Sarolt nővérének, Karoldnak³³ a neve vagy Gyula veresége István királlyal szemben,³⁴ az szinte kivétel nélkül az I. (Szent) István királynak a Gyula ellen való 1003-as fellépésével kapcsolatos, amelyről a kortárs Hildesheimi és Altaichi Évkönyvek tájékoztatnak,³⁵ és amelyeket Anonymuson kívül a későbbi magyar írott források (Kézai Simon és a Képes Krónika) is felhasználhattak.³⁶ A kivételt az ösfoglaló Gyula Zsombor és Agmánd nemzetségek családi hagyományaival kapcsolatos, kétes értékű információk jelentik.³⁷

A továbbiakban kísérletet teszek a Gesta Hungarorum Marótra vonatkozó, meglehetősen összegubancolódott szálainak a kibogozására. Marótot (vagyis Szovárd vezért, és nem az unokáját, Mén-Marótot, aki a Nyitra környékén letelepedő Lélel azonos) először követek útján

30 I. Tóth 1945–1946, 28–29. p.

31 Anonymus 22. cap., 17. p.; HKÍF 308. p.; Hóman Bálint: A honfoglaló törzsek megtelepedése. *Turul*, 1912, 30. 109. p.

32 A magyar seregek kitérőjének akkor van értelme, ha a csatlakozó székelyek ekkor a Temes-Bega vidékén tartózkodtak, minthogy helynevek utalnak itteni jelenlétükre. Lásd ezekről: Benkő Elek: Székelyek a középkori Magyar Királyságban. In Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története I. A kezdetektől 1526-ig*. Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK – EME – HRM, 134. p.

33 Anonymus 27. cap., 20. p.; HKÍF 311. p.

34 Anonymus 24. cap., 18. p.; HKÍF 309. p.

35 Kristó Gyula (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda (a továbbiakban: ÁKÍF) 214 – 215. és 238. p.

36 Hóman 1912, 107–111. p.; Kristó Gyula: *Szent István király*. Budapest, 2001, Vince Kiadó, 60–67. p.

37 Hóman 1912, 109. p.; I. Tóth 1945–1946, 68–72. p.; Kristó Gyula: *A korai Erdély (895–1324)*. Szeged, 2002, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda, 80–81. p.

keresi meg Árpád fejedelem, földet kérve tőle „a Szamos folyótól egészen a nyírségi határig s a meszesi kapuig”.³⁸ Elutasító válaszára a Tiszán átkelve hadat indítanak ellene, és a vidék lakóinak többsége behódol nekik. Marót népe a Körös folyó vonalának védelmét erősíti meg, a közös határt pedig a meszesi kapunál jelölik ki, Árpád országának határai mentén pedig erős akadályokat építenek.³⁹

Marót Árpád fejedelemmel szemben „inkább Görögország felé készítette elő távozását, mintsem hogy ellenük vonuljon.”⁴⁰ Mint már láttuk, Szovárd vezér tényleg részt kellett hogy vegyen a délszláv területeken lezajló harcokban, hiszen ott szerzett szállásterületet, és népe halála után is ott maradt: unokája, Lél, a Zágráb környéki Golgocha folyó mellől költözött át később a Kárpát-medence északnyugati részére, Nyitra vidékére. Mindenesetre valahonnan innen eredhet ez az egész keveredés, ami megfigyelhető egyrészt Szvatopluk és az őt legyőző Marót (Szovárd vezér) között⁴¹, másrészt Szovárd és Lél vezér között – előbbi a morvák, míg utóbbi a csehek fölött aratott győzelmet.

A geszta szerint csak jóval később lépnek fel ismét Marót (illetve ezúttal talán már Mén-Marót) ellen⁴², akinek harcosait különböző nemzetek közül gyűjtik egybe, az időközben Ösbő seregéhez csatlakozott székelyekkel együtt.⁴³ Bihar várának hódoltatását követően Mén-Marót átadja országát és Árpád fiához, Zoltánhoz adja lányát feleségül⁴⁴, ám ennek már valószínűleg fele sem igaz.

Röviden ennyi lenne, amit Maróttal kapcsolatban ki lehet hámozni a Magiszter meséjéből. Ezek szerint a Marótnak nevezett Szovárd vezér volt az, aki a morvák fölött győzelmet aratott, kevéssel azután, hogy Árpád serege megszállta a Duna–Tisza közét. Elképzelésem szerint ezzel magyarázható, hogy az Árpádokhoz köthető hagyományban nem maradt nyoma a morvák legyőzésének, ugyanis ők egyszerűen nem is

---

38 Anonymus 19. cap., 15. p.; HKÍF 304. p.

39 Anonymus 20–23. cap., 15–18. p.; HKÍF 304–308. p.

40 Anonymus 28. cap., 20. p.; HKÍF 312. p.

41 „Anonymus a Szvatopluk-változatot a Marót-változattal elegyítette...” I. Tóth 1945–1946, 41. p.

42 Az eredeti hagyomány, amelyet a Magiszter felhasznált, Szvatopluk utóda ellen indított hadjáratról szólt, mint arra Inokai Tóth Zoltán is utalt az előbb idézett helyen.

43 Anonymus 50–51. cap., 34–35. p.; HKÍF 336–337. p.

44 Anonymus 51. cap., 35. p.; HKÍF 338. p.

vettek részt ebben.⁴⁵ Valószínűbb, hogy csak ezt követően lépnek egymással szövetségre, és hódítják meg Pannóniát.

Mindezek után azonban felmerül a kérdés, hogy akkor kik is voltak azok a kozárok, akik fölött Marót uralkodott? Mint másutt már megállapítottam, ők azon kabarak közé tartoznak, akik az Árpád idejében lezajlott honszerző harcok során Galádnak segédcsapatot küldtek. Ez a kabara csoport már egy ideje a Kárpát-medencében élhetett, mivel a többé-kevésbé kortárs írott források korábban is tudnak róluk. Időben visszafelé haladva először egy 881-es évszám alatti, ám a leírt napfogyatkozás alapján valójában 891-re tehető bejegyzés említi őket, az alsó-ausztriai Duna mentén zajló összecsapás kapcsán kabara, pontosabban kovár (Cowari) néven.⁴⁶ 862-ben Ungri néven bukkannak fel, mint korábban ismeretlen népek⁴⁷ – bár itt elképzelhető, hogy az onogur-bolgárokról van szó, akiktől az előbb idézett forrás is jól meg tudta őket különböztetni. Valamikor a 836–838 körül lezajlott események kapcsán kerülnek kevéssel korábban a bizánciak látóterébe, a Basileios császár (867–886) élettörténetét elmesélő, György barát folytatásaként ismert krónikában.⁴⁸ A Magiszter által biztosított információkat ezen források adataival összevetve a kabaraknak már Dél-Erdély bolgár uralom alá való kerülése óta a Marostól északra eső területeken kellett élniük, és a bolgárokkal meglehetősen jó szomszédi viszonyban kellett állniuk, hiszen a bolgárok hívására támadnak a Dunától északra deportált makedónokra!⁴⁹ Az írott források alapján már a 680-as évektől ott éltek a Kárpát-medence keleti részein, a bolgár határterületeken, ahová mintegy védőfalként

45 Közvetve erre utalhat Kézai Simon is, aki szerint: „Némelyek azt mondják, hogy amikor a magyarok másodszor tértek vissza Pannóniába, ott Marót és nem Szuatopluk uralkodott.” HKÍF 351. p.

46 HKÍF 209. p.; Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest, 1991, Akadémiai Kiadó, 262–265. p.; Szántó Richárd: A 881. évi hadjárat kronológiai kérdései. In Papp Sándor (főszerk.), Kordé Zoltán – Tóth Sándor László (szerk.): *Urbs, civitas, universitas. Ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére*, Szeged, 2018, Szegedi Tudományegyetem, Innovariant Nyomdaipari Kft., 280–281. p.; Szőke Béla Miklós: *A Karoling-kor Pannóniában*. Budapest, 2019, Martin Opitz Kiadó, 273–274. p.

47 HKÍF 184. p.; Szőke 2019, 269–273. p.

48 HKÍF 142–145. p.; Szádeczky-Kardoss Samu: A magyar őstörténet görög és latin forrásainak néhány problémájáról. *Antik Tanulmányok*, 1975, 22/1. 151–154. p.

49 „A bolgárok, akik nem tudtak átkelni, az ungrokhoz folyamodtak, hírül adván nekik a makedónok dolgát [...] azonmód hunok jelentek meg végtelen tömegben.” HKÍF 144. p.

telepítették le őket az avarok ellen – velük kapcsolatban a szevereken kívül az ún. Hét nemzetségről (Hepta geneai) is szó esik.⁵⁰

A Bajor Geográfus 860 körüli adatai alapján az Eptaradici (= „hét nem, hét fajta”) néven szereplő népcsoportot a Kárpátok déli és délkeleti lejtőire lokalizálják⁵¹, azonban ez időben helyesebb lenne a Marostól északra eső területekre helyezni őket, hiszen miután Dél-Erdélyt és a Marostól délre fekvő területeket forrásokkal is alátámaszthatóan elfoglalják a bolgárok,⁵² nekik nyilván ettől északabbra eső részekre kell átkerülniük. Így az említett forrásban szereplő 58 különböző nép és törzs elhelyezkedésének térképre vetítésekor a Kárpát-medence északkeleti harmada nem maradna teljesen üresen.⁵³ Mivel a geográfus által felhasznált információk több különböző eredetű forrásból származtak, és emiatt a listán több nép is duplán szerepel, valószínűsíthetőnek tartom, hogy az Eptaradici azonos a Chozirozi néppel. Az utóbbtól északnyugatra elhelyezkedő Lendizi (lengyán) nép jól beazonosítható földrajzi pontot kínál a Lengyel-alföld középső részén.⁵⁴

Mindebből viszont egyenesen következik, hogy a hét magyar és a kabar népcsoportok egymással meglehetősen szoros kapcsolatban állnak, majdhogynem egy népnek tekinthetők. Nem lehet véletlen, hogy a szlávokon kívül nyelvészetileg se nagyon lehet más népet kimutatni a Marostól északra eső területen, mint a magyart.⁵⁵

50 Szádeczky-Kardoss Samu: *Az avar történelem forrásai*. Magyar Östörténeti Könyvtár, 1998, Balassi Kiadó, 223. p.; A Hét nemzetség a hetumoggerrel hozható kapcsolatba. Harmatta János: A Volgától a Dunáig (a honfoglaló magyarság történeti útja). *Magyar Nyelv*, 2001, 97. 6–7. p.

51 Szántó Richárd: A Bajor Geográfus és a korai magyar történelem. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica*, 2017, 139. 162–163. p.

52 Lásd ezekről: Katona-Kiss Atilla: A Bolgár Kánság és a Kárpát-medence a IX. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2010, 123/1. 168–182. p.

53 Vö: Szántó 2017, 167–168. p.

54 Szántó 2017, 155–156 és 162–164. p. Anonymus úgy tudta, hogy a bolgár végek felértek a rutén és a lengyel területekig: HKÍF 294; Anonymus 11. c., 10. p.

55 Benkő Loránd szerint „Mindent egybevetve nincs tehát mérvadó bizonyítéka annak, hogy Anonymus kunjai mögött tulajdonképpen kazár etnikum és nyelv húzódná meg.” Benkő Loránd: Anonymus kunjairól. In Koszta László (szerk.): *Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Délmagyarország Könyv- és Lapkiadó Kft., 41. p.; Kristó 2002, 76–79. Vö: Juhász Péter: Erdély vízneveinek rétegei és népeinek betelepülése. *Helynévtörténeti Tanulmányok*, 2022, 16. 55–58. p.

A Szovárd nemzetség neve minden kétséget kizáróan összefüggésbe hozható a szavarti névvel.⁵⁶ A szavárd magyarok kérdésköre pedig, mint tudjuk, a korai magyar történelem egyik kulcspontja. Ebből a szempontból Bíborbanszületett Konstantin császárnak *A birodalom kormányzásáról* című műve, illetve ennek a szavárd magyarok eredetéről szóló 38. fejezete, amely egyben Levédia elhagyásáról és Nagy-Morávia földjének megszállásáról is megemlékezik, az egyik legfontosabb forrásunk.⁵⁷ Kerényi Bálint megállapítása szerint az ebben szereplő „sabartoi asphaloi” népnév, valamint a hozzá kapcsolódó történet a honfoglaló magyarok autentikus történeti hagyományának tekinthető, amelynek eredeti őrzői a kabarok voltak.⁵⁸ Azt is megjegyezném, hogy bár a hagyomány magva a szavárd magyarokhoz köthető, véleményem szerint a kérdéses leírás kazár és besenyő informátorok által szolgáltatott adatok alapján lett összeállítva.⁵⁹

Ez a forrás két kangar-szavárd összecsapásról tud: az első a szavirok két részre szakadását eredményezte (ekkor került egy részük Perzsia vidékeire), a második pedig Etelközből űzte ki őket.⁶⁰ A kangar-besenyők tehát először a kettévált szavárdok között szálltak meg a Volga és a Dnyeper közötti területen, majd a nyugatra költözött szavárdok, vagyis Levedi (Lebedias) vajda népének a távozása után foglalták el az Al-Dunáig terjedő részeket.⁶¹

56 Lásd ezzel kapcsolatban: Benkő 2009, 116–118. p.

57 Moravcsik, Gyula – Jenkins, Romilly J. H. (eds.): *Constantinus Porphyrogenetus, De administrando imperio*. New revised edition. Washington, 1967, Dumbarton Oaks (a továbbiakban: DAI), 38. cap., 171–175. p.; HKIF 121–126. p.

58 Kerényi Bálint: A szavárd magyarok kérdéséhez. *Magister historiae III*. ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2019, PercPrint Digitális Nyomdai Műhely Kft., 94–96. p.; Kerényi Bálint: A Szavárd magyarok eredetéről II. Sabartoi–Szabir azonosítás. In Bíró Gyöngyvér (Szerk.): *Móra Akadémia. Szakkollégiumi tanulmánykötet* 6. Szeged, 2019, Szegedi Tudományegyetem, 20–35. p.

59 Míg a kazár adatok 9. századi állapotokra utalnak (DAI 38. cap. 9–54. sor), addig a besenyő adatok (DAI 38. cap. 55–71. sor) későbbi, 900 körüli állapotokat tükröznek – az is megfigyelhető, hogy a korábbi adatokat aktualizáló jellegű betoldásokkal látták el (pl. DAI 38. cap. 31. sor). Vö: B. Szabó János – Bollók Ádám: A „szavart–türk dosszié”. A 9. századi kelet-európai steppei vándorlások 16–17. századi párhuzamok tükrében. *Századok*, 2018/3, 152. 479–487, 541–542. p.; Bollók Ádám: A De Administrando Imperio és keletkezésének kora az újabb kutatások tükrében. *Századok*, 2017/6, 151. 1329–1332. p.

60 HKIF 112. p., 279. lábjegyzet.

61 DAI 38. cap., 171–173. p.; HKIF 123–124. p. és a 333. lábjegyzet; Zimonyi István: Etelköz. In *KMTL*, 203–204. p.

Ez a szláv környezetben élő, korábban „sabartoi asphaloi” néven ismert nép három éven keresztül részt vett a kazárok harcaiban, és Levedi nevű vezetőjük az így szerzett érdemeiért kazár hercegnőt kapott feleségül.⁶² Bizonyára a Dnyeper folyóhoz közel élhettek, a legkeletebbre eső területeken, amelyeken túl már a kazár területek kezdődtek. Ami lényegesebb: csak Árpád nagyfejedelemmé tételétől kezdődően nevezték őket türköknek.⁶³

A szavárd magyarok kettéválásával függ össze az al-Balhi-hagyományban megjelenő két magyar népcsoport: az egyik a volgai bulgárok alattvalója, a másik pedig Bizánc közelében a besenyőkkel határos.⁶⁴ A keleten maradó, a Dzsajhání-hagyomány által madzsgarnak nevezett nép a volgai bolgárok szomszédságában, szaklábok által körülveve élt, és Ibn Ruszta szövege alapján a 10. század első évtizedeiben egy hosszú, észak–déli irányban elnyúló szállásterülete volt a Volgától nyugatra, körülbelül annak nagy kanyarulatától egészen az Azovi-tengerig.⁶⁵ Tény, hogy a 9. század végén azoknak a népcsoportoknak, amelyek a Volga és a Don középső részeinél éltek, egy része a volgai bolgárok alattvalója lesz – a muszlim források ezt követően említenek egy S.wâr törzsnevet.⁶⁶ 930 és 950 között a Volga-Káma vidékén, a Volgától keletre egy Szuvár (Suwâr) nevű városról is tudnak.⁶⁷

Azt, hogy a Kárpát-medencében a morvák hódoltatása a szavárdokhoz köthető, az orosz őskronika is alátámasztani látszik, amely szerint a bolgárokat követően „...fehér ugrok jöttek, és örökölték a slovének földjét. Ezek az ugrok pedig Hérakleios császár idejében tűntek fel, akik haddal támadtak Hozdroj perzsa császárra.”⁶⁸ A kijevi Nyesztor-

62 DAI 38. cap., 170–171. p.; HKÍF 121–122. p.

63 DAI 38. cap., 172–173. p.; HKÍF 124–125. p.

64 HKÍF 49–50. p.; Polgár Szabolcs: A Volga-vidékről a Kárpát-medencéig vezető utak említése egy muszlim forrásban és a fejedelmi székhely a 10. század első évtizedeiben. In Kisné Cseh Julianna (Szerk.): *Központok és falvak a honfoglalás és kora Árpád-kori Magyarországon*. Tatabánya, 2002, Tatabányai Múzeum, 218–219. p.; Zimonyi István: *A magyarság korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb irodalom tükrében*. Budapest, 2014, Balassi Kiadó, 54. p.

65 B. Szabó János – Sudár Balázs: Gyula népe. Madzsgarok a 10. századi muszlim földrajzi irodalomban. In Sudár Balázs (szerk.): *Dentumoger II. Tanulmányok a korai magyar történelemről*. Budapest, 2022, MTA BTK, 131–138. p.

66 Zimonyi István 2014, 61–62, 71–72. p.

67 Zimonyi István: *Középkori nomádok – korai magyarok*. Budapest, 2012, Balassi Kiadó, 93–95. p.

68 HKÍF 172. p.; Ferincz István: *Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája*. Budapest, 2015, Balassi Kiadó, 24. p.

krónika pedig így fogalmaz: „letelepedtek a slovénekkal, alávétvén őket maguknak, és azóta nevezik ugor földnek.”⁶⁹ Ez többségében szlávok által lakott területekre utal, a fehér ugrok pedig igen nagy valószínűséggel a szavárd magyarokkal azonosíthatók, akik a krónika szerint az onogur-bolgárok szétvándorlása után (670/680 táján) kerültek a Dnyepertől nyugatra eső területekre, és Hérakleios császár uralkodása idején (610–641) tűntek fel ettől keletre, vagyis akkor, amikor a nyugati türk törzsek két részre való szétválasztása lezajlott.⁷⁰ Utánuk előbb a besenyők, majd a fekete ugrok vonultak el Kijev mellett Oleg fejedelem uralkodása (879–912) alatt.⁷¹ Mint már láttuk, a besenyők 895-ben érkeztek a Don és a Kárpát-medence közötti területekre, ahol korábban több szláv nép által körülvéve⁷² a szeverek és a hetumogerek is éltek. A fekete ugrok pedig feltehetően azzal a hvárezmi területekről érkező népcsoporttal azonosíthatók, akikről az Aba nemzetséggel kapcsolatban Kézai Simon is megemlékezett.⁷³

Az onogur-bolgárok szétvándorlása idején egy másik néprész helyben maradt, mégpedig minden bizonnyal az, amelyet a Dzsajháni-hagyomány madzsgarnak, az orosz őskrónika viszont valamilyen okból szeverjánoknak nevez. Róluk ismeretes, hogy 859 és 884 között a kazároknak adóztak, később pedig a ruszoknak.⁷⁴ Konstantin császár Kijev és a Dnyeper folyó környékén élő szláv törzsek között tudósít a szeverjánokról⁷⁵, akiknek az említett krónika alapján a Dnyeper bal oldali mellékfolyói mentén, a Gyeszsnától, a Szejm és a Szula folyók vidékén át egészen a Vorszkla felső folyásáig terjedt a szállásterületük.⁷⁶ A Don folyóba szakadó Szeverszkij Donyec ugyancsak a szever-

69 HKÍF 175. p.

70 Ekkor az ási (A-hsi-chieh) és a kusán (Ko-shu) népet is két részre osztották. Dobrovits Mihály: A nyugati türkök tíz törzsének kialakulása. *Antik Tanulmányok*, 2004, 48/1. 101–103. p.; Puskás-Kolozsvári Frederic: „Nezák” hunok. In Ferencz Éva (szerk.): *Kőrösi Csoma Sándor – Tények és érvek a magyarságkutatásban*. Sepsiszentgyörgy, 2023, Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, T3 Kiadó, Megjelenés előtt.

71 HKÍF 172. p.

72 Mint például a horvátok, a poljanok, a drevljanok, az ulicsek, a tivervek, stb. Lásd: Ferincz 2019, 25. p.

73 HKÍF 349. p.

74 Ferincz 2015, 29, 34. p.

75 DAI 9. cap., 62–63. p.

76 Ferincz 2015, 20. p.; Polgár Szabolcs: *Kelet-Európa kereskedelmi kapcsolatai az írott források alapján (750–1000)*. Magyar Östörténeti Könyvtár 32. Budapest, 2019, Balassi Kiadó, 129. p.

jánok nevét viseli, amelynek a felső és középső szakasza mellett is ők éltek valamikor.⁷⁷ Vezető rétegüket Fodor István szerint iráni nyelvűek alkották, maga a szever (sever) név is iráni eredetre vezethető vissza, mégpedig a fekete jelentésű iráni sēu szóra.⁷⁸

Érdeemes lehet visszautalnom Moór Elemér magyarázatára, aki a szavar népnév első felét az alán sau- vagy sav- szóból vezette le, a második felét pedig a Theophylactus Simocatta tudósításában is megjelenő var vagy uar népnévhez kapcsolta.⁷⁹ Harmatta János megoldási javaslata szerint a szavir szó közvetlenül egy szaka *aššaβāra = „lovasszolga” származéka lenne, ahol a szaka szóösszetételnek két része van, egy szaka ašša = „ló” és egy óind bhārya = „szolga, katona”.⁸⁰ A nyugati türk törzsszövetség jobbszárnyát alkotó öt törzs összefoglaló neve a 7. századi kínai írott forrásokban Nu-shih-pi, amit a szerző egy *Nu Šipir = „hős lovag” alakra vezetett vissza, ahol a Šipir elem a sabir népnévvel azonosítható.⁸¹

Ezzel összefüggésben Uhrman Iván kutatásaira utalnék, amelyek értelmében a „sabartoi asphaloi” a magyarok régebbi megnevezése, ugyanakkor a szavir név nem tekinthető a nép önmegnevezésének, az már a 6. században is a magyar kellett hogy legyen.⁸²

Bár nem vagyok nyelvész – így ezen észrevételeimnek nincs túl nagy jelentősége –, szerintem az asphaloi is érthetővé válik, ha azt feltételezzük, hogy olyan szóösszetételről van szó, amelynek első fele, a régi iráni as (vagy ars), az alánokra utalna, a második, a phaloi, pedig „fele” jelentéssel bírna. Ehhez valamelyest hasonló feloldást Juhász Jenő javasolt.⁸³ Elképzelhetőnek tartom tehát, hogy az asphaloi értelme „as-fele”, vagyis az ászok fele, amely elnevezésre a nyugati türk törzsek

77 Fodor István: Az „Északi”-Donyec. *Magyar Nyelv*, 2000, 468. p. Egyébként a Volga felső folyásától nyugat fele a vjaticokhoz és a szeverekhez lehetett eljutni (a vjaticoktólük északra laktak), lásd: Polgár 2019, 83–84. p.

78 Fodor 2000, 468. p.

79 Moór Elemér: *A magyar őstörténet főproblémái*. Szeged, 1943, Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum, 47–49. p.; Szádeczky-Kardoss 1998, 14–15. p.

80 Harmatta János: Az onogur vándorlás. *Magyar Nyelv*, 1992, 88. 258. p. Vö: Uhrman Iván: Szavirok, szavartok, magyarok II. In Dobrovits Mihály (szerk.): *A segítő kéznek ez a mesterfogása*. VIII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, 2011, Liliium Aurum, 49. p.

81 Harmatta 1992, 257. p.

82 Uhrman 2011, 50–53. p.

83 Szerinte szávarti ezfele-nek olvasandó, jelentése: „a szávarti nép déli fele, déli része”. Juhász Jenő: Eszköz, ezfek, szavarti aszfali. *Magyar Nyelv*, 1941, 37. 104. p.

635 körül lezajló két részre való szétválasztása⁸⁴ szolgálna kellő magyarázattal.

Természetesen Vékony Gábor javaslata is elfogadható lehet, aki szerint az iráni nyelvekben az aszf-al(a) = „tarka ló”, jelentéssel bír, így a szavartói aszfaloí jelzős szerkezetként tarka lovú lovasokat jelentene.⁸⁵ Harmatta megoldásával egyeztetve egy „tarka lovú lovas szolga” vagy inkább „tarka lovú lovas katona” jelentéshez juthatnánk el.

Kétségtelen, hogy „sabartoi asphaloí” név összefügg az 5-6. századi bizánci forrásokban emlegetett szavirokéval⁸⁶, és az is valószínűsíthető, hogy végső soron ugor eredetre vezethetők vissza, miként azt már Munkácsi Bernát felvetette.⁸⁷ Uhrman Iván nemrég felhívta a figyelmünket: annak gondolatát, hogy a szavirok és a magyarok között közvetlen kontinuitás van, már Fehér Géza kifejtette⁸⁸, és ezt az elméletet lényegében azóta sem cáfolták meg.⁸⁹

Az eddigieket összefoglalva Marót képzeletbeli személyét a valós Szovárd vezérrel azonosíthatjuk. Ő a morvák fölött 895 körül győzelmet arató Marót – ezt a nevét is innen kapta. Mén-Marót személyét Bulcsú kortársával, Léllel azonosíthatjuk, aki Tas fia és Szovárd unokája lehetett. Lél szállásterülete eredetileg a Golgocha folyó partján volt, Zágráb környékén, amit a csehek fölött aratott győzelme után, feltehetően 950 körül, a Nyitra folyó vidékére helyezték át.

A szovárd magyarok a 680-as évek óta éltek a Kárpát-medence keleti részein, majd 830 táján, amikor a bolgárok elfoglalják a Marostól délre eső területeket, a Marostól északra fekvő területekre költöznek át, és kabar, illetve kovár (Anonymusnál kozár) néven válnak ismertté.

84 Dobrovits Mihály: A nyugati türkök tíz törzsének kialakulása. *Antik Tanulmányok*, 2004, 48/1. 101–103. p.; Puskás-Kolozsvári Frederic: „Nezák” hunok. In Ferencz Éva (szerk.): *Kőrösi Csoma Sándor – Tények és érvek a magyarságkutatásban*. Sepsiszentgyörgy, 2023, Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, T3 Kiadó, Megjelenés előtt.

85 Vékony Gábor: *Magyar őstörténet – magyar honfoglalás*. Budapest, 2002, Nap Kiadó, 182. p.

86 Uhrman Iván: Szavirok, szavártok, magyarok I. In: Dobrovits Mihály (szerk.): *A kelet ritka nyugalma*. VII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, 2010, Liliium Aurum, 59–64. p.

87 Munkácsi Bernát: A magyar fémnevek őstörténeti vallomásai. *Ethnographia*, 1894, 5. 11–14. p.

88 Fehér Géza: *Bulgarisch-Ungarische Beziehungen in den V–XI. Jahrhunderten*. *Keleti Szemle*, 1920–1922, 19. 53–54. és 64–74. p.

89 Uhrman 2011, 56–61. p.

A Bíborbanszületett Konstantin nevével fémjelzett mű régebbi, „sarbartoi asphaloi” nevükön is megemlékezett róluk. Véleményem szerint ezzel állítható párhuzamba az orosz őskronika, amely nyugatra került részüket fehér ugroknak, a keleten maradókat pedig szeverjánoknak nevezi.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁKÍF, Kristó Gyula (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda.
- Almási Tibor – Piti Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár 18. 1334*. Budapest–Szeged, 2019, Szegedi Középkorász Műhely, Innovariant Nyomdaipari Kft.
- Anonymus, Juhász László (szerk.), *P. Magister quondam Bele regis Hungariae notarius Gesta Hungarorum*. Szeged, 1932, Egyetemi Nyomda.
- Benkő Elek: Székelyek a középkori Magyar Királyságban. In Benkő Elek – Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története I. A kezdetektől 1526-ig*. Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK – EME – HRM, 129–168. p.
- Benkő Loránd: Anonymus kunjairól. In Koszta László (szerk.): *Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Délmagyarország Könyv- és Lapkiadó Kft., 39–67. p.
- Benkő Loránd: *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből*. Budapest, 2009, Akadémiai Kiadó.
- Bollók Ádám: A De Administrando Imperio és keletkezésének kora az újabb kutatások tükrében. *Századok* 151. 2017/6, 1329–1332. p.
- B. Szabó János – Bollók Ádám: A „szavart-türk dosszié”. A 9. századi kelet-európai steppei vándorlások 16–17. századi párhuzamok tükrében. *Századok* 152. 2018/3, 479–542. p.
- B. Szabó János – Sudár Balázs: Gyula népe. Madzsgarok a 10. századi muszlim földrajzi irodalomban. In Sudár Balázs (szerk.): *Dentumoger II. Tanulmányok a korai magyar történelemről*. Budapest, 2022, MTA BTK, 121–150. p.
- DAI, Moravcsik, Gyula – Jenkins, Romilly J. H. (eds.): *Constantinus Porphyrogenetus, De administrando imperio*. New revised edition. Washington, 1967, Dumbarton Oaks.
- Dobrovits Mihály: A nyugati türkök tíz törzsének kialakulása. *Antik Tanulmányok* 48/1. 2004, 101–109. p.
- Fehér Géza: Bulgarisch-Ungarische Beziehungen in den V–XI. Jahrhunderten. *Keleti Szemle* 19. 1920–1922, 10–183. p.
- Ferincz István: *Régmúlt idők elbeszélése. A Kijevi Rusz első krónikája*. Budapest, 2015, Balassi Kiadó.
- Fodor István: Az „Északi”-Donyec. *Magyar Nyelv* 2000, 467–469. p.
- Győrffy György: *Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok*. Budapest, 1993, Balassi Kiadó.

- Harmatta János: A Volgától a Dunáig (a honfoglaló magyarság történeti útja). *Magyar Nyelv* 97. 2001, 1–14. p.
- Harmatta János: Az onogur vándorlás. *Magyar Nyelv* 88. 1992, 257–272. p.
- HKÍF, Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda.
- Hóman Bálint: A honfoglaló törzsek megtelepedése. *Turul* 30. 1912, 89–114. p.
- I. Tóth Zoltán: Tuhutum és Gelou. Hagyomány és történeti hitelesség Anonymus művében. *Századok*, 79–80; 1945–1945; 21–84. p.
- Juhász Jenő: Eszköz, ezfek, szavarti aszfali. *Magyar Nyelv*, 1941, 37. 100–105. p.
- Juhász Péter: *Anonymus. Fikció és realitás. Az Álmos-ág honfoglalása*. Szeged, 2019, Belvedere Meridionale.
- Juhász Péter: Erdély vízneveinek rétegei és népeinek betelepülése. *Helynévtörténeti Tanulmányok*, 2022, 16, 7–69. p.
- Karácsonyi János: A Szent-István anyjáról szóló adatok új megrostálása. *Turul*, 1909, 27, 1–14. p.
- Katona-Kiss Attila: A Bolgár Kánság és a Kárpát-medence a IX. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2010, 123/1, 168–214. p.
- Kerényi Bálint: A szavárd magyarok kérdéséhez. In Borbás Benjámin – Kozák-Kigyóssy Szabolcs László (Szerk.): *Magister historiae III*. ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2019, PercPrint Digitális Nyomdai Műhely Kft, 77–98. p.
- Kerényi Bálint: A Szavárd magyarok eredetéről II. Sabartoi–Szabir azonosítás. In Bíró Gyöngyvér (szerk.): *Móra Akadémia. Szakkollégiumi tanulmánykötet* 6. Szeged, 2019, Szegedi Tudományegyetem, 20–35. p.
- KMTL, Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon. 9–14. század*. Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó.
- Kordé Zoltán: Bulcsú. In *KMTL* 132–133. p.
- Kordé Zoltán: Botond. In *KMTL* 125. p.
- Kordé Zoltán: Kürt- (Lél-) monda. In *KMTL* 390. p.
- Kordé Zoltán: Néhány Gondolat a Csaba-problémáról. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 103. 1996, 57–65. p.
- Kristó Gyula: *A korai Erdély (895–1324)*. Szeged, 2002, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda.
- Kristó Gyula: *Az augsburgi csata*. Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó.
- Kristó Gyula: *Szent István király*. Budapest, 2001, Vince Kiadó.
- Makk Ferenc: A vezéri törzsek szálláshelyei a 10. században. In Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs (szerk.): *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Budapest, 2004, Budapesti Történeti Múzeum, AduPrint, 119–127. p.
- Moór Elemér: *A magyar őstörténet főproblémái*. Szeged, 1943, Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum.
- Munkácsi Bernát: A magyar fémnevek őstörténeti vallomásai. *Ethnographia* 5. 1894, 1–25 p.

- Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest, 1991, Akadémiai Kiadó.
- Polgár Szabolcs: A Volga-vidékről a Kárpát-medencéig vezető utak említése egy muszlim forrásban és a fejedelmi székhely a 10. század első évtizedeiben. In Kisné Cseh Julianna (szerk.): *Központok és falvak a honfoglalás és kora Árpád-kori Magyarországon*. Tatabánya, 2002, Tatabányai Múzeum, 217–232. p.
- Polgár Szabolcs: *Kelet-Európa kereskedelmi kapcsolatai az írott források alapján (750–1000)*. Magyar Őstörténeti Könyvtár 32. Budapest, 2019, Balassi Kiadó.
- Puskás-Kolozsvári Frederic: Galád. *Székegyföld kulturális folyóirat*. 2023, XXVII. évf. 6. szám, június.
- Puskás-Kolozsvári Frederic: „Nezák” hunok. In Ferencz Éva (szerk.): *Kőrösi Csoma Sándor – Tények és érvek a magyarságkutatásban*. Sepsiszentgyörgy, 2023, Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, T3 Kiadó, Megjelenés előtt.
- Puskás-Kolozsvári Frederic: Salán futása és a Duna–Tisza közének birtokbavétele. *Székegyföld kulturális folyóirat*. 2022. január 26. évf. 1. sz., 98–112. p.
- Szádeczky-Kardoss Samu: A magyar őstörténet görög és latin forrásainak néhány problémájáról. *Antik Tanulmányok*, 1975, 22/1, 148–154. p.
- Szádeczky-Kardoss Samu: *Az avar történelem forrásai*. Magyar Őstörténeti Könyvtár, 1998, Balassi Kiadó.
- Szántó Richárd: A Bajor Geográfus és a korai magyar történelem. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica*, 2017, 139, 149–178. p.
- Szántó Richárd: A 881. évi hadjárat kronológiai kérdései. In Papp Sándor (főszerk.) – Kordé Zoltán – Tóth Sándor László (szerk.): *Urbs, civitas, universitas. Ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2018, Szegedi Tudományegyetem, Innovariant Nyomdaipari Kft., 271–282. p.
- Szegfű László: Vata népe. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historica*, 1980, 67, 11–19. p.
- Szöke Béla Miklós: *A Karoling-kor Pannóniában*. Budapest, 2019, Martin Opitz Kiadó.
- Uhrman Iván: Aventinus és a 10. századi magyar fejedelemlista. In Keller László (szerk.): *Európából Ázsiába, és vissza – ismét*. XI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, 2014, Vámbéry Polgári Társulás, 194–225. p.
- Uhrman Iván: Szavirok, szavártok, magyarok I. In Dobrovits Mihály (szerk.): *A kelet ritka nyugalma*. VII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia, Dunaszerdahely, 2010, Lilium Aurum, 52–75. p.
- Uhrman Iván: Szavirok, szavártok, magyarok II. In Dobrovits Mihály (szerk.): *A segítő kéznek ez a mesterfogása*. VIII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia, Dunaszerdahely, 2011, Lilium Aurum, 41–75. p.

Vékony Gábor: *Magyar őstörténet – magyar honfoglalás*. Budapest, 2002, Nap Kiadó.

Zimonyi István: *A magyarság korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb irodalom tükrében*. Budapest, 2014, Balassi Kiadó.

Zimonyi István: Etelköz. In *KMTL*, 203–204. p.

Zimonyi István: *Középkori nomádok – korai magyarok*. Budapest, 2012, Balassi Kiadó.

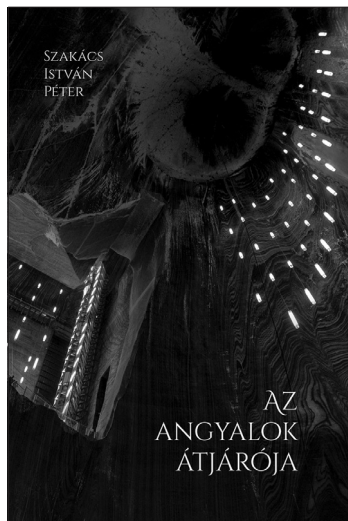
Ló

Simó Márton

KETTŐ AZ EGYBEN –
A KISVÁROSI LOKÁL-KOZMOPOLITA
– Szakács István Péter novellisztikájáról –

Olyan író Szakács István Péter (SZIP), aki soha nem adta fel. Egyrészt a tanítást. Másrészt pedig az írást. Több alkalommal is vallott arról, hogy visszakerülvén szülővárosába, Székelyudvarhelyre, egy hagyományos pedagógusi pályát képzelt el magának. Ez így is ment néhány évig, mígnem a '90-es évek elején publicistaként és szépíróként is jelentkezett.

Előbb a *Híd/Fő*¹ viszonylag rövid életű, ám annál érdekesebb, a hagyományos polgári-értelmiségi értékrendet választó lap munkatársa, de ezzel párhuzamosan részt vesz az *Ablak* című periodika szerkesztésében, amelynek fejlődésén „a nemzeti kisebbségek magyar nyelvű lapja” szerepel tematikai meghatározásként. Tevékenykedett a *Polgári Élet*² munkatársaként is. Sajnos, a nagyreményű és széles merítésű *Ablak* csak három évig működhetett. Viszont 1993-ban, amikor az *Ablak* folyóirat kényszerű (és végleges) megszűnése bekövetkezik – a lapot megjelentető vállalkozás az alapító, Majla

- 1 A *Híd/Fő* című hetilap 1990 januárjában indult, felelős szerkesztője Fábíán Lajos, a munkatársak közt feltűnt Kovács Csaba, Antal-Tösvissi Áron és Ildikó, Murányi János. A periodika még abban az évben forráshiány miatt megszűnt. Szakács István Pétertől mindössze két írás olvasható a ma már nehezen fellelhető példányokban.
- 2 A *Polgári Élet* – 2004 és 2018 között működő hetilap Székelyudvarhelyen. Több szerkesztőségi felállásban működött. Utolsó főszerkesztője Balázs Árpád volt. Rövid ideig Szakács István Péter is ellátta a főszerkesztői feladatokat.

Sándor (1960–2015)³ életében, bűvópatak-szerűen ugyan, de valamelest működik. Az Ablak Könyvkiadó egyebek mellett több egymást követő évben kiadja az *Erdélyi Dekameron* című antológiát (1994–1999), amely sorozat rendszeresen egyberostálja az erdélyi/romániai magyar irodalmi termés legjavát, egy olyan időszakban, amikor az irodalom hagyományos itteni intézményei részben elsorvadtak, illetve még nem jöttek létre, vagy nem erősödtek meg az újak –, és ez idő alatt, mellesleg SZIP esetében is megtörténik az „igazi” szépírói pályakezdés.

Bármennyire is tagadja azt az itt vizsgált szerző, az írói indulás jóval korábbra tehető, hiszen már 1982-ben közölt prózát az *Igaz Szóban*. Ez akár egyszerű újjgyakorlatként is felfogható. Hecc gyanánt is értelmezhető. Lehetett egyfajta bölcsész-szakos felindulás, hogy „én is megmutatom”, de tudjuk, hogy anno Tamási Áron is így kezdte. Sosem lehet tudni, hogy milyen következménye lesz a „virágzó csalánbokorba” történő fekvésnek. Viszont az 1990 körüli/utáni „igazi” pályakezdés elsősorban a novellaszerzői „sorsra” predesztinálja. Erről a folyamatról leválasztandó SZIP másik tevékenységi területe, az irodalomtörténészé, hiszen kutatta a kanadai magyar nyelvű irodalmat – amely egyben doktori értekezésének a témája (1997) –, és ugyanakkor Wass Albert teljes pályáját is végigpásztázta a sikeres erdélyi indulástól a kényszerű kitelepedésig, illetve az utóéletig. Ide kapcsolódó dolgozatai *A vádlott neve: Wass Albert* (Litera Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2002) című kötetben látnak napvilágot... Hogy aztán van egy Steven Cook nevű alteregója? Valóban. Létezik. Ezzel a névvel jegyzi a „farsangi komédiákat”, amelyeket a „skót Szakács Pista” írt, és SZIP pedagógus-kollégáival együtt adott elő 1994-től kezdődően (kötetben: *Gimi az egész világ*, 2002). Legutóbbi könyve a *Zsebművészet* (IJK, Budapest, 2021) – ugyancsak novellákat tartalmaz –, de ez nincsen benne az intervalumban, amelyből a mostani, ez a több mint négyszáz oldalas, igencsak

3 Majla Sándor elsősorban költőként vált ismertté. Forrás-kötete, *A szavak pirja* az utolsó a Kriterion Könyvkiadó debüt-sorozatában (1990). Néhány nagyobb lélegzetű prózai írást – novellát, elbeszélést – is közölt, de azokat soha nem gyűjtötte kötetbe. A rendszerváltást követően az *Ablak* című kisebbségstudományi folyóiratot szerkesztette, nemzedékeken átívelő írótalálkozókat szervezett Székelyudvarhelyen, antológiákat jelentetett meg. Jelentősek a gyermekversei, illetve azok a – felnőtteknek és gyermekeknek szóló – költeményei is, amelyeket Tolcsvay Béla, illetve Németh Viktor zenésített meg. A felvételeket megjelent hanghordozók és videók őrzik. Életműve egyelőre feldolgozatlan.

reprezentatív válogatás megtörtént (KMTG, Budapest, 2022). Öt korábbi kötetet említ, amelyekből a huszonöt írást magába foglaló gyűjtemény itt összeállt (*Francia tavasz*. Mentor, Marosvásárhely, 1996; *A belga utazó* – Mentor, Marosvásárhely, 2001; *Jerikói lonc* – Kráter, Pomáz, 2003; *Elízium panzió* – Bookart, Csíkszereda, 2013; *Csempész-áru* – Bookart, Csíkszereda, 2016). És azt is bevallja, hogy maga válogatta. Ezek szerint egy szubjektív és reprezentatív meritésről van itt szó, hiszen a számára legkedvesebb, leginkább releváns írásait rostálta most egybe.

Ami az első olvasás után szembeötlő – bár mondhatnánk azt is, hogy emlékezet-frissítő ismételt olvasói találkozásokról van szó –, szerzőnk igen határozottan megjelöli a helyet, ahol ezek az írások „megtörténtek”. Vagy megtörténhettek volna. Lelki szemeink előtt körvonalazódik az a negyven hektár, ahol SZIP is született, ahol ma is él, s amit székelly anyavárosként ismerünk. Túl ezen a „történelmi” és „zsebkendőnyi” belvároson, azonban ott a többi, ami hozzá rendelődik: a Rez, a Szarkakő, a Budvár, a Nagyöküllő, a szárnyvasút, a Kossuth Lajos utca, a gimnázium, a Csonkavár, a templomok, miegymás, még a Hargita is. Csakhogy SZIP írói világában ezek a valóság-elemek folyton átfogalmazódnak, áttevődnek. Használja ugyan a lokális kulisszákat, de oly módon, hogy időnként átrendezi őket. Mobilisak. Lego-szerűek. Felismerjük a táj- és valóság-elemeket, de hamarosan rájövünk arra, hogy szükség van ugyan rájuk a dimenziók meghatározása, az ábrázolás, a térkihasználás, a beállítás végett, ám ennél sokkal többről van itt szó. A provinciát SZIP úgy emeli be a maga alkotói terébe, úgy „irodalmisítja”, hogy azok bárhol érvényesek legyenek, működjenek, és a köztük zajló történetek, a megvilágított emberi sorsok, szituációk bárki számára értelmezhetővé váljanak. Mit mondhat ilyenkor az ember?... A Vatikán is mindössze 44 hektáron terül el, de történelmi és kulturális szempontból mégiscsak egy akkora birodalom központja, ahonnan ma is a világ legnagyobb cégét vezénylik.⁴ Ha szabad így fogalmazni. „Az igazságot kereső képzelet erősebb lehet a valóságnál” – figyelmeztette mostani olvasóit a kötetbe írt dedikációjában. Egyszer. Kétszer. Többször. Több alkalommal. Életkortól, nemtől, társadalmi

4 A világ népességének 17,72%-a – 1,360 Md lélek – tagja a Római Katolikus Egyháznak – Ld.: <https://www.vaticannews.va/hu/egyhazi/news/2022-02/tobb-katolikus-a-vilagon-2020-ban-1360-millio-volt-a-szamuik.html> [2022.08.12.]

státusztól függetlenül, több esetben ezt írta be a gyanútlan, ám roppant hálás sznoboknak és olvasóknak szánt példányokba. Elképzelhető, hogy más alkalmakkor más „alapigét” használt, de legalábbis ekkor – 2022. május 30-án – ez a „textus” volt érvényes. Üzenni szeretett volna, még egyszer, még inkább felhangosítva, ahogyan már megtette Szindbád segítségével a *Csempészáru* című kötetben is, amelynek ugyancsak záróírása ez a novella. Igencsak kedves, kiemelt fontossággal bír szerzőnk számára, úgyhogy erre még visszatérünk.

Mivel szabadon használja a tájelemeket, úgy „rendezi” be írásait, hogy az idővel se legyen gondja. Ki-be jár a tájból, elmegy-visszatér, száz-másfélszáz évet ugrik előre-hátra, oda-vissza. Hirtelen abban az ódon korban találjuk magunkat, amely Szabó Dezső (1879–1945)⁵ által is üzent. Tudniillik olyan volt az egykori főutca – kinek Botos, kinek Május 1, kinek Kossuth –, hogy lehetett bármennyire is polgári az a világ, a kávéházakkal, a kuplerájokkal, a méltóságos urakkal, a vármege-székhellyel, a Millenniumi emlékoszloppal, a két gimnáziummal és a főreállal együtt, hogy abban az időben a tehéncsorda itt haladt le minden reggel, s fel minden áldott este. Ennek jelzésértéke van. Ebben a kisvárosban benne foglaltatott a falu. Az urbánus közeg ugyanakkor rurális volt, akkor és most sem lehet más, amikor a néhai szarvasmarhatartók ivadécai immár tömbházlakókká vedlettek. Semmi sem az, semmi sem olyan, amilyennek első látásra tűnik. Le kell kaparni a külső mázat. Lehámozni a sztaniolt. Vagy páratlanítani a szélvédőt. Rálehelni a jégvirágokra, hogy a szétolvadó kristály-cirádák a szüretlen fényt, a kinti képet látnunk engedjék. SZIP mindebből a városi részt választja. Hősei, alteregói polgári-értelmiségi származásúak, többnyire fiatalon érkeznek a városba, ahol aztán kibontakozik későbbi pályájuk. Vagy nem bontakozik, csak eltelik, hirtelen és majdnem nyomtalanul. A nyelvazete sima, „középmagyar”. Nem látjuk viszont a cirádákat, amelyeket Tamási beültetett az írásbeszédbe. Még az az attitűd sem

---

5 A jeles író és publicista pályája kezdetén magyar-francia szakos tanárként dolgozott; 1905 és 1918 között Budapesten, Székesfehérváron, Nagyváradon, Sümegyen, Székelyudvarhelyen (1910–1912), Ungváron, Lőcsén tevékenykedett. Székelyudvarhelyen az Állami Főreáliskola tanára volt, ebben az időszakban egyik kezdeményezője a pedagógusok országos sztrájkjának, amely során éles polémiaiba keveredett Tisza István miniszterelnökkel. Székelyudvarhelyi tapasztalatai az *Életeim* című önéletrajzi munkában bukkannak fel.

bukkan fel, amely idősebb pályatársai – Csíki László (1944–2008), Király László (1944), Ferenczes István (1945), Czegő Zoltán (1938), Lőrincz György (1946) – esetében annyira erős, hogy „idetartozónak” érezzük, helyhez kötődőnek, amely tartományt mi Székelyföldnek hiszünk és mondunk. Van némi sajátossága ennek a legkeletibb és kompakt magyar vidéknek, költői eszközökkel is kifejezhető – Király, Ferenczes, Czegő ezt meg is tette az utóbbi évtizedekben –, nyilván, SZIP azonban elsősorban prózaíró, nincsenek közismert költői „eltévelyedései”. Viszont, ami az anekdotázó hajlamot illeti, az hibátlan, és töretlenül jelen van. Számára is nagyon fontos a történetmesélés. Azt vallja – már a hangot felütő írásban, *Indián nyárban*, amely még a *Francia tavasz* című, 1996 előtt keletkezett kötetből való –, hogy „az egyidejűség grammatikája életem gyötrő részévé válik”, amely nála kulcsfontosságú kijelentéssé válik. Ha kellőképpen odafigyelünk. Hasonló elbeszélői magatartást korábban Mózes Attila (1952–2017) novelláiban és regényeiben találunk. Mózes (M. A.) mindössze egy fél generációval járt SZIP előtt a fizikai időben, de mivel viszonylag korán, közvetlenül a diplomaszerezés után kezdhetette pályáját, emiatt jóval „öregebbnek” számít, simán előtte jár egy generációval: *Átmenetek* című Forrás-kötete 1978-ban, *Egyidejűségek* című „rendhagyó falumonográfiaja” 1980-ban, a következő *Fény, árnyék, átdereng* című, ugyancsak 1980-ban jelent meg, aztán két másik fontos novellagyűjteménye került az olvasói figyelem középpontjába *Üvegcsendélet* (1982), valamint *Füstkorom* címmel (1984). SZIP és Mózes írói indulása közt tizennyolc év és egy rendszert változtató cezúra van. M. A. első alkotói korszakának csúcsa következett 1985-ben, a „három kamaratörténetet” magába foglaló *A Gonosz színeváltozásai* (1985) címet viselő szintén jelentős könyvvel.⁶ Mivel a múlt évszázad nyolcvanas éveiben – amikor SZIP egyetemi tanulmányait folytatta a BBTE Bölcsészkarán –, és amikor egyre jobban beszűkült a totalitárius társadalom mélyéről belátható perspektíva, a szabadon bejárható „írói mező” Erdélyben, követendő és követhető volt a Mózes-féle módszer, az elvonatkoztatás, a különleges

6 Mózes Attila első – és hadd tegyük hozzá: a leginkább kiemelkedő – alkotói periódusához köthető az *Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket* c. „beszély”, amely 1990-ben látott napvilágot, bár egyes részleteit – cenzúrázott változatban – már a fordulat éve előtt ismerhettük, illetve itt-ott magyarországi folyóiratközlésekben is felbukkantak.

helyszínteremtés. Egyrészt egéruat biztosított, másrészt lehetőséget a határok feszegetésére. Nyilvánvaló, hogy ezt a „követést” kellő bátorság, tehetség, széles érdeklődési kör és folyamatosan táguló – magyar és világirodalmi – olvasottság birtokában lehetett megvalósítani. Valami hasonlót cselekedett Bodor Ádám (1936) is, csakhogy ő ekkor már, 1982-től Magyarországon élt, ahol valamelyest szabadabb légkörben bontakozhatott ki a munkássága és tagozódott be szépen alakuló életműve a(z össz)magyar kultúra szövetébe, viszont korábban és a nyolcvanas, illetve a kilencvenes években immár egy fontos társművészet, a játékfilm által is „megszólalhatott”. Kétségtelen, hogy ugyanvalóást követhető példaként szolgált a Bodor Ádám-féle írói magatartás SZIP számára.

Már ebben az említett bevezető írásban jelen van a „megkettőzött én”: mintha SZIP disszidált volna, s mintha épp hazatérne. Vagy talán nem mozdult ki egy pillanatra sem? „Egyidőben létezőnk, külön-külön, azzal a nyugtalanító tudattal, hogy így kettéhasadva alkotunk egészet, mert a másik hiánya örökösen emlékeztetni fog a megálmodott teljességre.”⁷ Azonban „kérelhetetlen” a valóság, az *Erdélyi tél* című írásban: „... visszavonhatatlanul vetkőzik a világ, a lét körvonalai elmozdulnak, mint sietős lépések nyomai az olvadó havon.”⁸ Mintha az az alteregó lenne a szerző, aki idehaza volt mindvégig. A *Francia tavasz* már egy „hazaérkezési” novella, de olyan „fülkefényben”, amely által kérelhetetlenül felgyorsul az idő, mintha minden megtörtént volna. „Aztán a bőröndömmel kitámolyogtam a folyósóra. Mozdonyfütty hallatszott, a vonat lassított. – Végállomás! – kiáltotta az ajtó felől a kalauz – Kiszállás!... A szerelvény csikorogva fékezett, és megállt.”⁹ Ez az 1888-ban átadott valóságos vasúti szárnyvonal, amely mintegy ötven kilométeren át halad a Segesvár-Héjjasfalva-Székelykeresztúr útvonalon a székely anyavárosban található végállomás felé, igen fontos szimbólum, mégiscsak egyfajta köldökzsínór, ahol az álmodott pullmann- vagy az ántivilágból visszamaradt fülkészkocsikon haza lehet érkezni a volt/ nem volt/ megtörtént/ képzelt utazásokról.

7 I. m. (*Az angyalok átjárója*) 10. o.

8 I. m. 13. o.

9 I. m. 23. o.

Az olvasmányélmények, a lenyomatok, amelyek bennünk a fentiekben leírtak mentén itt megfogalmazódtak, jórészt az első öt novellához kapcsolhatók, amelyek 1996-ig „íródottak” jóvoltából keletkeztek, s az említett első kötetből valók. Az ezredfordulót követően azonban mintha felgyorsult volna SZIP. Hogyha a pályáiv első tíz esztendejének szűk „foglatát” figyeljük, akkor az megfér körülbelül negyven oldalon. Az új évezred első tíz esztendejében létrejött alkotásai közül beválogatott kétszer öt írás azonban száznolcvan, a kétezer utáni második évtized – hadd tegyük hozzá egyébként, hogy csonka, hiszen csak 2016-ig hatol fel az időben (!) – ismételten legalább ugyanennyi könyvoldalt követelt itt magának.

A novellák sorában látni egyre hosszabbakat is, sejteni rajtuk, hogy kacérkodnak a nagyobb prózai műfajjal – némelyik akár sűrített (kis)regényként is értelmezhető –, de a szerző igyekszik óvatos maradni, nehogy „túlírja” önmagát. Ilyen *A belga utazó* című opusz is, amely – nem véletlenül vált az egyik kötet címadó írásává (!) – arról is szól, hogy a székely anyavárosra kísértetiesen hasonló helyen összegabalyodik az idő. „Egyszer szürkületkor, amint lehajtott fejjel a várrom körüli havas utcákat róttam, rádöbbsentem, hogy saját lépéseim nyomát követem a süppedő hóban.” Mintha évtizedek telnének el, és a hős – az írói alteregó – egyre inkább úgy érzi, hogy az élet behelyettesíti őt „a régi vágású öregúr” alakjába. És ami még döbbenetesebb: a sokat dédelgetett nagyívű tanulmány, amely oly nagy hévvel és beleéléssel írt meg anno a fiatalember, a hős az Irodalmi Magazin számára, későbbi olvasatban olyannak tűnik, mint „egy zöldfülű tollforgató gyatra próbálkozása.” Hogyha SZIP regényt szeretett volna írni, akkor nyugodtan belemászhatott volna a falusi kisvilág történéseibe, hiszen fölöttébb izgalmasak lehetnek az ottani esetek, a házasságon belüli és kívüli viszonyok, akár arról is szó eshetett volna, hogy mi az összefüggés a gyermekek értelmi szintje és a pár évvel korábbi szilvatermés között. Amikor behatolt ebbe a kisvilágba az európai eszmeiség – legalábbis az, amit belőle az Európai Unió magában hordoz –, látni lehetett, hogy még azok a keretek is szétfeszülnek, amelyek túléltek a rendszer- és impériumváltásokat. A pusztulásra, az elgyökértelenítő/ gyökeres változásokra itt olyan alternatívák mutatkoznak/ mutatkozhattak volna, amelyek ábrázolására jóval nagyobb empátia és bátorság szükségeltetik napjainkban, mint a saját forrásvidékét

ábrázoló Szabó Gyula (1930–2004)¹⁰ birtokában volt anno – a múlt század ötvenes éveiben –, vagy annak idején – a 60'-as '70-es évek fordulóján –, amikor Sütő András ugyancsak nagy hatású *Anyám könnyű álmot ígér*¹¹ című „naplójegyzetei” keletkeztek. Az említett *Egyidejűségek* pedig immár a '80-as évek sivár világából való álszociografikus tudósítás, de ettől függetlenül hiteles és remek. Érthető módon ennek a fontos könyvnek nem jutott már akkora figyelem, hiszen a totalitárius rendszer nem viselte el a kritikát és az alulnézeti ábrázolást... De nem. Szóval nem. SZIP nem kíván regényt írni, kimenekül továbbra is a nagyprózából, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy valami könnyed lehetőséget választ, valami kényelmes sztrádát, amelyen csak amúgy lehet száguldani egy jól ismert és meghatározott cél iránt.

És máris ott vagyunk egy következő kötet itt is szereplő fontos – címet szolgáltató – írásánál: *Az angyalok átjárója* címűnél. Mindenképp érdemes arra, hogy újraolvasván ezt az ezredforduló táján – tehát húsz évvel ezelőtt – keletkezett írást, megfogalmazzunk pár következtetést. Olyan alteregóba helyezkedik át, amilyenről szó volt már: mintha elment volna, és visszatérőben látná az itteni/ itthoni/ otthoni változásokat, a változatlanságot. Mintha tetten érne némi kilátástalanságot, ami sértetlenül túlélte a volt rendszert. Mintha a távolságok és a kátyúk is örökérvényűek lennének, s az egyik embert a másiktól, a világtól történő elválasztását szolgálják. Mintha örökéletű lenne a kert végében a fabudi. Mintha összetételében sem változott volna a mezőről hazatérő bivalycsorda. Mintha ugyanazok lennének a szikár férfiarcok, ugyanazok az emberek mögöttük, akiket távozásakor elhagyott... Csakhogy megjelenik pár olyan motívum is az új ezredév nyitánya idejében, mint

10 Homoródalmás szülöttének faluregény-trilógiája a lavinyszerű társadalmi változásokat (is) ábrázolja, hiszen a mezőgazdaság szocialista átalakítása hevében keletkezett. Annak ellenére, hogy hiteles és következetes az ábrázolásmódja, az 1955-1961 között megjelent művét „revizionálnia” kell (1964), a csonkítatlan változat csak a rendszerváltás után jelenhetett meg ismét (2004).

11 Rendelkezem ebből a számos prózai műfaj ismertetőjegyeit hordozó alkotásból egy saját tulajdonú kötettel, a bukaresti Kriterion Könyvkiadó által megjelentetett harmadik kiadásból (1972) – egyike annak a 66200 (!) példánynak, amelyet akkor Romániában előállítottak. Ez a mű a magyarországi és az idegen nyelvű fordításokkal legalább egymillió példányban elfogyott. Ilyenkor némi szorongás fogalmazódik meg bennem és elgondolkodom a kortárs irodalom hasznosságán, társadalmi és kulturális szerepén vagy hatásán.

a választópolgárokért és a körzetéért „aggódó” újjgazdag politikus, annak helyi meghosszabbítása, a vazallusként fungáló titkár, a prostituáltak – egy útszéli, két asztalon billegő – és a falunapok divatja. SZIP éles szemmel figyel, lát is, bár nem foglalkozik túlságosan az apró részletekkel. Akár olyan, ahhoz hasonló módszerrel is dolgozhatna, mint tette Szilágyi István – más időben, nyilván – a *Kő hull apadó kútba* (1975) című regényében. Amikor az orvosi rendelőt és annak miliójét ábrázolja, az immár néhai doktor (Krisztián) háziasszonyát/szeretőjét, ugyanaz a borzongató, majdhogynem „ajdoni” ez a világ. A hős, a túlélő azonban jelzi, hogy bár lehetne idevalósi – akár –, de társtalan, rokontalan, árva ugyanakkor, aki akkor is örök kívülálló, ha történetesen idehaza marad. Végigcikázik a feszültség az egész novellán, amely abból a tragikumából fakad, hogy a megboldogult doktornak mindvégig lelkifurdalása volt amiatt, hogy a zöldhatáron való szökéskor a társát lelőtték – mármint az írói alteregót –, és ő maga, mint bűnös határsértő, bár börtönbüntetést szenvedett, emiatt olyan hátrányos megkülönböztetést is kénytelen volt elviselni, ami egész további életére, a megváltozott rendszer ellenére is kihatott. A visszatérőben is él a szorongás amiatt, hogy tulajdonképpen helyette vált ilyen züllötté és önsorsrontóvá a falusi körorvos. Érdemes figyelni arra, hogy SZIP időnként elhelyez a szövegeiben látszólag oda nem illő evidenciákat. Üzeneként. Itt is találunk ilyent: „Valakitől egyszer azt hallotta, hogy a világ olyan, mint egy mesterien megírt detektívregény, amelynek az utolsó lapjait a Szerző kitepte, hogy az olvasó ne juthasson a végső titkok birtokába.” Csakhogy a pap hivatkozik egy legendára, gyakorlatilag az angyalok átjárójáról regélve, a történet „arról szól, hogy néha az angyalok titkos utakat nyitnak meg az emberek előtt. Ilyenkor megszűnnek a földi valóságra vonatkozó törvények, s minden az égi logika szerint történik.” Ez a novella azt a következőképp ér véget: „... Egyedül volt. A páfrányok között kígyózó keskeny ösvény hívogatóan világított a holdfényben.”

Olykor távoli, kultúrtörténeti témák is felbukkannak SZIP írásaiban. Ábrahám és Izsák bibliai esete. Illetve annak továbbírt változata, amikor Izsák kényszerül arra, hogy gyakorolja „... a fejlődéshez szükséges erőszakmennyiséget.” Csakhogy végül – ahogy egy jól megírt megírt „thrillerhez” illik – Izsák lesz az, akinek immár ténylegesen vállalnia kell az áldozati szerepet, és nagyon úgy néz ki, hogy ez már

nem egyszerű próbatétel, a túléléshez szükségeltetik, s az Úr már nem fog beleszólni. Az Úr ez alkalommal (talán) maga az a hajthatatlan felügyelő, aki betartatja az Írás rendelkezéseit. A fiú fegyvert kapott és kellő instrukciók birtokában indult ki a terepre. Ezt követően így bocsátja útjára az apát a felügyelő: „Reméljük, minden úgy fog menni, mint a karikacsapás – nyújtotta át Izsáknak a vörös karikával megjelölt hamuszín csuhát. Itt a térképe is. És ne feledje, húzza a csuklyát jól a fejére.”... És aztán ott van mindjárt A másik Megváltó is! Talán ez lehet SZIP eddigi munkásságának egyik csúcса, amikor „behelyettesítéssel” oldja meg, oldja fel az ellentmondást és a hiányt: a megváltás elmaradását. Hiszen végül maga, a tanult szemfényvesztő, a 'másik' játssza el és éli meg az élők közé való visszatérést, teljes sikerrel, hogy aztán ismét elmerüljön a tömegben. Ez a személyes sors már nem lényeges. Viszont úgy tűnik, hogy az Írás üzenete általa – e kegyes hazugság révén – beteljesedtek a jövődölések. „A szavak az igazán fontosak, amelyekkel elmeséljük az életünket” – írja a novella végén, majd így fejezi, hitvallásként is értelmezhető szavakkal: „Halványuló emlékekből, álmokból és képzelgésekből összemósódott életemben egyetlen kézzelfogható bizonyosság van csupán, ezek az apró, szürke, simára csiszolódott kavicsok, amelyeket esténként a tenyerembe zárok, s remegő szívvel várom, hogy vidáman csivitelő, fürgén szétrebbenő verebökké változzanak.”

Olvasás, újraolvasás közben most továbbgrottunk a könyvtestben. Ez már az ötödik szerkezeti egységként is felfogható tartomány, ha egyáltalán van ilyen, de egyértelmű, hogy immár a „frissebb” írások környékén járunk, amelyek a legutóbbi években keletkeztek az új évezred második évtizedében.

Még mielőtt azonban a végére érnének, meg kell említsük a Krúdyra történő tiszteletteljes visszautalást – Szindbád és az eltékozolt vágyak kávéháza –, valamint a jólismert hős reinkarnációjaként felbukkanó Kornis Dánielt. És annak (részben) elmondatlan történetét. SZIP olyan témákat talál ismét, amelyek szétfeszítik a novellák kereteit. Az olvasónak hiányérzete van amiatt, hogy a történések folyamata abba marad, hogy nem fűzi egymáshoz, egymás mellé az ábrázolt sorsokat, amelyek tulajdonképpen egy nagyregénybe kívánkoznak, amelynek helyszínei a Budvár alatti anyavárostól Honoluluig, illetve Fokvárosi táglanak. És nyernek értelmet. Válnak láthatóvá.

Azáltal, hogy ebben a kötetben egymás mellé került a SZIP-féle novellisztika java, erősödik bennünk a meggyőződés, hogy a kinti és a benti, a közeli és a távoli, a létező és a képzelt világok szerencsés találkozását leljük fel itt. Ez a világ, ez a tükörkép csak erősödhet bennünk, akárcsak a SZIP-ről alkotott és rögzült képi információ, hogy markáns arcélú, erős és összetéveszthetetlen egyéni karakterrel rendelkező kortárssal találkozhattunk. Szándékosan nem tettünk egyetlen kísérletet sem arra, hogy világirodalmi rokonságot, esetleges hatásokat emlegessünk. Mindössze annyit emlegettünk, hogy erdélyi és székelyföldi elődeihez/ kortársaihoz viszonyítva hogyan dolgozott, illetve milyen lehetséges utakat nem követett, amikor az elindult „az angyalok átjárója” felé. Jó ez a mezsgye, ahová eljutott. És egyre szélesedik. „Megvásárolhatók”, betáblázhatók ide a szomszédos parcellák, akár teljes dűlők is.

Vannak novellisták, akik soha nem írnak regényt. Vannak, akik a novellát/ karcolatot/ tárcát/ elbeszélést csak prelúdiumnak tartják, amolyan ujjgyakorlatnak, alap- és nyersanyagának, hogy aztán nekigyürkőzzenek. De a regény nem csupán hozzáállás, hanem alkat kérdése is. SZIP – minden bizonnyal – képes volt annyira titokzatosnak maradni, hogy nem árult el mindent magáról. Nem látni, csak sejteni nála az eszköztár további „felszereléseit”. Hogy regényt vagy nagyobb lélegzetvételő alkotást várókként még inkább összezavarodjunk, a szerző alaposan rácsáfolt: *Zsebművészet*¹² című kötete „karcokat” tartalmaz. A kis kötetet lezáró írás címe: Online feltámadás – Hommage à Tamási Áron. „Ki tudja merre?”

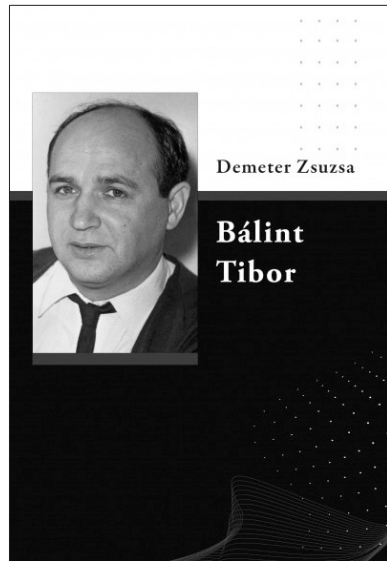
---

12 A *Zsebművészet* (Irodalmi Jelen Könyvek, 2021.) és az *Angyalok átjárója* tulajdonképpen azonos időben látott napvilágot, egymást megkerülve. Ez a könyv immár egy következő alkotói korszak része. Egyfajta folytatás.

Böjthe Pál

ZARÁNDOKLÁS EGY ÉLETMŰ KÖRÜL

Úgy látom, aki a kolozsvári irodalmi élettel foglalkozik, előbb-utóbb eljut Bálint Tiborhoz is. Bálint Tibor írói pályafutásáról több monográfia született. Amikor Demeter Zsuzsa könyvét¹ lapozzuk fel, rögtön a címadatokból kiderül, hogy ebben az esetben esszék, tanulmányok gyűjteményéről van szó. Itt egy pillanatra meg kell állnunk, ugyanis az esetek többségében, a gyűjteményes kötetek írásai tág időintervallumot ölelnek át, és tárgyköreiket tekintve változatosak. Ha pedig a kiadvány egyetlen téma köré épül, akkor a különböző írások egymástól függetlenek. Demeter Zsuzsa kötetében ez másképpen van. Továbbra sem beszélhetünk monográfiáról, hiszen nincs benne az írói életmű részletes feldolgozása, de az írások között nem csupán egyszerű – teszem azt, szerzői – kapcsolat létezik, hanem folytonosság is. Ez akkor is igaz, ha az oldalszámok alapján jó előre haladtunk a kötetben, de az éppen előttünk levő írásban a történelmi-társadalmi körülmények korábbiak dátum szerint, mint az előző oldalakon felbukkanó évszámok. Az időben vissza-vissza ugró elemzési mód és egyben átfedés mindig az előző és a következő írások között, folytonosságot ad a teljes esszégyűjteménynek. Ugyanebből ered, hogy bizonyos címek, idézetek vagy utalások különböző írásokra többször megismétlődnek. Ez, egy ilyen adatgazdag kötetben akár segítség is lehet. Megelőzi az állandó visszakereséssel járó kellemetlenséget.

1 Demeter Zsuzsa: *Bálint Tibor*. MMA Kiadó, Budapest, 2022.

Amint ez a kiadvány meggyőzően bizonyítja, érdemes Bálint Tibor életművét újból és újból körbejárni. Annál inkább, mert a gazdag anyag mindig tud újdonságokkal szolgálni. Mint éppen innen kiderül, Bálint Tibor láthatatlan életműve sokkal nagyobb, mint az amúgy önmagában kicsinek nem nevezhető kiadott formában megöröklött. Demeter Zsuzsa többször is szóba hozza a láthatatlan életmű kérdését, meggyőzően érzékeltetve, hogy bőven lehetett volna, sőt, lehetne válogatni a nagyközönség számára ebből a – legalábbis pillanatnyilag – visszafordíthatatlanul elsüllyedésre ítélt anyagból. A láthatatlan életmű végső soron láthatóvá tehető, ha valaki fellapozza a számos folyóiratban, gyereklapban megjelent írást. De tekintettel napjaink irányultságára, amikor a nyomtatott sajtó eltűnőben van, nagyon kicsi a valószínűsége, hogy az a tömeg, amely a mai lapot nem tanulmányozza, a tegnapit kezdi könyvtárakban böngészni. A láthatatlan életmű kérdésének az ismétlésében egyfajta figyelmeztetést érzek. Íme, így vesznek el értékeink. Így történik meg, vagy legalábbis jócskán hozzájárul ahhoz, hogy Bálint Tibort az utókor az egykötetes írók táborába számúzi. Ezt a kérdést is feszegeti Demeter Zsuzsa. Tegyük fel, hogy a *Zokogó majom* valóban a pálya csúcса, mint ahogy jó valószínűséggel az is. De ez nem jelenti azt, hogy nem került ki Bálint Tibor tollából más értékes írás. És ha ezeket az írásokat lesöpörjük az asztalról, csak a csúcsregény vaskos kötetét hagyva meg (sajnos, azt is többnyire csak mutatóba, kirakat gyanánt), akkor mi leszünk szegényebbek. Nem harcos hozzáállás a Demeter Zsuzsáé, hanem elgondolkodón figyelmeztető.

Bálint Tibor is figyelmeztetett a maga módján. Néha egy emberöltő sem elegendő arra, hogy a diszkrét figyelmeztetés révbe érjen. Valaha olyannak ismertem meg a kisemberek, a külváros és a szeretet íróját, amilyen a valóságban soha nem volt. A *mesternél* című írásával találkoztam először, és ahelyett, hogy abból a virágoskertet, a barátságos mestert, a napfényt vagy akár Rudolfot jegyeztem volna meg, előttem egy jó darabig a „kőajtó, vaspánt”, meg „ha kell, megeszünk egy borjút is” maradt meg. De ezek erősen. Majdnem öt évtizede nem olvastam a novellát, de nem hiszem, hogy sok tévedés lenne az idézetekben, amelyek a figyelmetlenségem tükröi. Szerencsés helyzet, ha kéznél van az ellenszere. Bálint Tibor írásai pedig bőven szólnak a figyelmetlenség, a közöny ellen. Nem tolakodón, vagy pedellusi szigor-

ral. A belőlük áradó szeretet, melegség által. Ezek pedig elég erős jellemzők ahhoz, hogy kinyissák az ember szemét.

Hogy miért említettem fel a régi történetet? Azt tapasztaltam, hogy Bálint Tibor eltávozása után a róla megemlékezők, nyilatkozók bár tisztában vannak pályájának hullámvölgyeivel, azért valahogy arrafelé kerekítik történeteiket, hogy egy képzeletbeli fórumon legtöbbjük vendégül szeretné látni az író, mint valamilyen szempontból követendő példát. Ennek egyik oka, hogy az elemzések hangsúlya az életműnek arra a felére esik, amikor a lélek mellett, már a kiforrott szerző köszön vissza a sorokból. Demeter Zsuzsa eltolja ezt a határt, jobban belekotorva az általánosan elfogadott csúcspont, a *Zokogó majom* előtti időkre, viszonylag sokat időzve a pályafutás első tizenöt événél. Vagyis azokról az időkről van szó, amikor a korabeli kritika meglehetősen tűz alá vette Bálint Tibort, egyféle valahol „megrekedt” szerzőnek könyvelve el őt.

Egy másik ok, amiért Bálint Tibor szívesen látott „vendég” egy kolozsvári tágabb körű találkozáson, a Demeter Zsuzsa által is használt, a múltat, hagyományainkat, identitásunkat adó értékeinket összekötő, szépen megnevezett belső térképben azonosítható. Bálint Tibornak Kolozsvár a testrésze, lelkének egy darabja. Annaira összenőtt velem, mint ami kevés embernek adatott meg. Persze, Kolozsvár inspiráló város, sok jeles irodalmárunk örökítette meg szépségeit. Az sem ritkaság, hogy nem egy szerző szebben, költőibben fogalmazta meg gondolatait a településről, mint az, akinek ereiben lüktetett Szamosfalvától a Monostor végéig és a Kerekdombtól a Palocsay-kert túlsó feléig húzódó utcák hálózata. De oly, véges-végig szeretettel társuló mélységben senki nem ismerte a város peremét, és főleg senki nem őrizte meg jó emlékezetében azt, miután megadatott máshová költöznie, mint Bálint Tibor. És ezek a perifériáról induló szálak valahogy átfűzték magukat az egész városon, egy darabig elidőzve a Házsongárdban, de ott meg nem rekedve, tovább szaladtak a lehetőségek és az emlékezések irányába. Ezekről az emlékekről, de derülátó természete révén a jövő irányába mutató lehetőségekről is sokat tudott Bálint Tibor. Szívesen beszélt mindenről, amiről kérdezték, vagy leírta gondolatait. Nem csoda hát, hogy újból és újból asztalhoz invitálják őt azok, akik nemcsak sokat akarnak tudni, de a részletekre is kíváncsiak. Sokszor ezek a részleteknek nevezett apróságok hordozzák a lényegét.

Például azt, hogy nem minden esetben elegendő valamit tanulmányaink nyomán tudni. Az, aki megélte a történetet, aktív részese volt az eseményeknek, mindig tud olyasmiről mesélni, ami a világ egyetlen könyvtárában sem olvasható. Az esszégyűjteményből kiviláglik, hogy Bálint Tibor alakja megkerülhetetlen, ha a város lírai értelmezésére kerül sor.

Demeter Zsuzsa könyvének külön színfoltja, hogy az írója nem kolozsvári. Nem ölt magára semmilyen ehhez kapcsolható pózt vagy véletlenszerű tartást. Ugyanis az, hogy valaki tősgyökeres kolozsvári magyar ember és valamilyen módon kapcsolódik Bálint Tiborhoz, már-már természetes. Ennek a könyvnek a lapjairól viszont egy egészséges távolságtartás köszön vissza, amely nem párosul ridegséggel, hiszen közben érezhető a szerzőnek a téma iránti szimpátiája. Azonban ez a távolságtartás segítségre lehet egy nagy csapda kikerülésében. Amint az a könyv több esszéjéből is kiderül, Bálint Tibort pályája első szakaszában éveken át meglehetősen sokan kritizálták stílusa miatt, egyre türelmetlenebbül várva az írásaiban létrejövő változásokat. Aztán amikor megjelent a *Zokogó majom*, a regény kapcsán sorozatosan születő kedvező bírálatok hatására, a kritikusok kezdték átértékelni az író műveihez való saját korábbi álláspontjukat. Demeter Zsuzsa végig követi a kritikákat a kezdetektől a *Zokogó majomig*, majd gyérebb szórásban a későbbi írások kapcsán is. Nem felejtí ki esszéiből a kedvezőtlen vagy fanyalgó kritikák felsorakoztatását, csupán annyit tesz, hogy kiegyensúlyozott képet akar nyújtani, s ezért az egyazon időben született jóval kisebb számú pozitív, vagy legalábbis bizakodó hangú elemzésnek is teret ad. Erről van tehát szó, hogy a nagyon alaposan dokumentált, Bálint Tibor sok száz írásának az ismeretével felvértezve született esszék nem jutnak majd arra a sorsra, hogy utólag korrigálni kelljen őket.

Bajna György

TARTOZÁS LEROVÁSA, AJÁNLÁSSAL

Szávai Géza két legújabb könyve *Az életed*, Polcz Alaine (2021) és *Az élet és Mészöly Miklós* (2022). Az első alcíme: *Asszony a hátsószobában*, a másodiké: *A templom és kilincse*.

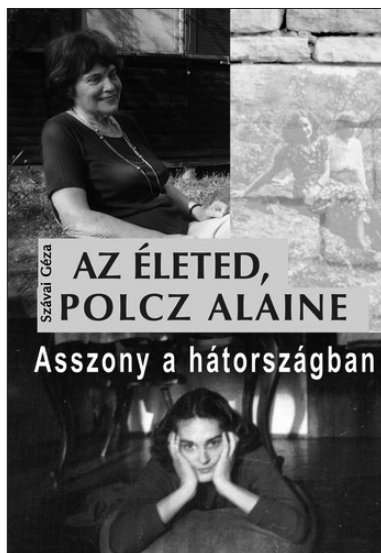
Idei névnapi köszöntése alkalmával megjegyeztem a szerzőnek, hogy: „*A Mészöly-könyv hangneme okán jobban tetszett, mint a Polcz Alaine-ről írt – melleleg jó munkád. Ott rettenetesen zavart, amikor pimaszkodtál. Dehát mind a két könyv nem kis mértékben rólad is szól, jó vázlat egyéniséged megfestéséhez, de dicséretes, hogy nem halványítja hőseid értékeit*”.

A válasz már felhívás volt a kerिंगőre: „*Amit írsz, az érdekes észrevétel, mert én magamról ennél több nyomot már nem hagyok, mint a Mészöly–Polcz dilógiában. Ezt sem tudatosítottam idáig. Jut eszembe: miért nem írsz recenziót/kritikát a két könyvről (...)*

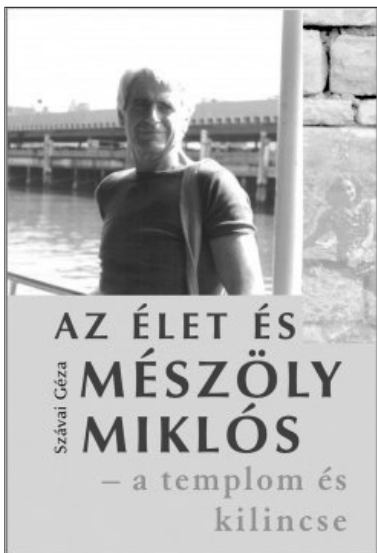
Hiszen te igencsak közélről láttad ezt a félénk, tétova fickót, aki hogyan is tudott olyasvalakiról írni, mint pl. a vad Kodzsima Miki?! (Na, megint humorizálok...)”

Nem sokan dicsekedhetnek azzal, hogy annyi Szávai-könyvet olvastak végig, mint én. Hogy az *Aletta bárkája* miért tetszik a legjobban? Soha nem próbáltam megtudni, de bizonyára Kodzsima Miki miatt is.

Mostani irományomat tartozáslerovás-félének nevezném. Alapos okom van rá: több, mint ötven esztendő Szávaiékra-figyelés. Egyetemi éveik után Szávai Géza és hitvese, Ilona (sz. Simon) – a dilógiában Ájlonka – 1973-ban tanárként hazakerültek Székelyföldre. Egyik etédi, másik sepsiszentgyörgyiként.

Életet hoztak közénk, főleg az akkor kitűnő gyergyószentmiklósi irodalmi körünkbe. Szávai ugyanis azt a korát élte, amikor bátorkodott Veress Dánieltől Sütő Andráson át megfricskázni mindenkit, akivel nem értett egyet, mégha az illető népszerűségnek, sőt tekintélynek is örvendett. Méliusz József megvédése pedig másnak kamikádze akciónak tűnhetett Székelyföldön. Az akkor a krisztusi kor tájékán izmosodó társaság – nevezhetjük baráti körnek is – vállalta azt is, amivel lelke mélyén nem értett egyet (mi több, maga nem is vallotta), ha az Szávaitól származott. Jó bajtársak maradtunk. Vígágban, de máshol is. Ezt azóta is elmondhatjuk kapcsolatunkról. Az első megrendülés, igazi csapás, az éppen csak felsíró, fél napnyi időt élő Petike elvesztése volt.

Kicsi koporsóját Farkas László – a kör akkori titkára – társaságában hárman temettük el két sír között megmaradt kéttenyérvnyi helyen a gyergyószentmiklósi római katolikus temetőben. Pap nélkül, ceremónia nélkül. A kitörölhetetlen bánatot aztán Eszter születése enyhítette. A nyolcvanas évek elején elkerültek Bukarestbe. A csernobili katasztrófa eredményeként (1986) Ilona betegsége egyik krízishelyezeten át a másikká vezetett. Két és fél év a Korányi klinikán. Az odáig való eljutás hátborzongató történetét is igen érzéketlenül meséli el Szávai.

Végül a „túsznak” sepsiszentgyörgyi nagymamájánál maradt Eszterrel együtt „nemzetközi vöröskeresztes levelezések és táviratok hatására” 1989. április 4-én megünnepelheték a család egyesítést. A dilógiából azt is megtudjuk, hogy mi történt velük új hazájukban. A Pont Kiadó több mint ezer kiadványa erről is mesélne, ha mindent elmondhatna magáról. Csupán néhány mondat erejéig, de Szávai a dilógiában mégis sokat elárul életük e „kenyeres munkahelyéről”. A Polcz Alaine-ről és a Mészöly Miklósról írt könyvek ürügyén a kiadó teljesítménye is körvonalazódik. (Egyebek mellett „egy évtizeden

át a Pont Kiadó jelentette meg Polcz Alaine könyveit, gyakorlatilag az *életművét*”, az *Asszony a fronton* is e kiadónál jelent meg. Részlet belőle pedig először szekszárdi közéleti lapban, amelynek Szávai főszerkesztő-helyettese volt).

A dilógiában négy ember másfél évtizednyi időt felölelő, sajátos barátságával ismerkedhetünk meg. Helyenként vázlatosan, máshol ugyancsak aprólékosan, főleg Polcz Alaine esetében. A színeket a fényképek biztosítják e táblához, amely végül is vázlatosan ugyan, de markánsan avat be egy barátság titkaiba. „*Addig nem ismersz meg egy embert, amíg legalább egyszer össze nem vesztél vele.*” Szávai – axiómának szánt – mondata alól kivétel a hölgszereplők barátsága. S talán inkább az ő kapcsolatukra, mintsem a Mészöly–Szávai barátságra igaz a szövetség jelző. Ezt sok-sok jelzés érzékelteti. Szénrajzszerű a történetfűzés. Néhány vonás a fehér felületre, ami szinte mindent feltár. E két könyvben Szávai „grafitja” a szó, amit számos fénykép meséltetésével is nyomatékosít.

Ha valaki monográfiai igényeket támasztó munkának várná e két kötetet, akkor sem kellene túl nagyot csalódnia: életrajzi művek sok-sok adatot is tartalmaznak a célszemélyiségről, annak munkásságáról. (A Mészölyi életműből csak a *Kéksötét hegyek távol* (novelláskötet), a *Wimbledoni jácint*, a *Bilincs és szabadság*, a *Saul* című regényt, az *Ember, akit megölt*, a Kritérium Kiadó gondozásában megjelent *Magasiskola* című kisregény- és novellaválogatást, illetve *A negyedik út* című könyveket említi Szávai. Tömör méltatásukra összesen 15-20 sort szán.

Kizárólag Polcz Alaine, illetve Mészöly Miklós életrajzi könyvének sem nevezhető a dilógia, mert akkor miként lehetne Szávai és hitvese még csak nem is mellékszereplő benne? Szávainak e megjelenítés úgy sikeredik, hogy véletlen se sérüljön a szándék ama része, amikor az elsőszámú figura alakját rajzolja. Hiteles így lehet e két (pontosabban négy) emberről készült emlékezés. De hiteles így lehet az a Szávai-portré is, ami a Polcz Alaine-ről készült alkotásban – egy helyen – a túlságosan is kamaszosan viselkedő szerzőt ábrázolja. (Gyermekekünkben, ha nagyon tetszett egy kislány, copfja húzogatását sem hagyhattuk ki, hódolatunk kifejezendő. Aztán, hogy ezt melyikük hogyan fogadta, sok mindent eldöntött a későbbiekben. De Polcz Alaine nem volt már serdülő kislány...)

A Mészöly-könyv aztán kitűnő alkalom az ő megkövetésére is. („Kései sirató?”) Pedig ez esetben ismét csak néhány sikerült szénvonás, amivel Szávai él. Sajnos, ennek megjelenését már Polz Elaine nem érthette meg. (Hat évvel férje után, 2007-ben ő is elhunyt.)

Az életet mentő kényszerűségből kitelepedett Szávai család a támogató, jószívű, őszinte Mészölyektől többet kap, mint bárki mástól. Nem leértékelendő az a segítség sem, hogy Mészölyék bevezették őket az ottani irodalmi életbe. A magyarországi irodalmi életben a nyolcvanas években és a kilencvenes évek elején azért nem épp annyira ismert Szávai (alias Dali Endre), nélkülük sokkal hosszabb golgotajárásra kényszerült volna. Talán nem lett volna kisoroszi bűvő-alkotó- és pihenőhely, s tán Pont Kiadó sem.

Ez sem csak a Szávaiékat érintő emlékezők része. Amikor e „testközeltől” eltávolódik a szerző, akkor azt az általa megfogalmazott „boltívet” láttatja: ez teszi annyira emberivé Mészöly Miklós és Polz Elaine alakját. „*A természet különös kémiaja tartotta meg egymás mellett Mészöly Miklóst és Polz Elaine-t*” – véli Szávai. Talán inkább a jószág – vélem én.

A dilógia fotóit nézegetve jutott eszembe néhai Györffy Imre pap bácsi, Gyergyóalfalu első olyan festője, aki után aztán lassan közel száz alfalvi használja lelke kivetítésére az ecsetet. Hiszen az „alfalvi csoda” hivatatosan Ambrus Imre festőművésszel, Imre bácsi unokaöccsével kezdődött, akit bizonyára ő fertőzött meg a festés bűvöletével. De miért is jutott Imre bácsi az eszembe? Etéden, ahol „kicsi Géza” felnőtt, mint a községvezető fia, Imre bácsi volt a római katolikus plébános. Jó szemmel fedezte fel az érdeklődő, okos gyermekben azt, ami aztán felnőttként azzá tette, ami. Szávai nem istentagadó, bár nem templomkűszöb-koptató. Ez neki, a természetszeretet apostolának is köszönhető. Kisorosziban ezért volt könnyű egykori kicsi barátjának visszavedlenie „*természeti emberré*”. Az sem titok, hogy Imre bácsi nyitotta ki számára a fényképezés titkának kiskapuját is. (Ez csak egy kitérő volt.)

Egy-egy utalás, egy-egy szinte elejtett mondat körvonalazza Polz Elaine (alias Ibolya) és Mészöly Miklós személyiségét, melynek nem az árnyékában, hanem védelme alatt, csaknem társként, sőt Mészöly Miklóssal „*férfiszövetségesként*” ereszthet gyökeret két, emberöltőnyivel fiatalabb ember, alkotó (Sz. I. és Sz. G.). A világ, amibe belecsöppentek

akkor is idegen, ha újhazának is nevezhető. Számukra szokatlan és ismeretlen, csak tökéletes kroki, villámrajz segítségével vázolható viszonylag kis terjedelemben. Ezt sikerrel oldotta meg Szávai Géza. Ahogy néhány tömör mondatban Mészöly Miklós írói nagyságát, Polcz Alaine szakmai és emberi értéke iránti elismerő tiszteletét is kifejezte. Márciusi, már említett levelében „bámulatos”-nak nevezi Ilonát, a hitvesét – aki mellesleg a Szávai által igazgatott Pont Kiadót is a hátán vitte/viszi –, oly tisztelettel skicceli, ami külön örömet jelent számomra: hiszen csak most értettem meg, hogy az állandóan hetykéskedő író miért is játszhatta egy életen át az alfahím szerepet. Ilona – bölcsen – mindig elengedte a füle mellett a számunkra néha gorombának és méltatlannak tűnő szövegeket, úgy szolgálva közös céljukat, hogy az ő körültekintő óvatossága és a belerokkanásig vállalt munkája biztos támasz és háttér legyen – mindig! És teszi nem csupán férje iránti hálából, aki nélkül nem juthatott volna életmentő kezekbe a Korányi kórházban! Ő az író Szávai Géza számára a boltív másik része maradt.

Nyomatékosítsunk egy Szávai idézettel: „...az alkotóként sem jelentéktelen Alaine-t nem csupán Mészöly Miklós hátországaként kell emlegetni. Az autonóm személyiségű Ájlonkának is örülni lehetett. Mindketten bosszantottak ugyan, de ami engem illet, én is – becsülve! – bosszantottam őket.

De szerettem autonóm, saját életüket uraló, olyan asszony-emberek közelében élni, mint anyám, Alaine, Ájlonka és »akaratos kicsi leányom«, Eszter.»

Jeles tollforgató Szávai, e dilógia is bizonyíték erre, hiszen tűnődései és helyenként vegytiszta lírai szövegei nem csak érdekes, de igen élvezetes olvasmánnyá ötvöződnek. Morfondírajai a világról, az emberi lélekről, magatartásról, viselkedésről már-már a filozófia mezsgyéjéhez közelítenek. Ha valaki, én őszintén sajnálom, hogy „*én magamról ennél több nyomot már nem hagyok*” sort is kell olvassak levelezésünkben. A valamikori világregény álmodójától fájdalmas e mondat, hiszen a dilógia is a „*nyelvi erő és frissesség*” (Polcz Alaine jellemzése) szép példája.

Szavai tartozást rőt le. Ez sugárzik ki a dilógia mindkét könyvéből. Az általa nagyon tisztelt Mészöly Miklós és a nagyra becsült „hátor-szági” Polcz Alaine iránt érzett, csaknem az intimitást érintő – nem szokványos – barátság leírásával. Hogy kikerekítse mindazt, amit az általunk tisztelt embertársaink iránt – szemérmességből, sokszor kimondatlan, sőt kimondhatatlanul – érzünk.

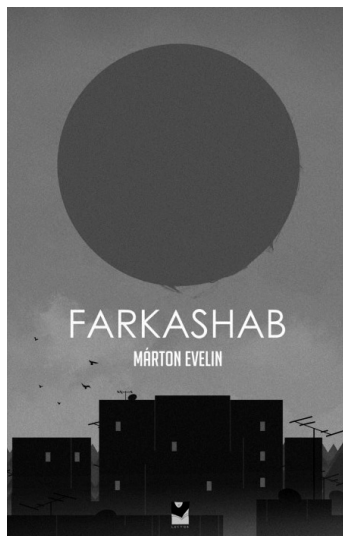
Kezdet I.

Balló Ignác Norbert

„...NINCS HOVÁ MENEKÜLJÖN
AZ EMBER ÖNMAGA ELŐL”

Márton Evelin prózájának meghatározó tematikus jegyei közé a periféria léttapasztalata, az identitáskeresés, a perspektivikus-ság, az önreflexivitás sorolható: eddig megjelent két novelláskötetében – *Bonjour Leibowitz* (2008), *Macskaméz* (2011) – és négy regényében – *Papírszív* (2012), *Szalamandrák éjszakái* (2015), *Solea minor* (2021), *Farkashab* (2022) – egyaránt az én megragadhatóságának lehetősége, a számvetés igénye, az önmeghatározás stabil viszonyítási pontjainak keresése kerül előtérbe.

Bár Márton Evelin legújabb regényének¹ „archív naplóként” való műfaji önmeghatározása egyfelől a lezárttság, másfelől a kronologikusság érzetét kelti, a *Farkashab* egy olyan naplóregény, amely voltaképpen az olvasás idejében íródik: bár az egyes „bejegyzések” előtt következetesen kiemelt időmegjelölések jelennek meg, a fejezetek „bejegyzései” nem lineárisan követik egymást, az egyes szövegrészekben belül pedig időbeli előre- és hátrautalások jelennek meg. Ez a tudatfolyam-technikához hasonló, asszociációkon alapuló narrációs technika az emlékezet komplex összefüggéshálózatához igazodik, a bonyolult időstruktúrát pedig a narrátor megsokszorozódása, az elbeszélés reflektáltsága is kiegészíti („itt-ott belejavítok a saját szövegembe” [39]). A regénynek a szerzői életrajzra való ráolvashatóságára is egy metatextuális lábjegyzet utal: „folyton azt kérdezgette, igaz-e, amiről írok. Mondtam neki, hogy az, de ha nem hiszi el, akkor irodalom...” (89).

1 Márton Evelin: *Farkashab*. Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2022.

A regény olyan életképszerű mikrotörténetek láncolatából épül fel, amelyek között nem a metonimikusság, a cselekményesség, hanem a metaforikusság, a személyes benyomások, a motívumok és a szereplők összefüggésrendszere teremt kapcsolatot. A mikrotörténetek sorozata azonban a mű végére sem alkot egy (lelki) makrotörténetet, az önmeghatározás folyamata nem teljeseedik ki („Ha újjászületek, ismét indián leszek, tuareg, Kafar, kétvízközi, esendő, gyarló, akárcsak most.” [140]), a regényben ugyanis éppen a fragmentáltság válik fontossá, amely az emberi megismerés inherens korlátaival kerül összefüggésbe. A fejezeteket három ún. „szinopszis” tagolja, amelyek némiképp a következő szövegegységek átfogó anticipációiként olvashatóak, és a fragmentáltság érzetét erősítik, a szövegszervezés szempontjából viszont kiemelt szerepüket csekélynek tartom, az elhatárolt fejezetek ugyanis nem különülnek el élesen egymástól.

A többsíkú naplóírás implicit célja az elbeszélő saját énjének körülhatárolása, önmaga megismerése: „kétélyek gyötörtek a lét valóságát és értelmét illetően” (11). Az elbeszélő események nagyrészt két kontrasztív helyen, a városban és Falun játszódnak, ez a kettősség pedig az elbeszélő személyiségének megsokszorozódásában közvetlen („felerészben kétvízközi indián és tuareg, felerészben meg Kafar-vér vagyok” [107], „a kettő is sok másik kettőből tevődik össze” [50]), más szereplők esetében pedig közvetett módon jelenik meg, egyes szereplők ugyanis „doppelgänger”-szerű, komplementer szereplőpárokat alkotnak (pl. WP és Ilhami, Graubvogel és Kheisal bácsi, a „klánok” tagjai stb.). Az abszolút önismeret elérését az emberi tudat saját korlátai akadályozzák, a teljes mértékű önmeghatározás a regény zárlatában így eredendően lehetetlenként tűnik fel: „titkos vadászfolyosókat fúrok, pedig a vakond vadász- és közlekedőfolyosói a víznek előbb-utóbb utat nyitnak, és gátszakadást okozhatnak” (140).

A narrátor kezdettől fogva elutasítja a számára felkínált szereplehetőségeket, és egyfajta indián-, illetve tuaregszerű szabadságérzet elérésére törekszik. Az egyén és a társadalom konfliktusos viszonyát hangsúlyozza a regénycím is, a farkashabnak is nevezett volfrám ugyanis az egyik „legmagasabb olvadáspontú fém” (43). Mindezek következtében a narrátor egy olyan (ön)idegenségtapasztalattal szembesül, amely mindvégig feloldhatatlannak tűnik, és amely az abszolútnak vélt kategóriákat is érvényteleníti: a hely, a szubjektum énkép-

zetének jelentős alkotóeleme átalakítható („le fogják bontani a házunkat” [6]), az idő relatív („az idő valóban tágul és szűkül, de csak bennünk” [105]), az emberi kapcsolatok pedig múltékonyak: „[el]gyedül maradni azt jelenti, hogy már nincsenek sem rokonaid, sem ismerőseid”, tehát csupán „az emlékek maradnak” (130), azok viszont „összekeveredtek a fantáziámmal” (112), következésképpen bármely stabil viszonyítási pont tételezése eleve kudarcra van ítélve.

A nyelv maga is megbízhatatlan, ezt szemlélteti a regény során folyton újraértelmeződő „napló” is: „Időnként naplót írok, a régi dolgokról is.”, „A naplót a sufniban találtam apámék házában. A dédapám tanító volt...”, „edzési napló”, „nyilvántartási napló” stb. A nyelvi jelek többsíkúságát sugallva tipográfiai szempontból egyes kifejezések dőlt betűvel jelennek meg, ezt azonban a szerző vagy a szerkesztő kissé túlzásba vitte. Egy lehetséges önkifejezési alternatívaként a zene tűnik fel, egyes fejezetek ugyanis egzotikus zeneszámok mottószerű megemlékezésével kezdődnek.

A narrátor gyermekkori emlékeinek meghatározó eseménye az alulnézeti perspektívából érzékelt rendszerváltás, az állandó szabadságkeresés kudarcra szubtilisan pedig így arra is utal, hogy a demokrácia szabadsága nem az egyén szabadságával esik egybe. Az elbeszélő pesszimista világképét hangsúlyozza az is, hogy számára – más szereplőkkel egyetemben – ideális életformaként csupán a Paradis-féle, kábítószerral átítatott „bélyegeg” „harmonikus nyugalma” (28) tűnik fel. Az elbeszélő tehát arra a felismerésre jut, hogy az ember még saját élete felett sem rendelkezhet, az ugyanis „olyan, mint egy szappanopera, benne mi spagetti-indiánok és műtuaregek vagyunk”, és „nincs mit tenni” (112).

Márton Evelin regényében – mint ahogyan az életben is – nehéz tájékozódni: a furcsa nevek, az idősíkváltások, a töredezetten bemutatott események közötti kapcsolatteremtéshez intenzív olvasói aktivitás szükséges. Ezt segítik elő a lábjegyzetbe írt magyarázó szövegrészek, amelyek a teljes kötet felől a reflektáltságot hangsúlyozzák, olvasás közben azonban gyakran diszruptívnak, néhol pedig – például a szereplők beazonosításakor – redundánsnak tűnnek.

Bár egyes szövegszervezési, tipográfiai sajátosságait kifogásolom, Márton Evelin regényét elsősorban episztémológiai kérdésfelvetései és innovatív emlékezetpoétikai megoldásai miatt jól sikerült, formabontó alkotásnak tartom.

Demeter Zsuzsa

SZIGET VAN ODABENT

Van egy sziget. Solea Minor a neve¹. Hogy jelent-e valamit, nem tudom. Ha nagyon utánabogarászom, talán találhatnék neki jelentést. Elfogadhatnám a regény írójának, Márton Evelinnek az egyik vele készült interjúban kifejtett érvelését, miszerint több mindent is takar a Solea Minor: „kicsi patkót; fél patkót; valami földi dolgot; lapos halat, mely az iszapban szereti, és lehet egy bélyeg alakú sziget neve, amelyet ki tudja, kicsoda ragasztott rá.” De nem hiszem, hogy ezzel közelebb kerülnék a sziget lényegéhez. Többet segít a név idegensége, hiszen ezen a bélyeg alakú területen, mely egy ötven évvel ezelőtti kataklizma után fennmaradt a világból (s amelyről tudjuk, hogy mindössze 807 km²), minden idegen. S nemcsak nekem, hanem a regény szereplőinek is. Egyfajta terra incognita a Solea Minor. Egy, az óceánban, a semmi közepén úszó földrész, ami a világból, a nagy egészből megmaradt. Ahonnan nem indulnak a kataklizmát túlélők felfedezőútra az ismeretlen fele, legyenek azok a végeláthatatlan óceán vagy a sziget ismeretlen, még feltérképezetlen tájai. Nem mintha nem lehetne, de Márton Evelin disztópikus regényének nem ez a tétje. Nem arra kíváncsi alapvetően, hogyan kezd újra az emberiség a villanyoltás után. Inkább az állapotot rögzíti: mi történik az emberrel, ha végképp magára marad, ha bezárul a kör.

A *Solea Minor* ezzel együtt mégsem tanítómesé, holott világának néhol mitikus, mesészerű lényei kínálhatják a metaforikus olvasatot

1 Márton Evelin: *Solea Minor*. Bookart Könyvkiadó, Csíkszereda, 2021.

(is). Azt hiszem, Márton Evelin regényének szereplői, akikkel a regény végén bélyegalakú képeken is megismerkedhetünk, illetve elolvashatjuk rövid életrajzukat, amelyeket addig csak utalásokból rakhatott össze az olvasó – Dzsemme, a temetőőr, Atanáz, a boltos, E’Lám, a legfiatalabb szigetlakó, L’Tót úr, a császárság utolsó postaállomásának postamestere, Cicuka, a néha női, néha macskaalakot öltő lény, Lizusár, az örökfóka, a csavargó rozsmár, illetve Indi Mamáám Edemi, a jós –, nos, ezeknek az idegen hangzású, képzelet és valóság talaján mozgó figuráknak a számára a túlélés már nem létkérdés. Nem túlélni akarnak mindenáron. De nem is vágyják a halált, hanem valamiféle rezignált beletörődéssel, fanyar humorral szemlélik mindennapjaikat, végzik értelmetlen munkájukat, melyet nem kér számon senki, s melyről nem kell számot adni senkinek. Létük tökéletes értelmetlensége szigetlét-mivoltukból fakad.

A szigetlét ugyanis állapot – melyből nincs kifele vezető ösvény. A sziget önmagába zár. A nyitás csak befele, a lélek és az emlékezés fele adott. Solea Minor a magány szigete, melyet a bánat és a szomorúság ködei vonnak tejfehérbe, ha jön a tél. A temetőőr és a legfiatalabb szigetlakó, E’Lám barátsága a sziget keleti, vihar sújtotta végein, kettejük viszonya, párbeszédei megteremtik azt a laza narratív szövetet, amely elegendő ahhoz, hogy a regény a regényszerűséget fenntartsa: megtudjuk, hogy a nagy világégést követően egy egykori birodalom utolsó leszármazottai maradtak csak a szigeten, ahol nincsenek már nők, csak a sirályok és a fókák képesek a szaporodásra, s ahol Cicuka, a macska képes az átváltozásra, néha nő, néha tojásrakó emlős, akinek tojásaiból ványadt, torzszülött dempók születnek, melyek soha nem érik meg a felnőttkort. Hogy a szigeten van valahol egy sivatagi város, ahonnan E’Lám származik, s a városiakok klánokba szerveződve élik mindennapjaikat, mert a „népek, velem ellentétben, szeretnek klánokba rendeződni, mestereket követni, imádják, ha valaki vezeti őket, értelmet szab a mindennapoknak, és kijelöli az ünnepeket” (14.): bélyegfestők, utcaseprők, árusok és szemfényvesztők várják a csodát, hiszen Solea Minor szigetén „a csodákban még azok is hisznek, akik tagadják ezt”. Mindez a tudás azonban csak ahhoz szükséges, hogy arcot adjunk Solea Minor szigetének, hogy rögzítsük, hogyan is nézhet ki a világ, ha a létezésnek már nincs sok értelme. S hogy egy-egy epizód

erejéig kimozdítják a szöveget a tökéletes magány és reménytelenség állapotából. Hiszen Solea Minor szigetén már majdnem mindenki árva, s a „maga módján mindenki eszelős, depressziós vagy mániákus.” (15.)

E’Lám a földmérők seregével, tevekaravánon érkezett a sivatagi városból. A bélyegfestők klánjához tartozott – majd egy jóslatnak és egy titokzatos levélnek engedelmeskedve átveszi állítólagos nagyapja, a 120 évig élő L’Tót úr, a császárság utolsó postaállomás-mesterének hivatalát a sziget keleti végén, az óceán partján. Itt csak a temetőőr, Dzsemme él, akinek E’Lám megérkezése a régen várt csoda, melyet „ugyanakkora öröm, mint teher elviselni”. (129.) A temetőőr egyébként a magány ellen „olvasással, szavalással, dúdolással, zabrálással, kóborlással harcol, ha jól van. Ha nincsen jó passzban, sok bort iszik, akkor is szaval, csak másképpen, káromolja a sorsot és a sorsjegyet.” (128.)

Erre a vékony narratív szálra épül a regény, melyet az emlékezés és a magány monológjai, levelek, naplóbejegyzések, a két szereplő viharos, néhol eszelős párbeszédei, emlékezetfoszlányai egészítenek ki, s melyet majd Dzsemme búcsúlevele zár, aki a szerelem elől elmenekül a városba. Mintha kettejük viszonyát, a szigeten belüli elszigeteltségüket másfajta, különös légkör lengené körül, amelynek sajátos törvényszerűségei vannak. A lélek belső szigete ez, ahol valóság és képzelet egyaránt és teljességgel átformálható. Ahol nem történik semmi, ezért minden megtörténhet, s ahol már úgyis minden mindegy.

„Titokban mindenki szeretne egy szigetet, amely csakis az övé, ahova azt enged be, akit akar, amikor akarja, és ahol egymaga dönthet a sorsa felől” (5.) – a regény különböző sziget-meghatározásokkal indít, a fentebbi meghatározás egy a sok közül. Indulhatunk ebből is Solea Minor keleti csücske fele, ahol a temetőőr munkaköri leírása szerint „a semmit és a mindenséget” vigyázza, s erről naplót vezet (17.), ahonnan „nincs hová menekülni, mert nincs tovább, és ez megnyugvást hozott az emberekre. És eszeveszett vágyakozást, de erről hallgatni szokás.” (29.) De lényegében mindegy is, melyik sziget-meghatározást választjuk – a császárság utolsó postahivatalának örökidegen, zezugos folyosóin, ahol „hömpölyög a sáros üledék. Az emlékek” (122.) vagy a temetőőr több ezer éves házának alagsorában, a boroshordók mellett a hosszú téli éjszakákon az idők végezetéig hallgathatjuk E’Lám és Dzsemme magányos, önmagukkal vívott vitáit a lét értelméről [mely-

nek „semmi különösebb értelme nincs, van, míg el nem fogy, és kész” (19.)], a jövőről [amely az óceánban lebegő narancssárga bója (37.)] és a múltról [„előző életemben hím kabóca voltam” (35.)], vagy Kurbet, a csavargó rozmár füttyülős nótáját egy szeptemberi hajnalról. E’Lám önmagával vívott örök harcára, Dzsemme töredezett, archaikus tudására, amely egy 2224 oldalas bölcsességgyűjteményen, illetve mítoszokon és legendákon alapszik, amelyek előbb-utóbb úgyis feledésbe merülnek, nincs feloldozás, nincs válasz. Solea Minor kiismerhetetlen szigetén az idegen álmok és a kifürkészhetetlen messzeség szele tombol. S mit füttyüljünk, „ha tényleg mindennek vége?”

Álom II.

Fekete J. József
TOLNAI OTTÓ TRILÓGIÁJA

SZÖVEGNEMEZELÉS

Tolnai Ottó prózatrilógiája¹ azzal kezdődik, hogy az elbeszélőt a felesége elküldi a közeli gyógyszertárba két steril pohárért, mert másnap a férfinak az urológusánál kell vizeletmintát hagynia. T. Olivér, aki korábban T. Orbánként szerepelt a Tolnai-művekben, illetve Tolnai Ottó egyedül, illetve akár mindhárman együtt – ugyanis mindvégig nem derül ki bizonyosságot érdemlően az elbeszélő személye – elindul a patikába, majd, mint egy végtelen körmondat alanya, elkóborol térben és időben egyaránt. Fizikailag Palics utcáiról a magyar országhatárig jut, onnét fogdába, börtönbe, pszichiátriára kerül, majd, mintha mi sem történt volna, haza pszicdi otthonába, a Homokvárba, időben pedig bár egy évszázadot jár be. Ennyi a kerettörténet. A könyv 380 oldalához mérten nem különösebben sok. Az viszont, amit a narrátor az olvasóra zúdít, lavinaként sodorja maga előtt mindazt, amit Tolnai élményként halmozott föl emlékeztében és az emlékezést, a történetmondást segítő irkákban, noteszekben, papírlapokon, fecniken, megspékelve a szeméttelenen, bolhapiaccon föllelt „kulturális hagyatékkal”, könyvekkel, szerzőkkel, különös figurákkal. Bevezetést nyerünk egyebek mellett például a kéménytisz-

1 Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek. A két steril pohár*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2018. Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 2. Az úr pantallója*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2021. Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 3. A fröccsöntés kora*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2022.

títás tudományába, a redőnyszerelés művészetébe, s olybá tűnik, hogy az elbeszélőnek azért kell kényszeresen beszélnie, hogy újabb és újabb képzettársításokat generáljon, nála ugyanis valóban minden mindennel összefügg.

Ennek jegyében mond óriásmonológot a határőrségen, olyan elsöprő intenzitással, hogy a kihallgató tiszt helyében bárki más beleőrült volna a parttalan fecsegésbe, nem különben rabtársai a vizsgálati fogságban, a pszichiátrián pedig egyik kezelő-megfigyelő orvosa kényszerzubbonyt adat rá, és – korántsem véletlenül – rózsaszín flastrommal² leragasztja a száját. Az elbeszélő továbbra is hadovál, miközben az első és a harmadik személyű szöveg között egyensúlyoz, elmesél valamit, majd hirtelen ugyanarról harmadik személyben szól, mintha magázná önmagát. Összeszálazza, mintegy nemezeli az elbeszélő, legyen az bárki is, a szövegeit, Közben Palics és Szabadka múltjából átszivárognak a történetekbe az egykori jeles személyek, történések, események, a jelen figurái és pillanatai közé, a mesébe fogott halott és élő alakok és földidézett történetek hitelesíteni kívánják a narrátor csapongó, alakváltó szövegét. Állandóan visszatérő név Magyar László történész, föltűnik Hovány Lajos vízmérnök, Benes József képzőművész, Arcson Rafael színművész és sokan mások, név szerint, akár a nélkül említve. És természetesen nem maradhatnak el az elbeszélőnek a korábbi palicsi történeteiből ismert kilátástalan és szerencsétlen helyi infaustusai, és szabadkai lumpenjei, köztük Regény Misu, Palicsi P. Howard Jenőke, Cziprián, Kofga Ferike, Szerafim-Pöcök, akik zömmel T. Olivér alteregójának képzelik magukat és olykor belepofáznak az elbeszélésbe, egyébként jól megférnek a történetekben fölbukkanó Sinkó, Csáth, Kosztolányi, Pilinszky, a szobrász Baranyi házaspár, az Afrika-kutató Vojnits Oszkár, Penavin Olga nyelvészprofesszor, a fekete retket reggeliző állomásfőnök asszony, és a mumifikálódott magyartanár nő virtuális környezetében. Ebben a zártnak tűnő, valójában végtelenül nyitott regényvilágban föltűnnek az illegális bevándorlók, a migránsok, vagyis naprakész a történetmondás, a csavar viszont abban van, hogy az elbeszélő, T. Olivér rájuk lehetséges utánpótlásként gondol, amivel föléleszthető lenne a környék feledésbe ment gyeplabda-kultúrája,

---

2 Szajbély Mihály közölt beszélgetéseket vajdasági írókkal *Rózsaszín flastrom* címen 1995-ben.

Szabadkán hajdanán tíz gyeplabda klub működött. Az újabb kori csapatszervezés azonban mindössze egyetlen T. Olivér megvalósulatlan álmaiból, olyan, mint pl. a Fiume–Konstanca vasútvonal működtetése, amelyen bármely irányban utazva mindig a tengerre érünk, azzal, hogy az egyik azúr, a másik meg fekete, mint az állomásfőnök asszonnyal egyetemben elfogyasztott retek.

A regényíró – bár tudnánk, melyik alteregója – már a mű első, a könyv hetedik oldalán – figyelmeztet, hogy nem lesz egyszerű dolga az olvasójának: „mi ugyanazt mondjuk, ugyanazt multiplikáljuk, ez az, éppen ez, ami őt örületbe kergeti, nem sikerül ugyanis tetten érni bennünket, tetten érni, éppen melyikünk is beszél, melyikünk is ír per pillanat.” (7.) Az elbeszélő, ez esetben T. Olivér csóró kibicnek tartja magát, vagy mégis inkább mesefának, aki „mesélés közben szerkeszti át a szövegeket, pontosít itt-ott, hozzáad, elvesz, újra hozzáad valami egészen mást, hogy végül teljesen váratlanul letörölje az egészet.” (16–17.) A poétikai kérdésekkel megbízott alteregó, Regény Misu a könyv 86–87. oldalán szemére is veti az elbeszélőnek, hogy képtelen céltudatosan fogalmazni, ehelyett kóvályog, mint gólyafos a levegőben. Gyakran ismétli egy-egy gondolatát, mondatát. Az ismétlés retorikájának eszköze, ami esetében a történet továbbmondhatóságát készíti elő.

Végül persze minden összeáll, vagyis mégsem. Nem lesz a szövegből hagyományos regény, hiszen ehhez a két steril pohár kevés, a mű oldalain összeszálazott, összenemezelt szöveganyag viszont a következő kérdés után: „Ennyi volt, kérdem. Ez volt? Az életünk?” (345.) ténylegesen regénnyé lesz. Csak nem Palics (és részben Szabadka), hanem Tolnai Ottó nagyregényévé, ami minden semmisséget és jelentőset beirodalmazott és az elbeszélőn átszűrve teremti meg és zárja letehetetlen olvasmányba Palics (és részben Szabadka) imaginárius világát.

ASZTALI BESZÉLGETÉSEK

Kissé nyögvenyelősen kezdődik Tolnai Ottó regényének második része, a szerző igyekszik emlékeztetni dolgokra és szereplőkre az előző részből, ott pedig volt minden, a szabad élettől a börtönig, meg a diliházig, helytörténettől a környezetrajzig, a családtól a különleges

emberekig, a barátoktól a művészetekig, a mikroszkopikus leírásoktól a metaforikus túlzásokig.

Persze óriási falat a terjedelmes regény minden motívumának felidézése, jószérével felesleges is, hiszen a szerző kedvenc motívumai a második részben is felbukkannak, átjárják a narrátor „áriáit”. A különbség talán annyi, hogy a második rész statikusabb, két régi jó barát közös, vagy egyéni emlékeket idéz fel Palics valamelyik kultikus vendéglőjében vagy teraszán a naponta ismétlődő kávézások, teázások során. A könyv műfajának meghatározása: *Kávézások Cipriánnal*. A rituális kávézásokat, teázásokat soha nem odahaza, hanem az arra előrelátott közösségi helyeken ejtette meg a két barát, ahová mindketőtjüknek el kellett jutnia, Ciprián elektromos kerékpáron közlekedett, a szerző is elővette olykor a biciklijét, de inkább gyalog járt, ami alkalmat adott számára Palics utcáinak és épületeinek aprólékos leírására, valamint az épületekhez, lakóihoz fűződő történetek felidézésére.

Ebben a kötetben jóval kevesebb alteregóba bújik Tolnai narrátora, de akad itt is néhány. Ami érdekes, hogy megszólalásuk nem töri meg az elbeszélést, hanem mindegyik alakmás természetesen kapcsolódik be a narrációba, és ugyanilyen természetességgel kapcsolódik ki belőle. Azon már nem is csodálkozunk, hogy az elbeszélő villámgyorsan eljut az Adriához, ahol felfedezi egy festő azúrpantallóját, a festő ugyanis a nadrágjába törölte a kékfestékes spakliját, és innen már egyetlen ugrás az AZÚR és AZ ÚR metafizikai analógiájához. Cziprián vegyész és rádióamatőr, szakmája egy újabb metafizikai jelenséghez vezet az elbeszélő gondolatmenetét: az örölt paprika és a cserépörlemény, a tenispályák salakja misztikus kapcsolatához.

A narrátor szerint úgy mesélgettek egymásnak, mint az ezeregyéjszakában (sic!), és támad is egy ötlete: „egyszer talán majd sikerül egybemásolnom Ciprián határidőnaplóját az én feljegyzéseimmel. Az én légy- és zsáknaplómmal. A jerikói (kisinyovi) rózsa naplójával. Az ő egzakt semmisségeivel dúcolni alá az én semmis semmisségeimet.” Ezt a semmisséget hivatott szemléltetni, hogy minden festő, akiről Tolnai beszél, „nagy” festő, ha író az illető, akkor „nagy” író. A Cipriánnal folytatott asztali beszélgetések nem mindig voltak olyan gördülékenyek, mint Az Ezeregyéjszaka meséiben, Egy alkalommal

Ciprián így fakadt ki: „Ha az ember megeszi a meséidet, először is kitörök a foga, mert nem tudni, mikor harap vattacukorba, mikor malomkőbe, elveszti magát, veled kóvályog meséd ködében, ami hol édes, hol alig elviselhetően csípősen erős.”

A barátok és az alteregók mellett mostani könyvében számos kortársát is megemlíti Tolnai, kezdve a néhai Danyi Magdolna irodalomtudóst, aki örömmel, vidáman törte a kukoricát, Silling István néprajzkutatót, a népi vallásosság ismerőjét, akitől sokat tudott meg a kupuszinai rakott szoknyáról, Bozsik Pétert, az Ex Symposion szerkesztőjét, kiváló prózaíró, Kapitány László grafikusművészt, másokat. Mindenkiről nagyon jó véleménnyel, mint a regénybeli grófkisasszony, aki még a teheneket is magázta.

A két beszélgetőtárs egyidős, mindketten 1940-ben születtek. Természetesen tapasztalják magukon is a korosodást, szabócentivel szemléltetik, hogy jó esetben mennyi idejük maradhat még hátra, közös téma a prosztagyulladás tüneteinek enyhítése, a regény első részében is ez okból indult az elbeszélő két steril pohárért, és került börtönbe megbolondokházába.

Ciprián meghalt. Előbb az elektromos lopakodójáról esett le és törte el az egyik csípőjét, majd a villanyóra leolvasásakor zuhant egy ládáról a földre, aminek a másik csípője esett áldozatul. A felesége intézetbe adta, mert képtelen volt az ágyban forgatni a nagydarab embert. Ciprián annyira ragaszkodott az élethez, hogy szobájában egy megteremtett ápolónővel valcerezett a járókeretébe kapaszkodva. Az ezt a jelenetet megelevenítő *Epilógus* a regény legmegindítóbb fejezete.

A két barát korosodó teste bámulatatos állapotban őrizte meg szellemük és emlékezetük frissességét. A memóriájukban őrzött „semmisségek” olvasmányos lexikonná álltak össze.

AZ ÉLETTÖRTÉNET ÉLŐ MŰALKOTÁS

Tolnai Ottó regénybeli állítása szerint írt egy közöletlen verset arról, hogy meg lehet-e nyúzni egy embert, a témához a *Szeméremékszerek* című szövegfolyamának harmadik kötetében visszatér, mégpedig a zombori Čiro Falcione Sándor milliomos elevenen megnyúztatása kapcsán, amit a partizánok követtek el 1944 végén. A zombori mágnásról halálát alig megelőzően az ugyancsak zombori Milan

Konjović festett bámulatos portrét. Az elevenen megnyúzás tematikája már az ókorban felbukkant, a mítosz szerint Apollón istenség büntette így a hangszeres muzsikában folyó versengésük vesztesét, Marszúasz zatírt. A történetről Tiziano készítette el élete utolsó festményét a XVI. század utolsó harmadában, de a történet megjelenik Beszédes István *Kokon* című, kétnyelvű, Zomborban megjelent (2016.) kötetének egyik költeményében is. Tolnai gondolattársításában egymás mellé kerül a nyúzás ténye és a portréfestés eredménye, ezek kapcsán arról ír, hogy a festett portré olyan, mint a lenyúzott, szemétre vetet, bűzös emberbőr.

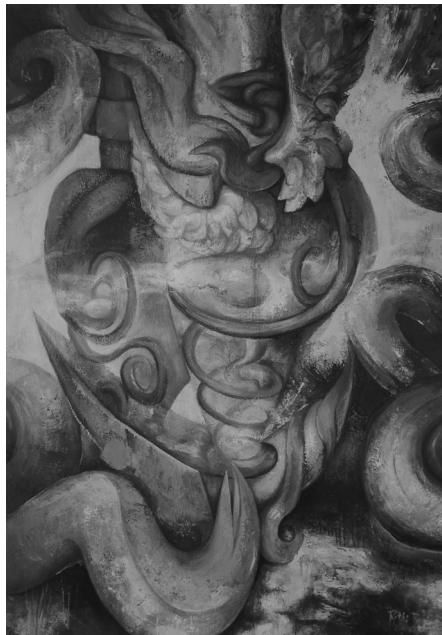
A szavakkal festett portré minősítésére nem tér ki, vagyis dehogynem. A *Szeméremékszerek* három vaskos kötete ugyanis szavakkal megalkotott önarckép. Autobiografikus feljegyzések sora, amelyeken nyoma sincs a képzőművész ecsetje által kimerevített, túlhangsúlyozott vonásoknak, a portrét alkotó szövegfolyam él, folyamatos mozgásban van, újabb és újabb összefüggések mellett áll alakzatokba. A szerző által közvetített gondolkodási mechanizmus mentén minden összefügg valami módon minden egyébbel. És nincsen szükség semmiféle általános, minden esetben érvényesíthető vezérelvre az említésre kerülő dolgok összekapcsolásához, a szöveg átjárhatóságának megteremtéséhez. A sorozat harmadik kötetében szereplő történetek, gondolatmenetek, műelemzések, torzóban maradt leírások különböző színű irattartókból kerültek elő, de Tolnai nem csak ezekbe a mappákba gyűjtögette szövegkezdeményeit, hanem füzetekbe írta, volt, amit tollba mondatott alanyával, noteszei valamelyikébe jegyzett fel, cetlikre írt, és mindegyiket beleszuszakolta a tulipános ládába, kartondobozokba, gyümölcsös ládába, szinte úgy tűnik, egész életében a *Szeméremékszerek* három kötetéhez gyűjtött anyagot. Ám ez nem igaz, a végtelenített történet önmaga Tolnai, a többi pusztá dekoráció.

Mondhatnám, Palics dekorációja, mert az emlegetett három kötetben Palicsfürdő, Észak-Bácska és az ottani tanyavilág jut fő szerephez, hiszen a szerző Újvidék után már Palicsfürdön is lehúzott három évtizedet, a megszámlolhatatlan ablakú Homokvárbán, a regények állandó szereplőjévé vált Jutkával, a szerző praktikus oldalát alkotó feleségével, némi időt gyermekeikkel, mostanság inkább unokáikkal, madaraikkal, zsémbes kutyáikkal, amelyeket végletekig ingerelnek az

udvarukba betolakodó sündisznók. Végül már annyian fordulnak meg a Homokvár udvarán, hogy a házigazda kénytelen egy végtelen padot ácsoltatni számukra. Mert az elbeszélő körül nyüzsgönek az általa infaustusnak, áldatlannak, szerencsétlennek nevezett társak, Lusztteres Feri, Makacs Puci, Ciprián, majd Gorotva, Vad Jocó, Pahulek Domagoj, Regény Misu, Nagy Torma stb. Az infaustusok, palicsi lumpenek önálló személyként, és szerzői alteregóként is az egykori Jugoszlávia légkörét lélegzik be. Ebben az atmoszférában látványosabban mutatkoznak meg az egymásra utaló, egymásra vonatkozó összefüggések, Észak-Bácska szikes talaja például az adriai sópárlók felé tereli a gondolatokat, a gránátalma se említhető macedón kereskedők és prosztata-bajok megidézése nélkül. A jugoszláv ájer nyomán szellemileg könnyebben meghódítható Európa, sőt, a tengeren túl is. A világ csomósodási pontjai pedig a piacok: legelőbb a bolhapiacok, ahol az elbeszélő folyton valami „semmis” dolgok után nyomoz, hogy gyarapíthassa a mások számára felesleges tárgyak gyűjteményét, ami számára serkentő ihletforrás, gondolati katalizátor. Nem szolgál kevesebb élménnyel a kisállatpiac, az infaustusok törzshelye, sem a virágpiac, sem a gyümölcs piac, ez utóbbiak már nem is a kínált portéka, hanem az árusok „portréja” kapcsán kerülnek képbe. Tolnainál ugyanis bárkiből regényhős válhat. Különösen a pusztában élők, a juhászok keltik fel elbeszélői érdeklődését, igyekszik megírni, tollba mondatni élettörténetüket, a mesterembereket is kiemelt tisztelettel kezeli, bizonyára azért, mert olyasmit tudnak, amit ő nem, praktikusán veszik birtokukba a világot, nem pedig a művészet közbeiktatásával. Ez utóbbinak mestere Tolnai, bármelyik színes irattartóból is halászik elő egy történetkezdeményt, annak megtalálja pontos illeszkedési helyét az elbeszélésben, így olybá tűnik, mintha hagyományos felépítésű, valahonnét elindított és valahová tartó, folyamatos történésű regényt olvasnánk, nem pedig egy fragmentumokból építkező önarcképet szemlélnénk, amelyen kiemelt helye van az aprócska rézszítának, a löszbabáknak, a molyette gobelineknek, a kiszuperált kaptároknak, az elbeszélő, illetve az elbeszélés fétiseinek. A szerző a sok regény-magzathból, feljegyzésből, fragmentumból, anekdotából és adomából szakavatottan egy egységes regénytorzót orkesztrál.

Ebben a „félimaginárius regény”-ben, a folyton újramesélt történetek, menet közben dúsított, finomított, újrareszelt történetek gyűjteményében filozófiai kategóriaként feltűnik az „izé” szó, amit a szerző szerint Hamvas Béla Bartók Béla nyomán emelt a bölcsélet körébe, az pedig vélhetően Petőfinél találkozott vele. Lám, így forrnak egymáshoz a világ leglényegtelenebb dolgai is, miként a telecskai asztalos-méhész-mester fotótapétája az óceán végtelenével.

A szerző – jellemzően – egyik regényhősével mondatja ki egy másik regényhőséről, hogy az egyetlen történet helyett, illetve annak keretében tíz másik történetet is elmesél. Így tesz maga is, és bajban lennének ezeknek az újrameséléseknek, javításoknak, elrontásoknak a hiányában, mert megkérdőjelezhetővé tennék az elbeszélés hitelességét, élő mivoltát. „Mert minden műalkotás él. Ez a legfontosabb ismérve, hogy él.” (353.)

Itató

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Antal Margit - Csíkszereda
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Balázs – Csíkszereda
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dimény János – Nagybacon
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonalház
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagy József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Maros-
 vásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely

- Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor - Csikcsicsó
 Haáz Sándor - Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza - Farkaslaka
 Halász Péter - Gyimesközéplak
 Hantz András - Kolozsvár
 Hegyi Sándor - Székelyudvarhely
 Hertz Mikola - Csíkszereda
 Dr. Holló Attila - Csíkszereda
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imecs Márton - Kolozsvár
 Incze Szabó László - Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Maros-
 vásárhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 János Julianna - Csíkszereda
 Jánosi Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kacsó Elemér - Temesvár
 Kacsó József - Hármásfalu
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Kánya József - Csíkszereda
 Katona Gizella - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplak
 Kelemen Hunor - Csíkszereda
 Kémenes Bernadette - Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárád
 Keresztes Éva - Brassó
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi - Marosvásárhely
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Koncsag László - Szentegyháza
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Eszter - Gyergyószárhegy
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroška - Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köllő Éva - Borszék
 Kristó Tibor - Csíkszereda
 Kürti Miklós - Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre -
 Gyergyóremete
 László Attila - Jászvásár
 László Bakk Anikó - Kolozsvár
 László Csaba - Csíkszereda
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda
 Dr. László Ilona - Marosvásárhely
 Lázár Lilla - Csíkszereda
 Lázár Pál - Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc - Arad
 Léstyán Dénes - Csíkszereda
 Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
 Loghin Gizella - Brassó
 Lőrincz József - Székelyudvarhely
 Luka Klára - Sepsikőröspatak

Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár	Pénzes Jenő – Bereck
Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya	Péter Éva – Csíkszereda
Markó Béla – Maroszentkirály	Péter Gergely – Csíkszereda
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy	Péter Péter – Székelyudvarhely
Marton Erzsébet – Marosvásárhely	Petres Sándor – Csíkszereda
Dr. Marton József – Gyulafehérvár	Dr. Piros György – Csíkszereda
Márton Ferenc – Temesvár	Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8 darab egyéves előfizetés)
Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete	Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár	Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
Mátyás Endre – Szováta	Ráduly János – Kibéd
Mester Zoltán – Szováta	Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Mihály János – Lövéte	Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Mihály Orsolya – Kolozsvár	Rancz Árpád – Csíkszereda
Miklós István Csongor – Csíkszereda	Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Mikola Éva – Torja	Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy	Sata Lóránd – Voluntari
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete	Sántha Emese – Marosvásárhely
Mirk László – Csíkszereda	Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda	Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Molnár Endre – Marosvásárhely	Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
Murányi János – Székelyudvarhely	Sata Kinga Koretta – Magyarvista
Nádudvary György – Brassó	Sata Klára – Csíkszereda
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos	Seprődi József – Dicsőszentmárton
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely	Silye Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda	Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Nagy József – Gyergyóremete	Sóbester Klára – Marosvásárhely
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy	Sófalvi László – Székelyudvarhely
Nagy Melinda – Nagyvárad	Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Nagy Sándor – Székelyudvarhely	Straub Etelka – Nagyvárad
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy	Suba Ilona – Marosvásárhely
Novák Sándor – Marosvásárhely	Szabó-Biró Brigitta – Csikjenőfalva
Oláh Sándor – Csíkszereda	Szabó Attila – Nagygalambfalva
Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós	Szabó Enikő – Szentegyháza
Orbók Ilona – Csíkszereda	Szabó Ferenc – Gyergyóditró
Pál Tibor – Kézdiszentlélek	Szabó József – Székelyudvarhely
Pál Zoltán – Csíkdánfalva	Szabó Judit – Kézdivásárhely
Pálffy József – Csíkszereda	Szabó Judit – Csikcsicsó
Papp Zoltán – Zilah	Szabó Magdolna – Csikcsicsó
Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy	Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
Péntek János – Kolozsvár	Szabó Nándor – Csíkszereda

- Szabó Piroska - Nagyváradi
 Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs - Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán - Székelyudvarhely
 Szatmári József - Marosvásárhely
 Szathmáry János - Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely
 Szávai Márton - Énlaka
 Szebeni Norbert - Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján - Csíkszereda
 Székely Ágnes - Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár - Madéfalva
 Szentes Gábor - Madéfalva
 Szilágyi István - Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd -
 Sáromberke
 Szöcs István - Szentegyháza
 Tamás Béla - Csíkszereda
 Tamás Dénes - Réty
 Tamás Géza - Székelyudvarhely
 Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára - Csíkszereda
 Tánczos Vilmos - Kolozsvár
 Tankó Gyula - Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke - Marosszentgyörgy
 Tiboldi István - Csíkszereda
 Tódor Béla - Kézdiálbis
 Tódor Gábor - Homoródmás
 Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely
 Tóth Mária - Arad
 Tötös Katalin - Zilah
 Török Áron - Sepsiszentgyörgy
 Török József - Lövete
 Török István - Koronka
 Török Mária - Csíkszereda
 Tövissi Zsolt - Csíkszereda
 Turos Judit - Marosvásárhely
 Ütő László - Székelykeresztúr
 Ványolós A. István - Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc - Gyergyószentmiklós
 Varga Edit - Gyergyóremete
 Vén Ferenc - Kézdiálbis
 Veres István - Szatmárnémeti
 Dr. Veress István - Szilágysomlyó
 Veress János - Kovászna
 Vetró András - Kézdivásárhely
 Vig Zsolt - Kolozsvár
 Vitályos Réka - Marosvásárhely
 Vorzsák Margit - Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila - Csikkarcfalva
 Zrinyi István József - Mangalia
 Zsigmond Győző - Sepsiszentgyörgy
 Zsók József - Sepsiszentgyörgy
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derox Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulaféhérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda

- Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsis-
 zentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsis-
 zentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csikszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
 magyaros
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Oszdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románándrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva

- Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szentersébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
- Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsi-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár

- Dr. Antal Balázs – Budapest
Bakos József – Budapest
Dr. Balássy Péter – Szombathely
Bálint Gábor – Dabas
Dr. Baricz Zsolt – Szeged
Barta László – Budapest
Dr. Bartók Gergely – Budapest
Báthori Csaba – Budapest
Beke Mihály András – Budapest
Bereczky Gábor – Budapest
Bertha Zoltán – Debrecen
Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Bodor Ádám – Budapest
Borbás János – Veszprém
Boga Tamás László – Szeged
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentes
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demse Márton – Budapest
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazakas Lehel – Gödöllő
Fazakas Edit – Cegléd
Dr. Fazekas Márta – Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentes
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Füleky György – Budapest
Fűrjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Dr. Gál József – Budapest
Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr
Guba Pál – Miskolc
Dr. Gönczi Béla – Nagykőrös
György Tünde – Budapest
Gyurka Eta – Budapest
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Dr. Hegedüs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese –
Budapest
Ilia Mihály – Szeged
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Juhász Béla – Abasár
Kántor József – Baja
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Keppel Gyula – Budapest
Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Kiss Éva – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi

- Kósa Lajos - Debrecen
 Koszta Csaba - Sukoró
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császár
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kőfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Kuti József - Tura
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márkus Béla - Debrecen
 Marosi Gábor - Budapest
 Márton Károly - Hőgyész
 Márton Lajos - Budapest
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miakich Gábor - Budapest
 Miklós András - Miskolc
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Levente - Szigetmonostor
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor - Pápa
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh István - Százhalombatta
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pados József - Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Pintér Henriett - Budapest
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Ragályiné Jeager Veronika - Budapest
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Szokolczay Lajos - Budapest
 Száraz Miklós György - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém

Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápíóbcské
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zalán Tibor – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dènes-Pichot Hanga – Chécý
 Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Livia – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarkanizsa

Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topo-
 lya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Legújabb köteteink:

OLÁH-GÁL ELVIRA

Nobile Officium II.

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagyenyesi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyujegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.